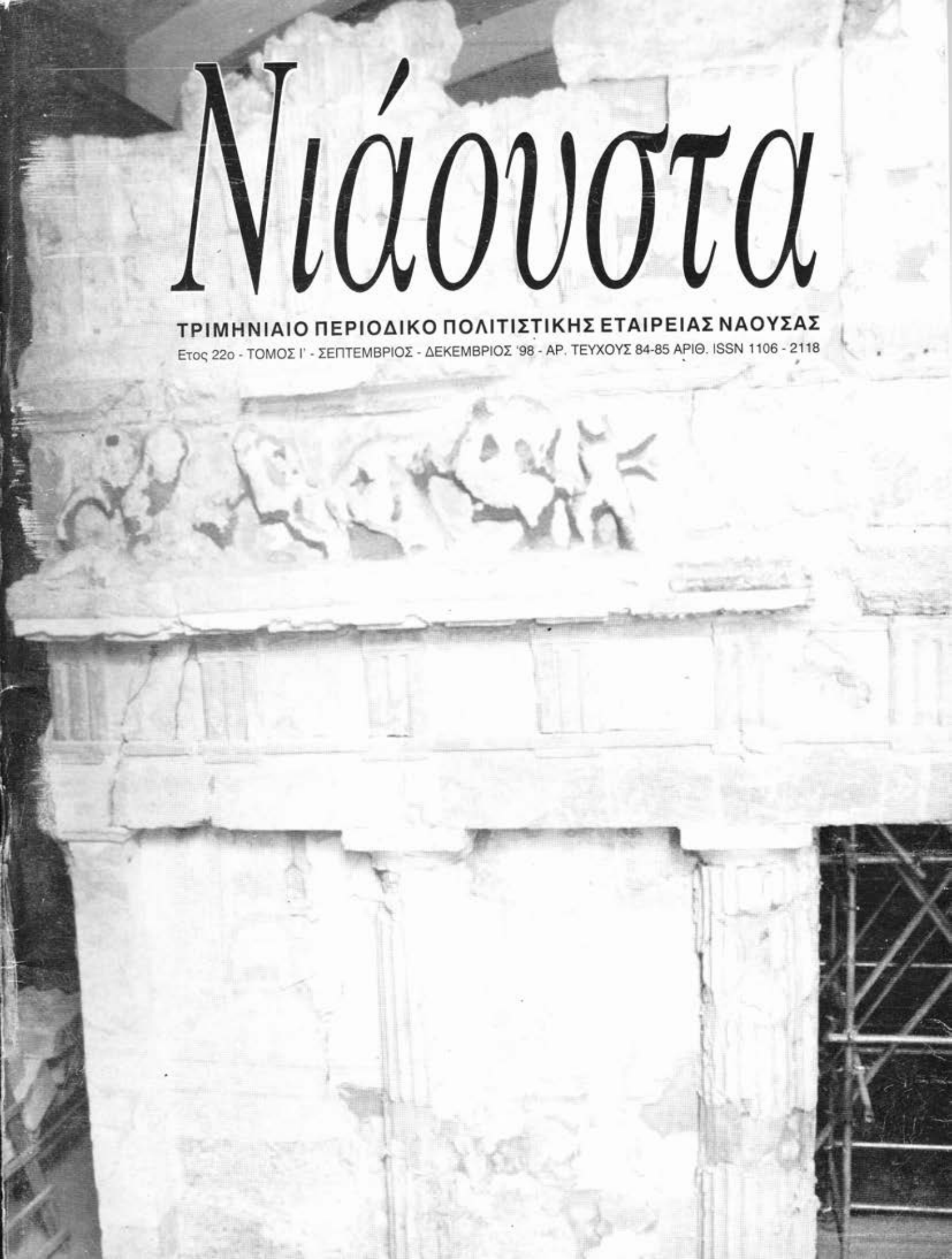

Νιάνουστα

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΝΑΟΥΣΑΣ

Ετος 22ο - ΤΟΜΟΣ Ι' - ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ '98 - ΑΡ. ΤΕΥΧΟΥΣ 84-85 ΑΡΙΘ. ISSN 1106 - 2118

"ΝΙΑΟΥΣΤΑ"

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΝΑΟΥΣΑΣ
"ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΜΙΧΑΗΛ Ο ΛΟΓΙΟΣ"

ΔΙΠΛΟ ΤΕΥΧΟΣ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 98
Έτος 22ο - Τόμος Ι' - Τεύχος 84-85
Αριθμός ISSN 1106 2118

ΙΔΡΥΤΕΣ:
Σύλλογος Αποφοίτων Νάουσας, Οδυσσεύς Ντινόπουλος

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:
Ελένη Μήτσιαιλα - Ζεγκίνη, Λευκή Σαμαρά
Χρήστος Μπατατζής, Αλέξανδρος Οικονόμου

ΓΡΑΦΕΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:
Δημοτική Βιβλιοθήκη Νάουσας
Διον. Σολωμού 3 Τ.Κ. 59200 ΝΑΟΥΣΑ
Τηλ. 0332/24102 & 22575

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΒΕΡΟΙΑΣ:
Γιάννης Καρατασιώλης - Γεωπόνος τηλ. 60331

ΕΞΩΦΥΛΛΟ:

ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΙΓΙΝΙΟΥ

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ
Παναγιωτής Πέτρος ΚΑΤΕΡΙΝΗ

Περιεχόμενα:

Ιστορικά Θέματα

	Σελίδα
1) Ο τάφος της Κρίσεως στα Λευκάδια Ναούσης του Κώστα Ζιάμπα	4
2) Ρήγας Φεραίος του Ι. Α. Παπανδριανού	7
3) Βεργίνα - Ερμηνευτικά Ζητήματα της Χρ. Παλαιάδλη	8
4) Βεργίνα: Ένα θέμα επιστημονικά λήξαν του Π. Φάκλα- ρη	13
5) Ένα αυτοκρατορικό Φερμάνι του 1772 του Κ. Ζεγκίνη	15
6) Κουτσούφλιανη - Γ. Χιονίδης - Αλ. Οικονόμου	16
7) Μια λειψανοθήκη του 1812 από τη Νάουσα του Γ. Καρατσιώλη	20
8) Ο θρηνικός Μακεδονομάχος Τέλλος Αγρας Επιμέλεια Αγ. Βαλταδώρος	22
9) Δωρητές και Ενεργέτες του Αγγ. Βαλταδώρου	27
10) Νικόλαος Φιλίππιδης της Ελένης Μήτσιαιλα Ζεγκίνη	32
11) Αρχείο Μακεδονικού Αγώνα του Γ. Τουσίμη	29

Λαογραφικά - Ερευνες

12) Γύρω από την εξόμηση της συζύγου του Αγγελή Γάτσου Του Γιώργου Τουσίμη	37
12) Η βούλα στο μέτωπο των γυναικών του Ρουμλουκίου του Δ. Παντολόπουλου	39
13) Οι δρόμοι του κρασιού στη Νάουσα	46
14) Το μεταφραστικό έργο του Παρίση Κατσαρού του Χρήστου Μπατατζή	53
15) Ισότητα των δύο φύλλων του Ζώγια Χρονάκη	42
16) Ένα παλαιό κατή του Αγγ. Βαλταδώρου	58

Παρουσιάσεις - Ποικίλα θέματα

17) Σκέψεις του καλοκαιριού του Αχ. Γκούτα	56
18) Οίνος και πολιτισμός	60
19) Εμπορική αποστολή στις χώρες της Π.Γ.Δ	55
20) Μια θεατρική παράσταση της Ευγενίας Ζόμιου	63
21) Φυλλοβόλα οπωροφόρα δέντρα του Χ. Χαρίση	65

Σημείωμα της Σύνταξης

Με ένα διπλό τεύχος που περιέχει την ύλη
Σεπτεμβρίου - Δεκεμβρίου 1998
η ΝΙΑΟΥΣΤΑ κλείνει τα 22 χρόνια της έκδο-
σής της.

Σας ευχόμαστε να απολαύσετε τις γιορτές με
υγεία ευτυχία και τη συντροφιά της

ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ

Σας ευχόμαστε Καλά Χριστούγεννα και Καλή
Χρονιά

Διακίνηση περιοδικών

Εμβάσματα - συνδρομές:

Λογιστικό Γραφείο

Βαγγελίτσας Δεληχρήστου

Παναγούλη 14 - τηλ. (0332) 25.278

Λευκή Σαμαρά

Γκαρνέτα 17 - τηλ. (0332) 22.575

Τιμή τεύχους 1000

Ετήσια συνδρομή ιδιωτών 4000

Δήμοι - Κοινότητες - Συν/σμοί 6000

Εξωτερικού δολλάρια 50

Το έργο αποκαταστάσεως του τάφου της Κρίσεως στα Λευκάδια Νάουσας

Του Κώστα Ζάμπα

Πολιτικού Μηχανικού, υπεύθυνου της αποκατάστασης

Ολοκληρώθηκε στις 7 Αυγούστου η δομική αποκατάσταση του Μακεδονικού τάφου της Κρίσεως στα Λευκάδια Νάουσας, του μεγαλύτερου και πολυπλοκότερου έργου αναστήλωσης αρχαίου μνημείου, που έχει γίνει ποτέ στην περιοχή ευθύνης της ΙΖ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων (ΙΖ' ΕΠ-ΚΑ) στην Κεντρική και Δυτική Μακεδονία.

Ο τάφος είναι "ο μεγαλύτερος και πλουσιότερος διακεκοσμημένος εκ των μέχρι τούδε γνωστών μακεδονικών τάφων", όπως τον χαρακτήρισε ο καθηγητής αρχαιολογίας Φώτιος Πέτσας στο βιβλίο του "Ο τάφος των Λευκαδίων" που τον ανέσκαψε το 1954, τον μελέτησε και τον χρονολόγησε περίπου το 275 π.Χ.

Αλλά και μετά τις σημαντικές ανακαλύψεις άλλων μακεδονικών τάφων τις τελευταίες δεκαετίες, ο τάφος της Κρίσεως παραμένει ο μεγαλύτερος σε όγκο, επιφάνεια και διαστάσεις πρόσοψης και είναι ένα μοναδικό ταφικό μνημείο με διώροφη πρόσοψη, στην οποία συνδυάζεται ο δωρικός ρυθμός στον κάτω όροφο με τον ιωνικό στον άνω, η πολυχρωμία με το πλούσιο γραπτό διάκοσμο, και οι ζωγραφικές παραστάσεις του νεκρού, του Ερμή, και των Κριτών Αιακού και Ραδάμανθη με τις ζωγραφικές μετόπες και μια σπουδαία ανάγλυφη ζωφόρος, που απεικονίζει μάχες Ελλήνων με βαρβάρους.

Οι παραμορφώσεις που είχαν προκαλέσει οι ωθή-

Η αναστηλωμένη πρόσοψη του τάφου της Κρίσεως τη μοναδική φορά χωρίς σκαλωσιές. Οι τοιχογραφίες είναι καλυμμένες με ειδικό προστατευτικό ύφασμα που θα αφαιρεθεί με την ολοκλήρωση της συντήρησης.

(Φωτ. Α. Οικονόμου)

σεις των κορροσμένων με νερό χωμάτων ανά τους αιώνες, μέχρι την ανασκαφή του τάφου, ήταν τεράστιες. Η πρόσοψη βρέθηκε σε μια κατάσταση που στην πραγματικότητα ήταν ένα στιγμιότυπο κατάρευσης. Όταν άρχισε να εκδηλώνεται, στους αρχαίους ακόμα χρόνους, προηγήθηκε ένα τμήμα της καμάρας, που κατέπεσε με όγκους χωμάτων στον προθάλαμο και εμπόδισε την εξέλιξη της πτώσης του εξωτερικού τοίχου.

Η πρόσοψη έδινε την εντύπωση ότι είχε δεχτεί μια υπερφυσική γροθιά στο κέντρο της. Η μέγιστη οπισθοχώρηση στο ανώφλιο της εισόδου ήταν μισό μέτρο. Οι δωρικοί ημικίονες του κάτω ορόφου είχαν συνθλιβεί στο μέσο και στην άνω έδρα του κορμού τους. Το ανώφλιο είχε ρήγμα στο μέσο του με εύρος 13 εκατοστά. Δύο μεγάλα ρήγματα με άνοιγμα περί τα 6 εκατοστά χώριζαν σε όλο το ύψος τα ακραία τμήματα της πρόσοψης από το μεσαίο με τις μεγάλες παραμορφώσεις. Τα ρήγματα αυτά διέσχιζαν τις ζωγραφικές και ανάγλυφες παραστάσεις και τις παραμόρφωναν έντονα. Στο κέντρο της πρόσοψης τα προέχοντα τμήματα των γείσων είχαν καταπέσει και οι ανάγλυφες μορφές έχουν απολεσθεί οριστικά από την ισχυρή σύνθλιψη. Η κρισιμότητα της κατάστασης επέβαλε στον ανασκαφέα το σταμάτημα της ανασκαφής στον προθάλαμο σε ύψος 2,5 μέτρων από το δάπεδο και την κατασκευή ενός ξύλινου ικρίωματος που αντιστήριζε την πρόσοψη.

Η ΙΖ' ΕΠΚΑ από τις αρχές της δεκαετίας του '80 άρχισε τις ενέργειες για την εξεύρεση λύσεως που θα επέλυε οριστικά το θέμα της στατικότητας της πρόσοψης του τάφου, ένα πρόβλημα που αντιμετώπιζετο για πρώτη φορά σε μνημείο αυτού του είδους. Καταστάλαγμα όλων των προσπαθειών υπήρξε η μελέτη του μηχανικού κ. Κ. Ζάμπα η οποία εγκρίθηκε από το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο και έτσι το έργο άρχισε αυτή τη χρονιά, αφού προηγήθηκε η στερέωση των κονιαμάτων της πρόσοψης από συντηρητές της Δ/νσης Συντήρησης του ΥΠΠΟ και έγινε η προμήθεια του απαραίτητου εξοπλισμού για το έργο των αναστηλωτών.

Το ξύλινο ικρίωμα καθαιρέθηκε και αντικαταστάθηκε από ένα σωληνωτό μεταλλικό για τις ανάγκες του έργου αποκατάστασης. Ενδιάμεσως δόθηκε η δυνατότητα να φωτογραφηθεί ελεύθερη η πρόσοψη, για πρώτη φορά μετά 45 χρόνια απ' την ανακάλυψη του τάφου.

Όλο το μεσαίο τμήμα με τις μεγάλες παραμορφώ-

σεις αποσυναρμολογήθηκε. Με τη βοήθεια μιας γερανογέφυρας με άνοιγμα 13 μέτρων και φέρουσα ικανότητα 9 τόνων, αφαιρέθηκαν συνολικά 93 λιθόπλινθοι συνολικού βάρους περίπου 60 τόνων και ταξινομήθηκαν σε μεταλλικά ράφια κατά την περιμέτρο του στεγάστρου από σκυρόδεμα που καλύπτει τον τάφο. Για την αποσυναρμολόγηση του κάτω ορόφου απαιτήθηκε να ολοκληρωθεί η ανασκαφή στον προθάλαμο και να μεταφερθούν οι 15 λίθοι που είχαν καταπέσει στο χώρο αυτό.

Η αποσυναρμολόγηση των λίθων και των θραυσμάτων τους έγινε χωρίς να τραυματιστούν τα έγχρωμα επιχρίσματα. Το πλέγμα των ανοιχτών αρμών και των ρηγμάτων ήταν τόσο πυκνό, που όριζε και το περίγραμμα των λίθων και των θραυσμάτων τους και επέτρεψε με τους κατάλληλους μικροχειρισμούς και την περιέδυσή τους να αποσυναρμολογηθούν με το επίχρισμα και τις ζωγραφικές παραστάσεις ή τα ανάγλυφα που φέρουν. Στις περιπτώσεις που το επίχρισμα δεν ήταν ρηγματωμένο, 21 λιθόπλινθοι αφαιρέθηκαν ολοσώμως σε ομάδες των 2 ή 3 χωρίς να γίνει τεχνητή λύση της συνέχειας του επιχρίσματος, των ζωγραφικών παραστάσεων και των αναγλύφων. Τομές επιχρίσματος σε αρμούς έγιναν όπου δεν υπήρχε άλλη εναλλακτική λύση, μόλις σε 6 τρέχοντα μέτρα, σε συνολικό μήκος αρμών περίπου 150 μέτρων. Η ζωγραφική παράσταση με τη μορφή του Ερμή αποτοιχίστηκε, επειδή δεν τη διέτρεχαν ρήγματα, μολονότι οι αντίστοιχοι λίθοι που την έφεραν είχαν υποστεί βλάβες.

Τα ευρήματα της αποσυναρμολόγησης επιβεβαίωσαν το αναπόφευκτο της επέμβασης: Εντονη σύνθλιψη, με κατακερματισμό των πορωλίθων στην εσωτερική παρεία των γωνιών της πρόσοψης και στην εξωτερική παρεία της μεσαίας περιοχής. Οι μηχανισμοί που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε πτώση με μια εξωτερική διέγερση, όπως ένας σεισμός ή και χωρίς αυτή, ήταν πολλοί: Ανατροπή προς τα έξω του άνω τμήματος, ολίσθηση στο μέσο επίπεδο του κάτω ορόφου ή γενική κατολίσθηση του πολυρηγματομένου τοίχου. Οι λίθοι πίσω από τον γραπτό, ζωγραφικό και γλυπτό διάκοσμο ήταν σε πολλές περιπτώσεις κατακερματισμένοι και καμιά επέμβαση εκ των έξω χωρίς αποσυναρμολόγηση δεν θα μπορούσε να εξασφαλίσει τη στερέωσή τους σε παραμορφωμένη κατάσταση.

Οι λιθόπλινθοι του τάφου ανασυντέθηκαν από τα θραύσματά τους που συγκολλήθηκαν με ράβδους από τιτάνιο και με αοβεστοποιημένο κονίαμα ειδικής σύν-

θεσης, που έχει προταθεί από το Κέντρο Λίθου του ΥΠΠΘ. Σε λίγες περιπτώσεις, όπως στο μέσο και στο ανώτερο σημείο του κορμού των ημικίονων και στις αθέατες εσωτερικές γωνίες, τα διαλυμένα από τη σύνθλιψη τμήματα λίθων, αναπλάστηκαν με κονίαμα.

Η πρόσοψη του τάφου επανορθώθηκε με τους αποκατεστημένους λίθους, απέκτησε ξανά ευστάθεια και στατική επάρκεια και εξαλείφθηκαν οι μεγάλες παραμορφώσεις της. Αποκαταστάθηκε η συνέχεια των μορφών των ζωγραφικών παραστάσεων του νεκρού και του Ραδάμανθη, καθώς επίσης των ανάγλυφων μορφών των εφίππων και πεζών πολεμιστών της ζωφόρου με το κλείσιμο των ρηγμάτων που τις διαιρούσαν. Τη συνέχειά τους απέκτησαν επίσης οι δορικοί κίονες του κάτω ορόφου με τις έντονες θλάσεις. Η πρόσοψη διατηρεί ένα μικρό μόνο μέρος της παραμόρφωσής της. Είναι 7 εκατοστά στο μέσο της, δηλαδή το 15% της προηγούμενης. Οφείλεται στις παραμορφώσεις των ακραίων τμημάτων που δεν αποσυναρμολογήθηκαν και καθοδήγησαν την επανατοποθέτηση των αφαιρεθέντων λίθων.

Με τη δομική αποκατάσταση του τάφου της Κρίσεως επανακτήθηκε η μοναδική σε διατήρηση για αρχαίο κτίριο ολότητας της μνημειακής αρχιτεκτονικής μορφής, της πολυχρωμίας και του γλυπτού και ζωγραφικού διάκοσμου. Με την ολοκλήρωση του έργου της επιφανειακής συντήρησης των κονιαμάτων που ακολουθεί, των αναγκαίων οικοδομικών και ηλεκτρομηχανολογικών έργων και των μέτρων προστασίας από τα ανερχόμενα νερά, που θα αντιμετωπισθεί με μια σειρά γεωτρήσεων περιμετρικά του τάφου, σύμφωνα με τη σχετική μελέτη του τμήματος Γεωλογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, το σπουδαίο αυτό μνημείο θα αποδοθεί στο κοινό.

Η χρηματοδότηση των εργασιών εξασφαλίστηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού και τα Περιφερειακά Προγράμματα της Κ. Μακεδονίας. Φορέας εκτέλεσης του έργου ήταν η ΙΖ' ΕΠΚΑ με την προσωπική φροντίδα της Προϊσταμένης της, αρχαιολόγου Μ. Ακαμάτη. Μελετητής, επιβλέπων και υπεύθυνος του έργου ήταν ο Κ. Ζάμπας Πολιτικός Μηχανικός του έργου αποκαταστάσεως του Παρθενώνος.

Λεπτομέρεια της δεξιάς πλευράς της αποκατεστημένης πρόσοψης. Διακρίνονται οι Κριτές του Αθηνών.

(Φωτ. Α. Οικονόμου)

Το συνεργείο που εκτέλεσε το έργο είχε επικεφαλής τον Αρμπιλιά και αποτελείτο από τους Φ. Αλεξόπουλο, Ε. Καραγεώργη, Α. Λυρίτη και Τζ. Σκαλκίωτο. Είναι όλοι μαρμαροτεχνίτες αναστηλωτές στο έργο του Παρθενώνος. Βοηθήθηκαν από τον τεχνίτη της ΙΖ' ΕΠΚΑ Δ. Δημητρούση και τους εργάτες Ν. Μαρουφίδη και Χ. Φουρδούλη.

Το έργο υποστηρίχθηκε από συνεργείο συντήρησης με επικεφαλής τον συντηρητή του Βυζαντινού Μουσείου Θεσσαλονίκης Γ. Κωνσταντινίδη αποτελούμενο από τις συντηρήτριες Μ. Φωτοπούλου, Δ. Ισοπούλου, και Κ. Χριστοφιλάκου - Δημητρούση. Η αποτοίχιση της ζωγραφικής παράσταση του Ερμή έγινε από τον συντηρητή Α. Βούλγαρη. Είχε προηγηθεί επιφανειακή προστερέωση της πρό-

σοψης σύμφωνα με τη μελέτη συντήρησης με υπεύθυνο τον Προϊστάμενο της Διεύθυνσης Συντήρησης του ΥΠΠΟ Ν. Μίνου. Σύμφωνα με την ίδια μελέτη θα ακολουθήσει το έργο της επιφανειακής συντήρησης του τάφου.

Η ανασκαφή του προθαλάμου έγινε με ευθύνη της αρχαιολόγου της ΙΖ' ΕΠΚΑ Λ. Στεφανή.

Οι αρχαιοφύλακες Κ. Λιάμπας και Ι. Αθανασιάδης είχαν όπως εδώ και πολλά χρόνια την ευθύνη φύλαξης του χώρου.

200 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΤΡΑΓΙΚΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗ

Ο "εμμανής" της βαλκανικής ελευθερίας

του Ιωάννη Α. Παπαδριανού

Βαλκανιολόγος, καθηγητή του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης

Δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία ότι ο Ρήγας Φεραίος - Βελεστινλής, ήταν ελληνικής καταγωγής, το επαναστατικό του όμως έργο αφορούσε όλους τους βαλκανικούς λαούς, για την ελευθερία των οποίων θυσίαστηκε. Γι' αυτό, πολύ εύστοχα, ο αείμνηστος φίλος και ειδικός ερευνητής του Ρήγα, ο Λεάνδρος Βρανούσης, τον ονόμασε "εμμανή" (παθιασμένο) με την ελευθερία των λαών της Χερσονήσου του Αίμου.

Πράγματι, ο Ρήγας με τους χάρτες του, το Σύνταγμά του για το μελλοντικό ελληνικό κράτος και κυρίως με το "θούριό" του, το επαναστατικό αυτό σάλπισμα της ελευθερίας, καλεί τους Βουλγάρους και τους Αρβανίτες, του Σέρβους και τους Ρωμιούς (Ελληνες) στον από ξηρά και θάλασσα αγώνα για την ελευθερία. Κατόπιν παρακινεί τους Σουλιώτες και τους Μανιάτες, "του Μαυροβουνίου τα καπλάνια (τίγρεις), τους σταυραετούς του Ολύμπου και των Αγραφών τα ξεφτέρια", τους Μακεδόνες και τους Χριστιανούς του Σάβου και του Δούναβη, τους Σέρβους δηλαδή της περιοχής της Σουμάντιγια και τους Μολδοβλάχους, να ξεσηκωθούν εναντίον του τυράννου, να ανάψουν μια φλόγα σε ολόκληρη την Τουρκία, που θα άρχιζε από την Μπόσνα (Βοσνία) και θα κατέληγε στην Αραπιά. Η φωτιά αυτή θα κατάκαιε το απολυταρχικό καθεστώς του σουλτάνου και οι βαλκανικοί λαοί, ελεύθεροι πια, θα ίδρυναν μια Δημοκρατία, την Ελληνική Δημοκρατία, όπως την ονομάζει ο Ρήγας Βελεστινλής.

Στην Ελληνική Δημοκρατία θα υπήρχε θέση για όλους και μόνον η "αυταρχία των τυράννων" δε θα είχε καμιά θέση σ' αυτήν. Την κυριαρχία του νέου κράτους θα είχε ο "αντοκράτωρ" λαός, δηλαδή όλοι οι κάτοικοί του, χωρίς εξαίρεση θρησκείας και γλώσσας. Ελληνες, Αλβανοί, Βλάχοι, Αρμένηδες και κάθε άλλο είδος λαού.

Αλλά και σε άλλο σημείο του Συντάγματός του, ο Ρήγας γράφει τα εξής συναρπαστικά: "Όταν ένας

μόνο κάτοικος του κράτους τούτου αδικηθεί, αδικείται όλο το κράτος, και πάλιν, όταν το κράτος αδικείται ή πολεμείται, αδικείται ή πολεμείται κάθε πολίτης... ο Βούλγαρος πρέπει να κινείται όταν πάσχει ο Έλλην, και τούτος πάλιν δι' εκείνον και αμφοτέροι διά τον Αλβανόν και Βλάχον".

Δυστυχώς, το επαναστατικό κίνημα του Ρήγα το πρόλαβε η προδοσία. Η "χριστιανική" Αυστρία, όπως είναι γνωστό, αντί να δικάσει ανθρώπινα το Ρήγα και τους εφτά συντρόφους του στη Βιέννη, τους παρέδωσε στην πιο μισητή φάρα του κόσμου, τους Τούρκους του Βελιγραδίου, για να τους θανατώσουν απάνθρωπα, με τρόπο εξευτελιστικό.

Η σπάθη του Τούρκου δημίου θα πέσει στα κεφάλια του Ρήγα και των συντρόφων του στις 13 Ιουνίου (παλαιό ημερολόγιο) ή στις 24 Ιουνίου (νέο) του 1789, ακριβώς πριν από 200 χρόνια, στο φρούριο του Βελιγραδίου, που ονομαζόταν "Ατρόμητος πύργος".

Και τώρα "μόνος στα χαλάσματα", γράφει σε ένα ποίημα του ο Σέρβος ποιητής και θαυμαστής του Ρήγα, ο Βοϊσλάβ Ιλιτς, "στέκει ο παλιός ο πύργος και καρτερεί μian ένωση σκόρπια τα Μπαλκάνια". Στ' αλήθεια το όραμα του Ρήγα Βελεστινλή, που βγαίνει από το στοιχειωμένο πύργο του μαρτυρίου του, είναι σήμερα παρόν, είναι ζωντανό και περιμένει σκόρπια τα Βαλκάνια να ενωθούν και αδελφωμένα να εργαστούν και να προκόψουν.

Ενα θέμα που δεν έληξε...

Του Γιάννη Καρατσιώλη

Το θέμα της ταύτισης του αρχαιολογικού χώρου της Βεργίνας με τις Αιγές δεν έληξε όπως υποστήριξε η αναπληρώτρια καθηγήτρια της αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής Α.Π.Θ. κ. Χρ. Παλιαδέλη στο συνέδριο για τον Μ. Αλέξανδρο που διοργάνωσε η Ν. Α. Ημαθίας στη Βέροια. Και αυτό γιατί ο συνάδελφός της επίσης αναπληρωτής καθηγητής της αρχαιολογίας στο ίδιο πανεπιστήμιο κ. Παν. Φάκλαρης (αμφότεροι βοηθοί του καθηγ. Ανδρόνικου στις ανασκαφές της Βεργίνας και συνεχιστές του έργου του) αμφισβητεί (με κείμενό του που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα της Βέροιας "Ημερήσια") τις απόψεις της συναδέλφου του.

Μάλιστα το καινούριο της υπόθεσης είναι, ότι και ο καθηγητής της αρχαίας ιστορίας του Α.Π.Θ. κ. Ι. Τουλουνμάκος αμφισβήτησε την ταύτιση αυτή ενώ ο κ. Π. Φάκλαρης δεν προσεκλήθη στο συνέδριο (που τη απουσία του η κ. Χ. Παλιαδέλη προέβη σε κριτική των απόψεών του). Ως γνωστόν ο κ. Παν. Φάκλαρης ισχυρίζεται ότι οι Αιγές είναι στην περιοχή των Λευκαδίων - Κοπανού Νάουσας.

Προκειμένου να βγάλουν οι αναγνώστες της ΝΙΛΟΥΣΤΑΣ τα συμπεράσματά τους παραθέτουμε ως έχουν τόσο την εισήγηση της κ. Χ. Παλιαδέλη όσο και την απάντηση του κ. Π. Φάκλαρη.

Βεργίνα - Ερμηνευτικά ζητήματα

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Συμπληρώνονται φέτος έξι δεκαετίες από την έναρξη της συστηματικής ανασκαφής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης στη Βεργίνα και 30 χρόνια από τότε που ο Ν. G. L. Hammond πρότεινε την ταύτιση του αρχαιολογικού της χώρου με τις Αιγές, την παλιά μακεδονική πρωτεύουσα και νεκρόπολη των Αργεαδών. Η ανεύρεση των βασιλικών τάφων και η συσχέτιση ενός απ' αυτούς με τον Φίλιππο Β' τάρaxαν τους αρχαιολογικούς κύκλους, τροφοδοτώντας την έρευνα με νέα πεδία επιστημονικού ενδιαφέροντος, που τελικά επικεντρώθηκε σε δύο ζητήματα: Καίριο εξακολουθεί να παραμένει το πρόβλημα της χρονολόγησης του μεγάλου τάφου και της συσχέτισής του με έναν από τους δύο βασιλείς που προηγήθηκαν ή διαδέχτηκαν στο θρόνο τον Αλέξανδρο. Λιγότερο σημαντικό, αλλά με αποπροσανατολιστικές επιπτώσεις υπήρξε το δεύτερο ζήτημα που ανέκνυε πρόσφατα από την αμφισβήτηση της ταύτισης του αρχαιολογικού χώρου της Βεργίνας με τις Αιγές. Με δεδομένο πως η Βεργίνα και τα μνημεία της αποτελούν κατά γενική ομολογία σημείο αναφοράς για την αρχαιολογία του βορειοελλαδικού χώρου ειδικότερα, αλλά και

της Χρυσούλας Παλιαδέλη

Αρχαιολόγος, αναπλ. καθηγ. Φιλοσοφικής Σχολής Α.Π.Θ

πηγή νέων δεδομένων για την αρχαία ελληνική τέχνη γενικότερα, επιβάλλεται να συζητηθούν εδώ τα δύο αυτά ζητήματα που σχετίζονται με τον χαρακτήρα και τη σημασία της. Ενας σύντομος απολογισμός είναι σήμερα περισσότερο αναγκαίος από ποτέ - καθώς καταλαγιάζει πια η ένταση από την ανεύρεση των ασύλητων μακεδονικών τάφων, καθώς αυξάνονται οι δημοσιεύσεις του υλικού τους και καθώς πληθαίνουν οι διατυπωμένες αποτιμήσεις των άλλων ερευνητών για το μεγάλο εύρημα.

Η ταύτιση του αρχαιολογικού χώρου της Βεργίνας, με τις Αιγές δεν θα έπρεπε να μας απασχολήσει εδώ, αφού η αποδοχή της είναι μάλλον καθολική. Επειδή, ωστόσο, μεσολάβησε η μοναδική εννυπόγραφη αντίρρηση που δημοσιεύτηκε, δύο χρόνια μετά το θάνατο του Μανόλη Ανδρόνικου από την πιο απροσδόκητη, είναι αλήθεια, κατεύθυνση, το ζήτημα δεν μπορεί να μείνει ασχολίαστο. Με ένα άρθρο του που εμφανίστηκε στα 1994 ο Παναγιώτης Φάκλαρης, τακτικό μέλος της ανασκαφικής ομάδας από το 1978, ξάφνιασε τη διεθνή επιστημονική κοινότητα. Η έκπληξη υπήρξε εντελώς δικαιολογημένη: ένα βασικό στέλεχος της

ανασκαφής, άμεσος γνώστης των αρχαιολογικών δεδομένων, διατύπωσε ευθαρσώς - έστω και μεθύτερα - τη ριζική του αντίρρηση για την ταύτιση του αρχαιολογικού χώρου της Βεργίνας με τις Αιγές. Αμφισβήτησε επομένως την ερμηνεία των ασύλητων μακεδονικών τάφων ως βασιλικών, θέτοντας, έτσι, αυτονόητα σε αναστολή την απόδοση ενός απ' αυτούς στον Φίλιππο Β'. Η εξαιρετική ποιότητα της πολεμικής σκευής που μελέτησε και η χρονολόγηση της στο τρίτο τέταρτο του 4ου π.χ. αιώνα δε επηρέασαν την τελική του διατύπωση: ο τάφος του Φιλίππου θα πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να αναζητηθεί στην περιοχή των Λευκαδίων.

Η συλλογιστική του Μανόλη Ανδρόνικου και το εποικοδόμημά της φάνηκαν να κλονίζονται προς στιγμήν εκ των έσω και από τη ρίζα τους. Μήπως τελικά ο Φάκλαρης έχει δίκιο θα αναρωτήθηκαν πολλοί από τους ειδικούς. Η μακρόχρονη συμμετοχή του στην ανασκαφή εγγυάται άριστη γνώση των αρχαιολογικών δεδομένων. Μήπως νεότερα ευρήματα από την έρευνα του στην ακρόπολη της Βεργίνας, ανατρέπουν τη συλλογιστική του Μανόλη Ανδρόνικου και όσων την αποδέχτηκαν, αναρωτηθήκαμε όσοι από τους συνανασκαφείς περιμέναμε εναγώνια να διαβάσουμε, τελευταίοι εμείς, μετά τους αμερικάνους συναδέλφους μας, την ανατρεπτική άποψη του φίλου και συνεργάτη μας.

Το ευήκοον ούς του δημοσιογραφικού κόσμου караδοκούσε, όταν προβάλλοντας τη θαρραλέα επιστημονική πράξη του συναδέλφου, προσδοκούσε τις αντιδράσεις των συνανασκαφών του. Η συνειδητή σιωπή των υπολοίπων ερευνητών του αρχαιολογικού χώρου δεν ήταν τυχαία: το θέμα ήταν αμιγώς επιστημονικό και έπρεπε να προστατευτεί από τις εκλαϊκευμένες αντεγλήσεις μέσω του ημερήσιου τύπου και των τηλεοπτικών παραθύρων. Ήταν απλώς θέμα χρόνου: η επιστημονική μου εκτίμηση για τις απόψεις του συμπαθούς συναδέλφου, που θα κυκλοφορήσει σε λί-

γες μέρες θα είχε δει το φως της δημοσιότητας, πολύ νωρίτερα, αν το περιοδικό που δέχτηκε να τη φιλοξενήσει από τις αρχές του 1995 δεν είχε μια πρωτοφανή για την ιστορία του καθυστέρηση. Αλλωστε έχουν ήδη δημοσιευθεί οι άμεσες αντιδράσεις του Ν. Hammond και του Μιλτιάδη Χατζόπουλου και το θέμα μπορεί να θεωρηθεί επιστημονικά λήξαν. Πρέπει ωστόσο, να ομολογήσω κι από τη θέση αυτή, πως στον αγαπητό συνάδελφο χρωστώ μεγάλη προσωπική χάρη: με αφορμή την απροσδόκητη επιστροφή του στην παρωχημένη άποψη του Leon Heuzey και του Κωνσταντίνου Ρωμαίου για την ταύτιση του αρχαιολογικού χώρου της Βεργίνας με τη Βάλλα, επέστρεψα από την αρχή στη ρίζα του προβλήματος για να διαπιστώσω πως η φειδωλή φιλογολική μαρτυρία και τα εύγλωττα αρχαιολογικά δεδομένα δεν αφήνουν αμφιβολίες για την ταύτιση της Βεργίνας με τις Αιγές.

Η βασιλική παρουσία στον αρχαιολογικό χώρο της Βεργίνας δεν περιορίζεται στο νεκροταφείο της αρχαίας πόλης. Προϋπάρχει της ανεύρεσης των τάφων της Μεγάλης Τούμπας και γίνεται συνεχώς εμφανέστερη εντός του οχυρωμένου οικισμού.

Άποψη του ανακτόρου της Βεργίνας.
Στο βάθος το σημερινό χωριό

Η ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΣΤΗ ΒΕΡΓΙΝΑ

Οποιαδήποτε κι αν είναι η ενδόμυχη ερμηνεία του συναδέλφου για το ανάκτορο της Βεργίνας, για το οποίο, περίεργα, δεν διατύπωσε καμιά άποψη, θεωρώ πως η ταύτισή του με βασιλικό ενδιαίτημα είναι αδιαμφισβήτητη:

(Α) οι δύο αναθηματικές επιγραφές στον Ηρακλή Πατρώο που βρέθηκαν στη θόλο του αποτελούν προφανή αναφορά στη γνωστή γενεαλογική σχέση της βασιλικής μακεδονικής οικογένειας με τον ημίθεο.

(Β) η μορφή και οι διαστάσεις του εντυπωσιακού αυτού κτιρίου, η ανέγερσή του στο επιφανέστερο πλάτωμα της αρχαίας πόλης και η άμεση πολεοδομική του σχέση με το θέατρο και την αγορά του αρχαίου οικισμού δεν επιτρέπουν άλλη ερμηνεία για το χαρακτήρα του.

Εντονη είναι η βασιλική παρουσία και σε ένα άλλο σημείο του οχυρωμένου οικισμού, που αφορά, όπως φαίνεται τμήμα της αγοράς της αρχαίας πόλης. Στο Ιερό της Εύκλειας που ανασκάπτουμε συστηματικά από το 1982, ανάμεσα στο πλήθος των αρχιτεκτονικών καταλοίπων, έχουν βρεθεί δύο ενεπίγραφα αναθήματα της βασίλισσας Ευρυδίκης, γυναίκας του Αμύντα Γ' στην πανελλήνια αυτή θεότητα. Το δεύτερο διατηρείται σχεδόν ακέραιο, στην αρχική του μορφή, πρόκειται για ένα μαρμάρινο γυναικείο άγαλμα, στο κεφάλι του οποίου αναγνωρίζουμε την ίδια την αναθέτρια, στο μοναδικό μέχρι στιγμής, και γι' αυτό πολύτιμο για την ιστορία της ελληνικής τέχνης, πορταίτο της. Καθώς πρόκειται για αφιέρωμα της ίδιας της βασίλισσας, δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία πως στήθηκε με δική της πρωτοβουλία, όσο ακόμα ζούσε. Η ανάθεση, επομένως δεν μπορεί να ξεπερνά κατά πολύ τα μέσα του 4ου π.Χ. αιώνα. Συμπίπτει, έτσι, χρονικά με την ακμαιότερη οικοδομική φάση του Ιερού, στα χρόνια του Φιλίππου, αποδεικνύοντας ταυτόχρονα, τη σημασία του χώρου ανεύρεσης για τη βασιλική οικογένεια. Μια τρίτη επιγραφή, με το ονοματεπώνυμο της Ευρυδίκης, που βρέθηκε σε δεύτερη χρήση, κοντά στα Παλατίσια, βεβαιώνει πως πρόκειται για ένα ακόμη εικονιστικό άγαλμα της δυναμικής γιαγιάς του Αλεξάνδρου. Η ιδιόμορφη θέση της επιγραφής παραπέμπει, ίσως, στο σύνταγμα των χρυσελεφάντινων αγαλμάτων που στήθηκαν κατά παραγγελία του Φιλίππου στην Ολυμπία.

Τα πρόσφατα επιγραφικά δεδομένα από το Ιερό της

Ευκλείας και τα Παλατίσια και η παρουσία του ανακτόρου στη Βεργίνα βεβαιώνουν κάτι που γνωρίζαμε ήδη από τις αρχαίες πηγές: η μεταφορά του διοικητικού κέντρου του μακεδονικού βασιλείου στην Πέλλα, δεν μείωσε τη σημασία των Αιγών. Η παλιά πρωτεύουσα διατήρησε όχι μόνον το προνόμιο της βασιλικής νεκρόπολης, αλλά και του τόπου όπου ο Φίλιππος γιόρτασε τους γάμους της κόρης του. Στο ανάκτορο των Αιγών, που δεχόταν με τέτοιες αφορμές τη βασιλική οικογένεια, ίσως σε όλη τη διάρκεια της ανεξαρτησίας του μακεδονικού βασιλείου, είναι πιθανόν πως κατοικούσε γύρω στα μέσα του 4ου αι. η βασίλισσα μητέρα του Φιλίππου, όπως δηλώνει η έντονη αντανάκλαση της παρουσίας της στην περιοχή.

Η συνήθης χρονολόγηση του κτιρίου στα χρόνια του Κασσάνδρου αν και στηρίζεται σε στυλιστικά, κυρίως, επιχειρήματα, δεν αναιρεί την υπόθεση αυτή. Ακόμη και οι Γιάννης Τουράτσoglou, ένθερμος υποστηρικτής της οικοδομικής δραστηριότητας του Κασσάνδρου, τοποθετεί το ανάκτορο στα χρόνια του Φιλίππου. Είναι, επομένως φανερό, η υποχρέωση των ανασκαφών να επανεξετάσουν τα αρχαιολογικά δεδομένα και να επεκτείνουν την έρευνα στους χώρους του, με κύριο στόχο τη συλλογή χρονολογικών στοιχείων. Σ' αυτό το πλαίσιο εντάσσεται η πρόθεσή μου να επιστρέψω το καλοκαίρι που πλησιάζει στον τόπο της πρώτης ανασκαφικής εμπειρίας μου, στη θόλο του ανακτόρου, με την ελπίδα πως θα προκύψουν περισσότερα στοιχεία για την κατανόηση του κυκλικού χώρου στον οποίον μεταγενέστεροι βασιλείς, θέλοντας να υπογραμμίσουν τη σχέση τους με τους Αργεάδες, αφιέρωσαν αναθήματα στον γενάρχη τους, τον Ηρακλή Πατρώο. Σε αντίθετη περίπτωση θα πρέπει να αναζητήσουμε κάτω από τα θεμέλια του κτιρίου ή σε μian άλλη θέση του αρχαιολογικού χώρου της Βεργίνας το παλαιότερο ανάκτορο των Αιγών.

Ο αγαπητός συνάδελφος και συνανασκαφέας στη Βεργίνα έχει κάθε δικαίωμα να πιστεύει ότι ερευνά την ακρόπολη της Βάλλας. Τα αρχαιολογικά, ωστόσο, δεδομένα επιβάλλουν να αποδεχόμαστε ως μόνη πιθανή την ταύτιση του αρχαιολογικού χώρου της Βεργίνας με τις Αιγές. Μόνο ένα νέο εύρημα που θα ανατρέπει την εύγλωττη μαρτυρία τους μπορεί να προκαλέσει την επανεξέταση του ζητήματος.

ΖΗΤΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟ:

Η ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΤΑΦΟΥ

1. Η ταύτιση του αρχαιολογικού χώρου της Βεργίνας με τη βασιλική νεκρόπολη των Αργεαδών, συνεπάγεται την απόδοση των τάφων της Μεγάλης Τούμπας σε μέλη της Βασιλικής οικογένειας. Οχι μόνον εξαιτίας των πολυάριθμων πολυτελών κτερισμάτων τους, αλλά κυρίως λόγω της εξαιρετικής τους ποιότητας και της μοναδικής ζωγραφικής τέχνης που κοσμεί τους τοίχους τους.

2. Οι δύο ασύλητοι μακεδονικοί τάφοι δεν συμπίπτουν χρονικά. Όπως έδειξε η μελέτη των όπλων, από τον Παναγιώτη Φάκλαρη, η πολεμική σκευή του λεγόμενου τάφου του Πρίγκιπα και τα μετάλλινα σκευή του, όπως με διαβεβαιώνει η Στέλλα Δρούγου, χρονολογούν τον τάφο στο τελευταίο τέταρτο του 4ου π.Χ. αιώνα

3. Προγενέστερος, κατά γενική ομολογία είναι ο μεγάλος τάφος που βρίσκεται δίπλα του. Ο Μανόλης Ανδρόνικος πρότεινε τη χρονολόγηση του στα 336 π.Χ. και την ταύτιση του νεκρού με τον Φίλιππο Β. Άλλοι ερευνητές υποστήριξαν πως τα οστά του θαλάμου πρέπει να ανήκουν στον ετεροθαλή αδελφό και διάδοχο του Αλεξάνδρου, Φίλιππο Γ' τον Αρριδαίο και πως ο τάφος θα πρέπει να χρονολογηθεί μετά το 317 π.Χ., ίσως το 316 π.Χ.

3.1. Το επιχείρημα πως η καμάρα εμφανίστηκε στον ελλαδικό χώρο μόνον μετά την εκστρατεία του Αλεξάνδρου, αδύναμο μεθοδολογικό, ούτως ή άλλως, δεν ισχύει μετά το 1987: η αποκάλυψη στη Βεργίνα, του λεγόμενου τάφου της Ευρυδίκης, χρονολογημένου χάρη στα κεραμικά ευρήματα στα τέλη της δεκαετίας του 340 π.Χ. επιβεβαιώνει τη χρήση της καμάρας στον ελλαδικό χώρο πριν από την εκστρατεία του Αλεξάνδρου στην Ανατολή. Η Stella Miller, από τους καλύτερους γνώστες της μακεδονικής αρχιτεκτονικής βρίσκεται σήμερα ανάμεσά μας για να συμβάλει με τη γνώση της στη σχετική συζήτηση.

3.2. Η απόδοση του μεγάλου τάφου στον Φίλιππο Γ' αποκλείεται από ένα σαφές ανασκαφικό δεδομένο, που περιέργως έμεινε αναξιοποίητο στη σχετική συζήτηση, παρά την καθοριστική σημασία του στη διερεύνηση του ζητήματος: τα υπολείμματα της πυράς πάνω από τον θάλαμο του μεγάλου τάφου και ένα πλήθος από ανασκαφικές παρατηρήσεις βεβαιώνουν πως η

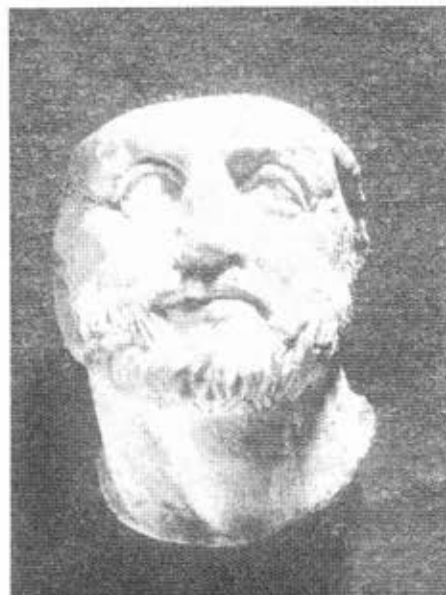
ανδρική ταφή του θαλάμου είναι πρωτογενής. Αντίθετα, η μεταφορά των οστών της σορού του Φιλίππου Γ' στις Αιγές από τον Κάσσανδρο, αρκετούς μήνες μετά τη δολοφονία του, βεβαιώνουν πως η ταφή του ήταν δευτερογενής.

Το ανασκαφικό δεδομένο αποκλείει επομένως με τρόπο κατηγορηματικό οποιαδήποτε υπόθεση για τη συσχέτιση του νεκρού στο θάλαμο του μεγάλου τάφου με τον ετεροθαλή αδελφό του Αλεξάνδρου.

3.3. Στο ίδιο συμπέρασμα οδηγεί η τοιχογραφία με το κυνήγι που κοσμεί την πρόσοψη του τάφου: η ολοκλήρωση της μελέτης για τη δημοσίευσή της με έπεισε πως η συσχέτιση του θέματος της με τον Φίλιππο Γ' Αρριδαίο είναι αδύνατη.

3.4. Η προσπάθεια ορισμένων ερευνητών να αναγνωρίσουν στην κεντρική μορφή του νεαρού ιππέα τον Φίλιππο Γ' τον Αρριδαίο προσκρούει σε όσα γνωρίζουμε για τις μειωμένες ικανότητες του διαδόχου του Αλεξάνδρου να ασχολείται και με το κυνήγι. Ακόμη πιο απίθανη μου φαίνεται η πρόσφατη πρόταση της Ολγας Παλαγγιά, να αναγνωρίσουμε στην κεντρική μορφή τον μικρό Αλέξανδρο να κυνηγά με τη συνοδεία του Κασσάνδρου και υπό τη σκέπη του Φιλίππου Γ' Αρριδαίου που αναγνώρισε στη μεγαλοπρεπή μορφή του γενειοφόρου κυνηγού.

3.5. Από την τοιχογραφία με το κυνήγι που κοσμεί την πρόσοψη του μεγάλου τάφου της Βεργίνας απουσιάζουν εντελώς στοιχεία που θα επέτρεπαν να υποθέσουμε πως τα κυνηγετικά επεισόδια διαδραματίζονται στην Ανατολή. Πρόκειται προφανώς για απεικόνιση μιας δράσης που λαμβάνει χώρα στον Ευρωπαϊκό χώρο, χωρίς κανένα σημάδι περσικής επιρροής, όπου είναι σε θέση να σας διαβεβαιώσει ο Pierre Briant που ασχολήθηκε με το θέμα.

Ελεφάντινο πορτρέτο Φιλίππου Β'

3.6. Θεωρώ πως η τοιχογραφία με το κυνήγι αποκτά νόημα ως ιστορική παράσταση με τους όρους που καθόρισε ο T. Hoelscher, μόνον αν αποδεχτούμε την ταύτιση της κεντρικής μορφής με τον νεαρό Αλέξανδρο και του γενειοφόρου ιππέα με τον πατέρα του Φίλιππο Β', όπως πρότεινε πριν από 14 χρόνια ο Μανόλης Ανδρόνικος και υποστήριξα πρόσφατα στη δημοσίευση της τοιχογραφίας.

Σ' αυτή την πρώτη πολιτική πράξη του νεαρού βασιλιά να επιλέξει ένα θέμα με βαρύνουσα σημασία για τη μακεδονική κοινωνία, όπως έδειξε ο Μιλτιάδης Χατζόπουλος, η συνύπαρξη δύο πρωταγωνιστών στο κυνήγι αποκτά ένα νόημα καθαρά πολιτικό, που ανταποκρίνεται σε ιστορικά γεγονότα που ακολούθησαν τη δολοφονία του Φιλίππου. Η πιθανή μάλιστα αναγνώριση του Πτολεμαίου, στον νεαρό με την Καυσία που μετέχει στο κυνήγι του λιονταριού αποκλείει νομίζω οποιαδήποτε συσχέτιση της τοιχογραφίας και του τάφου που τη φέρει με τον Κάσσανδρο και κατά συνέπεια, με τον Φίλιππο Γ' τον Αρριδαίο.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

1. Σε μια τέτοια περίπτωση και εφόσον τα κινητά ευρήματα του μεγάλου τάφου χρονολογούνται στο τρίτο τέταρτο του 4ου π.Χ. αιώνα όπως έδειξε η μελέτη των όπλων από τον Παναγιώτη Φάκλαρη και όπως με διαβεβαιώνει η Στέλλα Δρούγου για τα πήλινα και μεταλλικά κτερίσματά του, μπορούμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα πως το σύνολο των ανασκαφικών και των αρχαιολογικών δεδομένων επιτρέπει τη χρονολόγηση του μεγάλου τάφου της Βεργίνας στα 336 π.Χ.

2. Κάτω από το πρίσμα αυτό θα ήταν ενδιαφέρον να ερευνηθεί αν ένα μέρος τουλάχιστον του πραγματικά συγγενικού συνόλου ευρημάτων από τους τάφους του Δερβενίου μπορεί ενδεχομένως να χρονολογηθεί πριν από τα χρόνια του Κασσάνδρου στη διάρκεια δράσης του οποίου τοποθετήθηκε πρόσφατα από τον Πέτρο Θέμελη και τον Γιάννη Τουράτσογλου.

2.1. Η άποψη πως το άφθονο χρήμα εισέρευσε στη Μακεδονία μετά τον Αλέξανδρο δεν συνεπάγεται αναγκαστικά την πλήρη ανυπαρξία του στα χρόνια που προηγήθηκαν της εκστρατείας του. Οι τάφοι Γ του Σέδες, ο τάφος Ι του Τύμβου Α στην Αίνεια και ο τάφος 2 της Σεβαστής Πιερίας φαίνεται πως δηλώνουν το αντίθετο.

2.2. Κατανοώ βεβαίως τους λόγους ασφαλείας που

οδήγησαν τους μελετητές, από την πολύτιμη νομισματική μαρτυρία των χρυσών στατήρων του Φιλίππου Β' στους τάφους Β και Δ και του

Δερβενίου, να επιλέξουν τελικά ως *terminus post quem* το κατώτερο όριο κοπής τους στα 328 ή 323 π.Χ. και όχι η έναρξη της κυκλοφορίας τους, στα 340 ή 336 π.Χ.

2.3. Θεωρητικά ωστόσο, η προγενέστερη χρονολογία δεν μπορεί να αποκλειστεί, εφόσον βεβαίως υπάρχουν και άλλα δεδομένα που συνηγορούν στην επιλογή αυτή, ανάμεσά τους και ο ορφικός πάπυρος, που χρονολογείται με ασφάλεια στο τρίτο τέταρτο του 4ου π.Χ. αι. Η ενδεχόμενη όψιμη χρονολόγηση των αντικειμένων από το Δερβένι φαίνεται, αλλά δεν είναι απαραίτητο, πως συμπαράσχει αναγκαστικά το σύνολο των αντικειμένων του μεγάλου τάφου της Βεργίνας. Αναρωτιέμαι, λοιπόν, μήπως θα μπορούσε να συμβεί ακριβώς το αντίθετο, για ένα τουλάχιστο μέρος των τάφων του πρόσφατα δημοσιευμένου αυτού συνόλου.

Περιμένουμε πολλά από τη δημοσίευση των άλλων κινητών ευρημάτων του μεγάλου τάφου της Βεργίνας, των μεταλλινων σκευών και των πήλινων αγγείων του από τη Στέλλα Δρούγου, των χρυσών αντικειμένων από την Μπεττίνα Τσιγαρίδα και των χρυσελεφάντινων κλινών του από την Αγγελική Κοτταρίδου, για να βρει την οριστική λύση του ένα θέμα που θα συμβάλει αποφασιστικά στη γνώση μας για την τέχνη και για την ιστορία των ύστερων κλασικών χρόνων στη Μακεδονία.

Ολοκληρώνοντας, εκτιμώ πως τα ανασκαφικά δεδομένα, οι κατασκευαστικές λεπτομέρειες, η ταφική διαδικασία, η ιστορική μαρτυρία, η πολεμική σκευή, τα ανθρωπολογικά πορίσματα και τέλος, το θέμα και το νόημα της τοιχογραφίας οδηγούν τη χρονολόγηση του μεγάλου τάφου της Βεργίνας και των κτερισμάτων του στο τρίτο τέταρτο του 4ου π.Χ. αι.

Χρυσή λάρνακα

ΒΕΡΓΙΝΑ: Ένα θέμα επιστημονικά λήξαν;

Του Παναγιώτη Φάκλαρη

Αναπλ. Καθηγητή κλασικής αρχαιολογίας Α.Π.Θ.

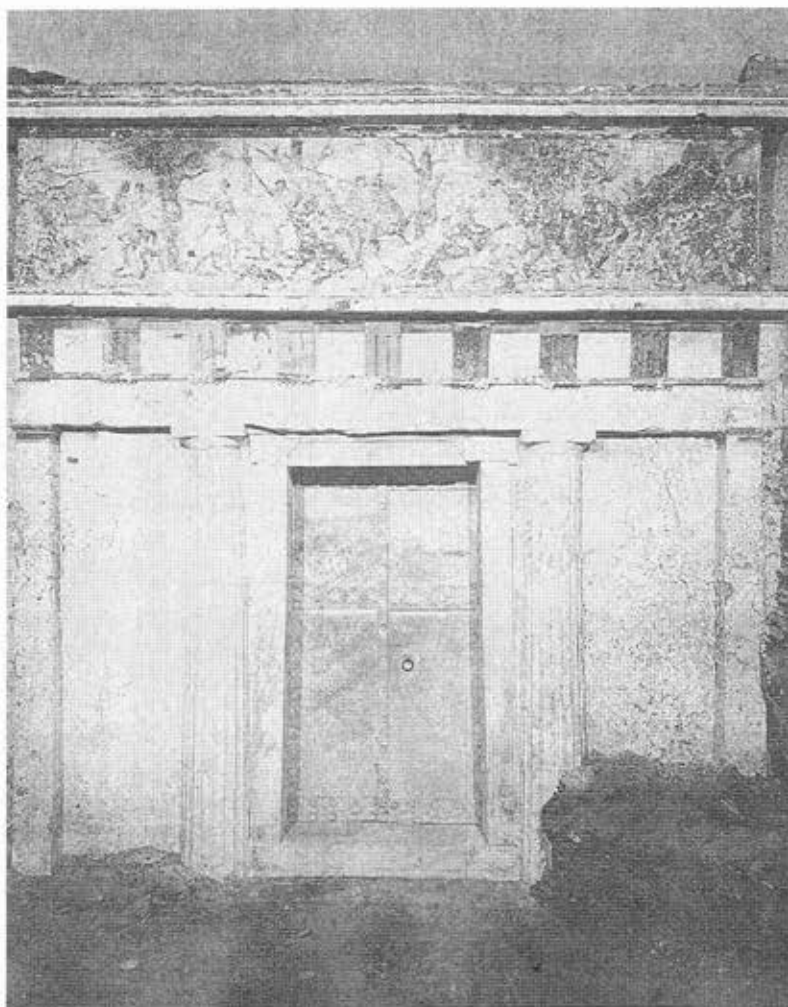
Στα χρόνια που μεσολάβησαν από το 1995, όταν δημοσιεύθηκε η μελέτη μου που αμφισβητεί την από το 1977 κρατούσα άποψη, ότι οι αρχαίες Αιγές βρίσκονται στη Βεργίνα, παρατηρήθηκαν ποικίλες αντιδράσεις. Το θέμα συζητήθηκε αρχικά σε διαδρόμους, γραφεία και σαλόνια και μετά τον ημερήσιο τύπο, σε ανακοινώσεις συνεδρίων, σε διαλέξεις και σε δύο - τρία άρθρα σε ευρωπαϊκά επιστημονικά περιοδικά. Εντύπωση κάνει πως η κ. Παλιαδέλη, έχοντας απαλείψει από τη μνήμη της τα γεγονότα αυτά, αναφέρθηκε σε "συνειδητή σιωπή των υπολοίπων ερευνητών του αρχαιολογικού χώρου", αφού "το θέμα ήταν αμιγώς επιστημονικό και έπρεπε να προστατευτεί από τις εκλαϊκευμένες αντεγκλήσεις μέσω του ημερήσιου τύπου και των τηλεοπτικών παραθύρων", χωρίς ασφαλώς να εκτιμήσει ότι η διατήρηση του διαλόγου σε επιστημονικά πλαίσια, οφείλεται στη δική μου στάση.

Προσωπικά όλο αυτό το διάστημα τήρησα την αρχική απόφασή μου να μη συμμετέχω σ' αυτή τη διαδικασία. Οι αυτονόητες πιέσεις των ελληνικών και ξένων δημοσιογραφικών κύκλων για να λάβω θέση και ενώπιον των ΜΜΕ δεν βρήκαν ανταπόκριση (ο σχολιασμός της μελέτης μου σε δυο αθηναϊκές εφημερίδες, δεν οφείλεται ούτε σε δική μου επιθυμία). Αντίστοιχες προτάσεις για διαλέξεις, επίσης δεν έκρινα σκόπιμο να τις αποδεχθώ. Αρχικά, ορισμένοι αποπειράθηκαν να προκαλέσουν την εμπλοκή μου σε συζήτηση μέσω του Τύπου, με σχόλια τους που εμφανίστηκαν σε αθηναϊκή εφημερίδα.

Μόνο με την άρνησή μου να υποβαθμίσω με αυτόν τον τρόπο ένα σοβαρό επιστημονικό ζήτημα (παρά τον αυτονόητο σεβασμό στο δημοσιογραφικό λειτούργημα, άλλος είναι ο χώρος του επιστημονικού διαλόγου), το θέμα κρατήθηκε στο επιστημονικό ύψος του και οι ενδιαφερόμενοι, αφού διαπίστω-

σαν ότι οι προκλήσεις τους δεν είχαν ανταπόκριση, υποχρεώθηκαν να απαντήσουν σε επιστημονικό επίπεδο.

Οι απόψεις μου και τα επιχειρήματά μου βρίσκονται καταγεγραμμένα από το 1994 και δεν έχω αποφασίσει να επανέλθω στο θέμα, αφού μέχρι στιγμής δεν έχει γραφτεί σχετικά τίποτα περισσότερο από όσα είχε γράψει ο καθ. Hammond και ο αείμνηστος καθ. Ανδρόνικος. Εν τούτοις, είμαι ευτυχής που η δημοσίευσή της απόψεώς μου, προκάλεσε ορισμένους

Η πρόσοψη του λεγόμενου τάφου του Φιλίππου Β' στη Βεργίνα. Διακρίνεται στη ζωφόρο η ζωγραφική παράσταση του κυνηγιού

συναδέλφους να εκφράσουν και εκείνοι γραπτώς τις θέσεις τους. Ετσι, η επιστημονική κοινότητα και η ιστορία θα κρίνει ισότιμα στο μέλλον, όσους από εμάς έγραψαν (περιέργως δεν το έχουν πράξει όλοι οι άμεσα εμπλεκόμενοι). Ας μου επιτρέψει η συμπαθής συνάδελφος στο Πανεπιστήμιο και συνεργάτης από το 1987 στην πανεπιστημιακή ανασκαφή της Βεργίνας, να θεωρώ ότι αποτελεί προσπάθεια να προκαταλάβουμε τις εξελίξεις, το να δηλώνουμε δημοσίως προφορικός και γραπτώς ότι *“το θέμα μπορεί να θεωρηθεί επιστημονικά λήξαν”* και ενδεχομένως να ικανοποιούμεθα εκατέρωθεν θεωρώντας ότι εμείς γράψαμε την τελευταία λέξη. Αυτό δεν είναι στη δική μας υποκειμενική κρίση. Όλοι συμβάλλουμε στο διάλογο που το 1977 ανοίχθηκε μαζί με τον περίφημο τάφο. Ασφαλώς δε θα συμφωνήσω ότι *“καταλαγιάζει πια η ένταση από την ανεύρεση των ασύλητων μακεδονικών τάφων, καθώς αυξάνονται οι δημοσιεύσεις του υλικού τους και καθώς πληθαίνουν οι διατυπωμένες αποτιμήσεις των άλλων ερευνητών...”*.

Η επιστημονική πραγμάτευση του θέματος, δεν έχει παρουσιάσει ενδείξεις ύφεσης και ακριβώς οι επικείμενες δημοσιεύσεις του τάφου και των περισμάτων του, εγγυώνται για τη διατήρηση του ζωντανού ενδιαφέροντος στους κύκλους των ειδικών. Ενδεικτικό είναι ότι την ίδια στιγμή που η κ. Παλιαδέλη, διατύπωνε στη Βέροια την άποψη ότι το θέμα είναι λήξαν, στη Θεσσαλονίκη, στο Συνέδριο Ιστορίας που διεξήχθη στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου, ο καθηγητής αρχαίας ιστορίας του Α.Π.Θ. Ι. Τουλουνάκος, διατυπώνοντας για πρώτη φορά σχετική άποψη, αμφισβητούσε την ταύτιση της Βεργίνας με τις Αιγές και τον συσχετισμό του τάφου με ιστορικό πρόσωπο και μάλιστα βασιλιά.

Δεν ήμουν παρών σε καμιά από τις δύο σχετικές ανακοινώσεις εκείνης της ημέρας και κατά την πάγια τακτική μου δεν θα προβώ σε εκτενή σχολιασμό των θέσεων της συναδέλφου, αφού δεν πρόκειται κατ' ουσίαν για κάτι νέο. Ούτε θα σχολιάσω το γεγονός ότι στο πρόγραμμα του συνεδρίου η Χρ. Παλιαδέλη έχει δηλώσει άλλο θέμα, ούτε το πρόβλημα το σχετικό με τις προσκλήσεις. Θα θέσω όμως στην κρίση του αναγνώστη, ενδεικτικά, τα εξής σημεία: Η ομιλήτρια θεωρεί πιθανόν ότι η Ευρυδίκη, μητέρα του Φιλίππου Β' γύρω στα μέσα του 4ου αι., κατοικούσε στο λεγόμενο ανάκτορο της Βεργίνας, στο οποίο όμως, σύμφωνα με τη χρονολόγηση των ανασκαφών αειμνήστων κα-

θηγητών Ρωμαίου, Μπακαλάκη, Ανδρονίκου, του αείμνηστου Εφόρου Αρχαιοτήτων Χ. Μακαρόνα καθώς και του καθηγητή Μουτσόπουλου, δεν υπήρχε την εποχή αυτή και χρονολογείται τουλάχιστον σαράντα έως πενήντα χρόνια μετά τα μέσα του 4ου αι. Επιπλέον οι σχετικές επιγραφές δεν μπορούν να αποτελέσουν απόδειξη ότι η Ευρυδίκη εγκατέλειψε τη βασιλική οικογένεια στην Πέλλα κι ότι εγκαταστάθηκε στη Βεργίνα.

Για να αντιμετωπίσει το πρόβλημα που προκύπτει από αυτή της την υπόθεση, η Χρ. Παλιαδέλη υποστηρίζει ότι πρέπει να επανεξετάσουμε τα αρχαιολογικά δεδομένα και να επεκτείνουμε την έρευνα στους χώρους του κτιρίου αυτού, *“με κύριο στόχο τη συλλογή χρονολογικών στοιχείων”* το οποίο και προτίθεται η ίδια να πράξει. Της εύχομαι εγκαρδώς να αποκαλύψει ασφαλή χρονολογικά στοιχεία, όταν πραγματοποιήσει την έρευνα αυτή. Αν βρεθούν, θα είναι για όλους μας τους ανασκαφείς της Βεργίνας πολύτιμα και ευπρόσδεκτα. Η αμφισβήτηση όμως της χρονολόγησης, στην οποία κατέληξαν οι επιφανείς ανασκαφείς του κτιρίου, θα ήταν καλό και επιστημονικά επιβεβλημένο, να είχε αναβληθεί ως εκείνη τη στιγμή. Σχετικά με την επιγραφή *“ΗΡΑΚΛΕΙ ΠΑΤΡΩΕΙ”*, την οποία η συνάδελφος επικαλείται συχνά, χαίρομαι που είχα την ευκαιρία να της επισημάνω την ορθή, ορθογραφία της δοτικής του ονόματος στην επιγραφή, με ει και όχι με ηι, όπως είχε την πρόθεση να την αναφέρει, ακολουθώντας κατά γράμμα μια παραδρομή του ανασκαφέα των τάφων.

Κατανοώ τη συναισθηματική αντίδραση της φίλης Χρυσούλας σε θέματα που αφορούν τη Βεργίνα και είναι αξιέπαινη που εκφράζει ευθαρσώς τις πεποιθήσεις της. Αυτό όπως αποδεικνύεται δεν είναι κάτι αυτονόητο. Δεν θα επιθυμούσα να δοθεί στο κοινό η εντύπωση της προσωπικής αντιπαράθεσης μεταξύ μας. Οι όποιες διαφωνίες μας, είμαι βέβαιος ότι δεν έχουν μεταβάλλει στην αρχική μας σχέση, που κινείται στα πλαίσια μιας φιλικής συνεργασίας. Τελικά, σχετικά με το θέμα της Βεργίνας και των Αιγών, με εκφράζει απολύτως η απάντηση που έδωσε το 1968, ο αείμνηστος καθ. Ανδρόνικος προς τον καθ. Hammond, όταν ο δεύτερος διατύπωσε, σε Διεθνές Συνέδριο για τη Μακεδονία, την υπόθεση ότι οι Αιγές βρίσκονται στη Βεργίνα: *“Θα ήμουν ευτυχής αν πραγματικά ήμουν ο ανασκαφέας των Αιγών έστω και χωρίς να το ξέρω, αλλά δεν μπορώ να το πιστέψω”*.

Ενα αυτοκρατορικό φερμάνι του 1779 Η ιστορία επαναλαμβάνεται

Επιμέλεια Κώστα Ζεγκίνη

Κανχήματα των ιεροδικαστών πηγαί αρετής και λόγου, ιεροδίκαι και ναίπαι των καζάδων της αριστεράς πλευράς της Ρούμελης. Κανχήματα των ομοίων σας, ζαμπίτηδες και αγιάν και ισχυροί του τόπου, αυξηθήτω η ικανότης σας.

Αμα τη αφίξει του παρόντος αυτοκρατορικού φερμανίου Μου έστω γνωστόν ότι εξηκριβώθη απολύτως παρά της αυτοκρατορικής Μεγαλειότητός Μου ότι οι Αλβανοί τυγχάνουν κακοήθεις και άρπαγες και ότι είναι μια φυλή αισχρά, ήτις πλην του ότι είναι άπιστος εις τας εργασίας, εις ας χρησιμοποιείται, διαπράττει και πλείστας τυραννίας και βασάνους κατά των εμπιστευμένων υπό του Θεού ραγιάδων, καταστρέφει τας πόλεις και ληστεύει τους κατοίκους. Ιδίως από τίνος χρόνου μια ομάς εκ της απαισίας αυτής φυλής δια των εν Πελοποννήσω διαπραχθεισών ληστειών και ταραχών της διήγειρε τον πόθον προς ανταρσίαν και κακουργίαν και των εις άλλους τόπους ευρισκομένων ομοεθνών της. Δια ταύτα είχαν εκδώσει προηγουμένως ιεράν διαταγήν, όπως του λοιπού μη δίδονται εις την φυλήν ταύτην ζιαμέτια και τιμάρια εις τους καζάδες της Ρούμελης ούτε και να ενοικιάζεται εις αυτούς ο κεφαλικός φόρος, αλλ' εάν ενοικιασθή τούτος καθ' οιονδήποτε τρόπον, να μη επιτρέπεται η διαχείρισις αυτού υπ' αυτών, προκειμένου δε περί ιδιοκτητών κτημάτων να διαχειρίζονται ταύτα δια πληρεξουσίων. Σκοπός της διαταγής ταύτης ήτο όπως αποκοπή καθ' ολοκληρίαν πας μετά της Ρούμελης δεσμός της φυλής ταύτης, εκτοπιζομένης εις την ιδίαν αυτής πατρίδα. Πλην όμως περιήλθεν εις γνώσιν Μου από διαφόρους ταξειδιώτας ότι αγιάν τινες των καζάδων χρησιμοποιούν τοιούτους Αλβανούς ως υπηρέτας και συνεπώς υπό τους όρους τούτους καθίσται αδύνατος ή επίτευξις του αρχικού σκοπού ένεκα της βαθμιαίας εξαπλώσεως της φυλής ταύτης εις όλους τους καζάδες, ήτις θα έχη ως συνέπειαν την ταλαιπωρίαν των πτωχών και των διαβατών. Δια ταύτα διατάσσω όπως του λοιπού οι αγιάν των καζάδων μη προσλαμβάνουν ουδένα Αλβανόν υπό την πρόφασιν της χρησιμοποίησεως αυτού εν τη υπηρεσία του αγιάν, εάν δε χρησιμοποιήσουν αυτούς διατάσ-

σω ίνα μετ' έρευναν και εξακριβώσιν τιμωρώνται οι παραβάται της απαγορεύσεως ταύτης.

Κατά ταύτα σεις, ιεροδίκαι και ναίπαι, να παρακολουθήτε διαρκώς την κατάστασιν και να μη παύητε συμβουλευόντες τους αρμοδίους όπως χρησιμοποιούν Αλβανούς εν τη υπηρεσία των, τους δε χρησιμοποιούντας τοιούτους ν' αναφέρητε εις την πρωτεύουσάν Μου και να πράξητε ότι εξαρτάται εξ υμών δια την επιτυχίαν του ανωτέρω σκοπού. Δι' ό συνετάχθη και απεστάλη υμίν το παρόν αυτοκρατορικόν φερμάνιον δια του τσοκαντάρη της μεγάλης βεζυρείας Χαλίλ. Αμα τη αφίξει αυτού, πληροφορούμενοι ότι σταθερά επιθυμία Μου τυγχάνει η εφαρμογή της ανωτέρω αποφάσεως και η τιμωρία των παραβατών αυτής, δέον να σπεύσητε ν' απομακρύνητε τους τυχόν ευρισκομένους εν τη υπηρεσία σας Αλβανούς και να μη προσλάβητε του λοιπού τοιούτους παρ' υμίν. Να γνωρίζητε ότι αι ανωτέρω παραγγελίαι δεν είναι σχήμα λόγου, αλλ' ότι έχουν ληφθή σοβαρά αποφάσεις επί του ζητήματος τούτου. Τον λοιπού δεν θα παύσωμεν να ερευνώμεν και να εξετάζωμεν την κατάστασιν και εάν ανακαλυφθούν εις τους καζάδες υμών τοιούτοι Αλβανοί θα επιβάλωμεν ανοικτιομόνως την δέουσαν τιμωρίαν εις του υπαιτίους. Ωστε ταύτα γνωρίζοντες, ενεργήσατε αναλόγως. Σεις δε, ζαμίτηδες και ισχυροί του τόπου, παρακολουθήσατε το ζήτημα και, εάν αντιληφθήτε παράβασιν τινά, καταγγείλατε την πράξιν εμποδίζοντες την παράβασιν της διαταγής Μου. Τους μη συμμορφουμένους αναφέρατε πάντες ομοφώνως. Δι' ό εξεδόθη το παρόν αυτοκρατορικόν φερμάνιον, άμα τη αφίξει του οποίου δέον να συμμορφωθήτε προς το περιεχόμενό του αποφεύγοντες τα εναντία. Ταύτα γνωρίζοντες να σέβησθε το ιερόν σύμβολόν Μου.

Εγράφη εν μέσω Τζεμάζη ούλ Εβέλ 1193 εν τη έδρα Κωνσταντινουπόλεως (31 Μαΐου 1779)

Από το Αρχείο του Ιεροδικείου Βεροίας Ναούσης, 1598 - 1886 (Ι. Βασδραβέλλης - Εκδόσεις Ε.Μ.Σ. Θεσ/νίκη 1954)

Οι οικισμοί “Κουτσούφλιανη” της Ελλάδος (της Νάουσας κ.ά.)

με αφορμή την έκδοση ενός βιβλίου

του Γιώργου Χ. Χιονίδη

1. Προλεγόμενα, για πολλά

Δεν γνωρίζω πόσοι και πόσες γνωρίζουν (από τη Νάουσα ή την Ημαθία γενικότερα), ότι Οικισμός με το όνομα Κουτσούφλιανη δεν υπάρχει μονάχα, στην περιοχή της Νάουσας, αλλά και σε άλλα διαμερίσματα της χώρας μας.

Α'. Ανοίγω, λοιπόν, το “Λεξικόν των Δήμων, Κοινοτήτων και Συνοικισμών της Ελλάδος, επί τη βάσει της απογραφής του πληθυσμού του έτους 1920”, έκδοση του Εθνικού Τυπογραφείου (“εν Αθήναις, 1923”), στην 58 σελίδα και στην 182 και διαβάζω για τα χωριά (Συνοικισμούς ή Κοινότητες): *Κουτσούφλιανη (Κοινότητα) της επαρχίας της Κόνιτσας, με 104 κατοίκους. Κουτσούφλιανη Νέα, της συνώνυμης Κοινότητας της Καλαμπάκας, με 620 άτομα και Κουτσουφλιανη Παλαιά, της Κοινότητας Νέας Κουτσούφλιανης (της Καλαμπάκας) με 75 κατοίκους (το 1920, επαναλαμβάνω).*

Β'. Συνεχίζω με το “Λεξικόν των Δήμων, Κοινοτήτων και Οικισμών της Ελλάδος, της απογραφής του 1971 (δηλαδή μετά 50 χρόνια), που είναι η έκδοση (1971) της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος, όπου (στη 250 σελίδα) διαβάζω, ότι αναγράφονται, μονάχα, Οικισμοί (Συνοικισμοί), όχι πια Κοινότητα: Ενας Οικισμός “Κουτσούφλιανη” ανήκε στην Κοινότητα Βερδικούσσης της Ελασσόνας, με 62 κατοίκους και ένας άλλος Οικισμός Κουτσούφλιανη του Δήμου Γαρδικίου του νομού της Φθιώτιδας, με 114 άτομα.

Γ'. Θα διερωτηθείτε και η δική μας, η ημαθιώτικη Κουτσουφλιανη, τι έγινε, δεν υπήρξε ποτέ για το

ελληνικό κράτος;

Από την Ιστορία, γνωρίζουμε, παρό ταύτα, ότι υπήρξε σπουδαίο χωριό, καθόσον σχετίζεται με την επικυριαρχία του Αλή Πασά των Ιωαννίνων και στην περιοχή μας, αναφερότανε ρητά, ανάμεσα στα τσιφλίκια ή “τιμάρια”, τα οποία του ανήκαν και άρα ήταν και πλούσια, μια και ο Τεπελενλής είχε άριστη πληροφόρηση και αχόρταγη και αρπακτική διάθεση, όταν άξιζε ο κόπος.

Δ'. Αλλωστε στο Αρχείο του (στο ελάχιστο μέρος τούτου που διασώθηκε), βρήκα και “αναφορά Κουτσουφλιανιτών, της 9/5/1816”, σχετικά με την επιστροφή συγχωριανών τους, που κατέφυγαν στη Νάουσα και διατάχθηκαν να επιστρέφουν. Ενας, όμως, κρύφτηκε, με αποτέλεσμα να φύγουν και άλλοι απ’ το χωριό τους, να εγκατασταθούν στη Νάουσα και έτσι να μειωθεί ο πληθυσμός του τσιφλικιού (του). Γι’ αυτό ζητούν την έκδοση νέας διαταγής του (Αλή Πασά). Τον παρακαλούν δε να εξαιρέσει από την ιδιοκτησία του το βουνό, “όπου έχουν τα αμπέλια τους” (όπως έγραψα στη μελετούλα μου: “Τα έγγραφα του Αρχείου του Αλή Πασά των Ιωαννίνων, της Γενναδείου Βιβλιοθήκης, που αναφέρονται στην ΚΔ Μακεδονία”, που δημοσιεύτηκε στο επιστημονικό περιοδικό “Μακεδονικά”, στον 26ο τόμο, του 1988, στις σελίδες 221-228 και συγκεκριμένα, εδώ, στις σελίδες 225- 226, αριθμό 16).

Ε'. Πολλά αναφέρουν, εξάλλου, οι Δ. Πλαταρίδης - Ε. Στουγιαννάκης στην πολύτιμη “Ιστορία της πόλεως Ναούσης” (βλέπε σε μια από τις τρεις, μέχρι τώρα, εκδόσεις της, όπου πολλές αναφορές,

για την εποχή, κυρίως, του Αλή Πασά και για την κατά το 1822 Επανάσταση και μετά τούτη) ακόμη δε και έγγραφα του Αρχείου του τουρκικού ιεροδικείου της Βέροιας - Νάουσας (που δημοσίευσε η "Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών", με επιμέλεια του αξέχαστου Ιωάννη - Γιάννη Κ. Βασδραβέλλη, ο οποίος συμπεριέλαβε τέτοια και στο Παράρτημα μονογραφιών του για τη συμβολή των Μακεδόνων αγωνιστών στην Επανάσταση του 1821, για τους κλεφταρματολούς της Μακεδονίας κ.α.)

Στ'. Η απάντηση δίδεται και η λύση υπάρχει στην έκδοση (της "Κεντρικής Ενώσεως Δήμων και Κοινοτήτων της Ελλάδος"), Αθήναι 1962 με τίτλο: "Στοιχεία συστάσεων και εξελίξεων των Δήμων και Κοινοτήτων", τομίδιο "15 Νομός Ημαθίας": Στις σελίδες 140 - 141 υπάρχουν κάποιες, χρήσιμες πληροφορίες για τη "διοικητική" εξέλιξη της Κοινότητας Ροδοχωρίου (πρώην Μεγάλου Ρεύματος) στην επαρχία της Νάουσας.

Συγκεκριμένα, γράφεται ότι (η Κοινότητα) "προήλθεν εκ του Δήμου Ναούσης". Συμπληρώνω, όπου και επανέρχεται με τη θέληση (;) του "Καποδίστρια" (!) και των συγχρόνων (ή "εκσυγχρονιστών") Καποδιστριαστών.

Η Κοινότητα, λοιπόν (του Μ. Ρεύματος, ύστερα Ροδοχωρίου) αναγνωρίστηκε το 1927 (Β.Δ. 17/3/1927, ΦΕΚ, Α', 46/1927) και (με έδρα το Μ. Ρεύμα - Ροδοχώρι) αποτελέστηκε αρχικώς από τούτο, το "Δροξέλοβον" και την Κουτσούφλιανη. Οι δύο συνοικισμοί μετονομάστηκαν μετά ένα χρόνο (Δ. 19/7/1928, ΦΕΚ, Α', 156/1928), σε Μεταμόρφωση και Άγιος Παύλος, είχαν δε, αντίστοιχα, 57 και 44 κατοίκους το 1928 και 114 και 67 άτομα το 1940.

2. Και ένα ενδιαφέρον βιβλίο

Α'. Από αναγγελία στον "Οικονομικό Ταχυδρόμο" (τεύχος της 19/2/1998) πληροφορήθηκα την έκδοση του βιβλίου Γ.Ν. Σάρρου - Α.Δ. Στράτη: "Η Ιστορία της Κουτσούφλιανης (Παναγίας) Καλαμπάκας", έκδοση της "Αδελφότητας Παναγίας" (οδός Ιουστινιανού 22, Αθήνα, ταχ. τομ. 11473, τηλέφωνο 8339762, της πρωτεύουσας). Εγραψα

στο Σύλλογον τούτον, ο οποίος είχε την καλοσύνη (ο πρόεδρος του κ. Χ.Ν. Ζούκας) να μου ταχυδρομήσει, δωρεάν, αντίτυπό του.

Β'. Εντυπωσιάστηκα και όχι, μονάχα, από το γεγονός, ότι είχα στα χέρια μου έναν τόμο 520 σελίδων (!), αλλά και από τον πλούτο και την πολυμέρεια των περιεχομένων του. Ακόμα δε και από το ευοϊκό δεδομένο, ότι οι συγγραφείς του είναι νέοι, αφού γεννήθηκαν το 1959 ή το 1958, αντίστοιχα. Ο κ. Στράτης, απόφοιτος του λυκείου και των ΚΑΤΕΕ, ασκεί το επάγγελμα του χρυσοχόου, στην Αθήνα και γράφει συγχρόνως. Ο δε κ. Σαρρής είναι γιατρός, κοντά στα άλλα.

Γ'. Το βιβλίο διαιρείται σε τρία μέρη, το δε καθένα από τούτα σε κεφάλαια (7 συν 8 συν 10), 25 συνολικά. Χώρια δημοσιεύονται ο Πρόλογος, η Εισαγωγή, ο Επύλογος, Ανέκδοτα, Εγγραφα, Ευχαριστίες, Απογραφές και η χρησιμοποιηθείσα Βιβλιογραφία, όπως και τα 4 σέλιδα Περιεχόμενα. Δυστυχώς, δεν υπάρχουν Ευρετήρια των κυρίων ονομάτων και των τοπωνυμίων, η δημοσίευση των οποίων θα διευκόλυνε πολύ στην εύχρηστη χρησιμοποίησή του.

Δ'. Λυπάμαι, διότι η στενότητα του χώρου δεν μου επιτρέπει τη λεπτομερή παρουσίαση του περιεκτικότερου βιβλίου. Το παρελθόν του χωριού Κουτσούφλιανη (-Παναγίας, τώρα) της Καλαμπάκας είναι πλούσιο και ηρωικό. Αναφέρω, μονάχα, ότι το 1898, οι κάτοικοί του το έκαψαν οι ίδιοι (και την ψυχή τους βέβαια), για να διαμαρτυρηθούν έμπρακτα, γιατί δε συμπεριλήφθηκαν στο "Ελληνικόν". Και γι' αυτό, το ασυνήθιστο γεγονός, υπάρχει σειρά δημοσιευμάτων του τύπου, γιατί δε θέλησαν να αποδεχθούν την παραχώρηση του χωριού τους στους Τούρκους. Ακόμα και ποιήματα, εμβατήρια κ.τ.λ. συνετέθησαν και η Διεθνής κοινή γνώμη (και οι εφημερίδες) ασχολήθηκαν, όπως και η Βουλή μας.

Ε'. Η ύλη της εκδόσεως είναι πολυποίκιλη και δημοσιεύονται πολλά στοιχεία και για τους Βλάχους - Κουτσοβλάχους, γιατί συσχετίζονται με το χωριό.

Συνεπώς, τα ειλικρινή μας συγχαρητήρια ανήκουν στους συγγραφείς, οι οποίοι (σαν εργαζομένους μέλισσες) συγκέντρωσαν πάμπολλα στοιχεία (μερικές φορές και για γενικότερα θέματα και προβλήματα της Ιστορίας, της Γλωσσολογίας, της Τοπογραφίας, της Λαογραφίας κ.τ.λ. που αναφέρονται, ακόμα, και σε ολόκληρο τον ελληνικό χώρο). Ετσι, καταπιάνονται και με τα άλλα χωριά - οικισμούς, που φέρουν το ίδιο όνομα (δεν αγνοούν, βέβαια την ύπαρξη και του ημαθιώτικου Συνοικισμού).

Στ'. Αξίζει το να αντιγράψω (από την 11η σελίδα) όσα γράφουν για την ετυμολογία του τοπωνυμίου: "Το όνομα Κουτσούφλιανη, το οφείλει σε κάποια πατριά, η οποία ρίζωσε εδώ, επί εποχής Βυζαντίου, και δηλώνει τη ρίζα της πατριάς αυτής. Μετασχηματίστηκε στη βλάχικη διάλεκτο, χωρίς να είναι ολόκληρη η λέξη βλάχικη, το ίδιο (δε) συνέβη και σε

άλλα χωριά, όπως π.χ., Νεάτσειανη (Νεγάδες), Κωστανιανή κ.λ.π. Το πρώτο συνθετικό (Κουτσούκ) είναι τούρκικη λέξη και σημαίνει μικρό, ολίγο".

Για να δούμε, λοιπόν, τι θα πούνε και οι δικοί μας, τοπικής προέλευσης Μπαμπινιώτηδες!!

Ζ'. Κλείνοντας, νομίζω, ότι είναι απαραίτητο να εξάρω ειδικά και τη δραστηριότητα του Συλλόγου ("Αδελφότης Παναγίας"), διότι επιδεικνύει μεγάλο ενδιαφέρον για τη διατήρηση της Παραδόσεως. Πρόσφατα (όχι, ασφαλώς, και τελευταία) ενέργειά του υπήρξε η συμμετοχή στη διοργάνωση ειδικής εκδηλώσεως (όπως διάβασα) την 7/5/1998, με τη συμπλήρωση της πρώτης εκατονταετίας από το "Ολοκαύτωμα 1898" του ελληνοπρεπέστατου χωριού τους.

(Τη διεύθυνση και το τηλέφωνο τους, προσημείωσα ήδη, για τους ενδιαφερομένους).

Κι ένα μικρό συμπλήρωμα για τη Ναουσαίικη Κουτσούφλιανη

του Αλέξανδρου Οικονόμου

Η αναφορά του κ. Χιονίδη στην Κουτσούφλιανη τη δική μας και τις άλλες, ιδιαίτερα δε η επισημάνση από τον ακούραστο ερευνητή του εγγράφου από το Αρχείο του Αλή Πασά "Αναφορά Κουτσουνφλιανιτών της 9-5-1816", δημιούργησε την κατάλληλη ευκαιρία να παρουσιάσουμε για τους αναγνώστες της "Νιάουστας" μια σελίδα από το έργο του Σπύρου Ασδραχά "Γαιοπρόσδοος και υποχρεωτικός εκχρηματισμός των αγροτικών οικονομιών", στον τόμο "Ελληνική Κοινωνία και Οικονομία, 18ος - 19ος αι.", εκδ. ΕΡΜΗΣ, Αθήνα 1988, σελ. 131-132, που αναφέρεται ακριβώς στο χωριό αυτό του Βερμίου, σε σχέση μάλιστα με την πόλη της Νάουσας στις αρχές του 19ου αι., πριν ακόμη από την Επανάσταση του 1822. Ελπίζουμε ο κ. Χιονίδης να μην έχει αντίρρηση για την προσθήκη αυτή.

Το μέρος αυτής της μελέτης, που παρουσιάζουμε στη συνέχεια, δίνει μια εικόνα των σχέσεων χωριού - πόλης στην εποχή εκείνη, όπως και κάποια στοιχεία που αναφέρονται στην κοινωνική σύνθεση του ναουσαϊκού πληθυσμού. Τα στοιχεία στα οποία στηρίζεται και χρησιμοποιεί ο κ. Ασδραχάς προέρχονται από το "Αρχείο Αλή Πασά" της Γενναδείου βιβλιοθήκης και συγκεκριμένα από τον κατάλογο των τοιφλικιών του Αλή Πασά και των γιων του, που συνέταξε ο Χριστόφορος Φιλητάς και δημοσίευσε ο Σπ. Αραβαντινός, στην "Ιστορία του Αλή Πασά", Αθήνα 1895 (και φωτοαντύπωση, I-II, Αθήνα 1979). Σημειώνει λοιπόν ο μελετητής σχετικά με τον ρόλο της Κοινότητας στα χρόνια της Τουρκοκρατίας:

“... Εκείνο που καθορίζει τη σταθεροποιητική λειτουργία της κοινότητας είναι ο ρόλος της στην κατανομή του ατομικού φόρου και στην είσπραξή του. Ετσι οι ατομικές φυγές καταδικάζονται, και οι κοινοτικές αυθεντίες έχουν δικαίωμα να παραχωρούν τις γαίες των φυγάδων σε άλλα πρόσωπα ή ακόμη να πουλούν τα σπίτια τους για την πληρωμή των φόρων τους.

Εκφράζοντας αυτό το πλέγμα σχέσεων οι κάτοικοι ενός χωριού, τσιφλικού του Αλή Πασά, της Κουτζούφλιανης, που υπαγόταν στο Βοδενά, γράφουν στα 1816 στον κύριό του, ζητώντας του να επαναφέρει στο χωριό έναν από τους κατοίκους, που θεωρείτο ως “ο πρώτος οικοκύρης” και που είχε καταφύγει στην πόλη της Νάουσας. Προηγούμενα, οι κοινοτικοί υπεύθυνοι της Κουτζούφλιανης είχαν επαναπατρίσει, με εντολή του Αλή, τους συμπατριώτες τους, που είχαν ζητήσει καταφύγιο σ’ αυτή την πόλη. Ωστόσο, “και οι άλλοι από το χωριό όπου κάθονταν, σαν είδαν ότι απόμεινε αυτός στη Νάουσα, έφυγαν και άλλοι πάσαν εκεί και εχάλασθηκε το χωριό. Αμάν εφέντημ, να γένεις βακούφι να στείλεις υψηλόν μπουρουνλί να ‘ρθει αυτός ο ραγιάς στο τζεφλίκι σου”. Από την πλευρά τους οι κοινοτικοί άρχοντες της Νάουσας προστατεύουν το φυγάδα και “θέλουν να τον κάμουν Ναουστινόν”, μολονότι εδώ και εξήντα χρόνια “είναι Κουτζουφλιανίτης, έφθειαξε και το σπίτι του και τώρα το άφησε”.

Αξίζει να συγκρατήσει κανείς αυτή τη μαρτυρία και για ένα πρόσθετο λόγο: επισημαίνει την κοινωνική διαστρωμάτωση που πραγματοποιείται μέσα την κοινότητα του χωριού και την επίπτωσή της στο επίπεδο των κοινωνικών ισορροπιών (“να μη γένεις καϊλης εξαιτίας του να χαλασθεί το τζεφλίκι σου”), οι οποίες στην περίπτωση μας φαίνονται ασυμβίβαστες με την οικονομική προαγωγή ενός μέλους της κοινότητας, που ζητά να ξεφύγει από τους ελέγχους της και αποδυναμώνει έτσι τη φορολογική της ικανότητα.

Οι μεταναστεύσεις αυτές ενισχύουν το δημογραφικό και οικονομικό δυναμικό των πόλεων υποδοχής: για το λόγο ακριβώς αυτόν οι κοινοτικές, αυθε-

ντίες της Νάουσας προσφέρουν την προστασία τους στους ξένους, φορολογούμενους που συμμετέχουν στην εκπλήρωση των υποχρεώσεων της κοινότητας.

Είναι ενδεικτική προς αυτή την κατεύθυνση η απάντηση που δίνουν στον Αλή Πασά στα 1801, όταν τους ζητά να επαναπατρίσουν τους Σαμαρινιώτες, που είχαν εγκατασταθεί στην πόλη τους. Διασαφηνίζουν ότι δεν υπάρχουν μετανάστες φερόμενοι πριν έξι ή δέκα μήνες, ή ένα χρόνο και ότι αντίθετα, εκείνοι “οπού ευρίσκονται είναι από τριάντα χρόνους και περισσότερον εδώ καθισμένοι και έγιναν τρόπον τινά γερλήδες, έχοντες ενταύθα από αυτούς άλλος οσπίτιον και άλλος άμπελον και άλλος χωράφιον”. Δεν υπάρχουν όμως μόνο οι άνθρωποι της Σαμαρίνας, αλλά και άλλοι, που ήρθαν από διάφορους τόπους και αποτελούν την πλειοψηφία του πληθυσμού. Οι άνθρωποι αυτοί “εμβήκαν όλοι εις υποψίαν και φόβον” από τη διαταγή του επαναπατρισμού και είναι “έτοιμοι να φύγουν, αν ακολουθήσει ένα παρόμοιον”: αν συμβεί αυτή η φυγή, “γίνεται γιαζίκ εις ημάς τους δυστυχείς, ωσάν οπού δεν έχομεν ολίγην βοήθειαν από αυτούς τους γιαμπαντζήδες όλοι μας εις αυτούς τους στενούς καιρούς και μοναχοί δεν ημπορούμεν να ντεγιαντίσωμεν εις τον δυστυχημένον καιρόν”.

Είναι φανερό ότι οι πρόσφυγες, για τους οποίους μιλούν αυτά τα τεκμήρια, είναι αγρότες που, αφού καταστράφηκαν ή, αντίθετα, προήχθηκαν οικονομικά, φτώχυναν την ύπαιθρο από την οποία έρχονταν, και πλούτισαν τις πόλεις όπου εύρισκαν κάτι για να ζήσουν, συνεχίζοντας να καλλιεργούν τη γη...

Τα λίγα αυτά στοιχεία που παρατίθενται παραπάνω μπορούν να δώσουν το έναυσμα για μια παραπέρα διερεύνηση των μετακινήσεων των κατοίκων των ορεινών κοινοτήτων του Βερμίου προς άλλες κατευθύνσεις και ιδιαίτερα προς τη Νάουσα, έτσι ώστε να καταγραφεί η διαδικασία εγκατάλειψης και εξαφάνισης αυτών των χωριών, σε σημείο που σήμερα να αγνοούμε ακόμα και τις τοποθεσίες όπου βρίσκονταν πολλές από αυτές τις κοινότητες, το όνομα των οποίων διασώζεται ακόμη μέσα από τα επίθετα πολλών Ναουσαίων, δηλωτικά του τόπου καταγωγής τους (Οσλιανίτης, Περισοράτης, Κουτσουφλιάνος, κ.λ.π.).

Μια λειψανοθήκη του 1812 από τη Νάουσα

Εντοπίστηκε από τον μοναχό π. Πορφύριο στο Ασβεστοχώρι

του Γιάννη Καρατσιώλη

Από τον αγαπητό φίλο, μοναχό, π. Πορφύριο της Ιεράς Μονής Σίμωνος Πέτρας έλαβα μια ενδιαφέρουσα πληροφορία για την ύπαρξη μιας λειψανοθήκης του 1812 με τα Άγια Λείψανα των Αγίων Παντελεήμονος, Θεοδοσίου και Προκοπίου από τον ιερό ναό της Παναγίας της Νάουσας.

Το ενδιαφέρον αυτό εύρημα είναι σήμερα στον ενοριακό ναό του Αγίου Γεωργίου στο Ασβεστοχώρι Θεσσαλονίκης και πιθανότητα διασώθηκε από την καταστροφή και το Ολοκαύτωμα της Νάουσας το 1822.

Παραθέτω στη συνέχεια τις σχετικές απόψεις του Σίμωνο - Πετρίτη μοναχού.

1812: Εν Ναούση

Από τη στιγμή που η καταστροφή της πόλης μας στέρησε τις πληροφορίες για την παλαιότερη ζωή της Νάουσας, οποιαδήποτε είδηση για την περίοδο αυτή θεωρείται οπωσδήποτε πολύ χρήσιμη.

Με τη σκέψη αυτή δημοσιεύεται η επιγραφή μιας λειψανοθήκης που σώθηκε από την καταστροφή και σήμερα βρίσκεται στον ενοριακό ναό Αγίου Γεωργίου στο Ασβεστοχώρι Θεσσαλονίκης.

1812: Κατά μήνα Νοέμβριο 27: Διά συνδρομής | των ορθοδόξων, και επιστασίας του αιδεσιμοτάτου | ιερέως Κωνσταντίνου πρωτοπαλά του μ: πατζιώρη | κτήμα της κατά Νάουσας Παναγίας, επίτενγμα Γεωργίου | υιού του αυτού πρωτοπαλά αρχιερατεύοντος του πανιερωτάτου α | γίου Βερροίας Κυρι - Ζαχαρίου, και επιτροπεύοντος του τιμιωτάτου | κυρίου Κωνσταντίνου Διαμαντή: Εν Ναούση: ||

(Κάποια ορθογραφικά λάθη διορθώθηκαν, κατά το σύνηθες, σιωπηρά. Η κάθετη γραμμή

δηλώνει αλλαγή στίχου και οι δύο κάθετες το τέλος της επιγραφής).

Η επιγραφή είναι χαραγμένη σε ασημένια πλάκα που είναι βιδωμένη στο καπάκι της λειψανοθήκης εσωτερικά, τα δε άγια λείψανα ανή-

κουν στους αγίους, που οι μορφές τους, (με την τεχνική του φουσκωτού), υπάρχουν στο εμπρόσθιο μέρος του μικρού κιβωτίου. Οι άγιοι αυτοί είναι από αριστερά προς τα δεξιά κοιτάζοντας: Ο άγιος μεγαλομάρτυς Παντελεήμων, ο όσιος Θεοδόσιος ο Κοινοβιάρχης και ο άγιος μεγαλομάρτυς Προκόπιος.

Στις 27 λοιπόν Νοεμβρίου 1812 ο Γεώργιος (Μ) | Πατζιώρης τελείωσε την κατασκευή της λειψανοθήκης, που του παρήγγειλε ο πατέρας του πρωτοπαλάς Κωνσταντίνος. Η λειψανοθήκη κατασκευάστηκε με συνδρομή των ορθοδόξων και ανήκει στην εκκλησία της Παναγίας της Ναούσης. Την εποχή αυτήν επίτροπος της εκκλησίας είναι ο Κωνσταντίνος Διαμαντής και μητροπολίτης Βεροίας ο Ζαχαρίας.

Τα ιστορικά στοιχεία που παρέχει το εν λόγω εκκλησιαστικό κειμήλιο παρουσιάζουν εξαιρετικό ενδιαφέρον για τον ιστορικό, αφενός γιατί δίνουν τρία σημαίνοντα πρόσωπα της Νάουσας πριν την καταστροφή της πόλης, αλλά και επειδή φανερώνουν την ύπαρξη εργαστηρίου ασημικών στην πόλη, από το οποίο πιθανώς προέρχονται και άλλα ανάλογα εκκλησιαστικά κειμήλια.

Εργο του ιστορικού είναι η σύγκριση των στοιχείων αυτών με τους ονομαστικούς καταλόγους των οικογενειών της Νάουσας που εξανδραποδίστηκαν στην άλωση της πόλης.

Πως έφθασε η λειψανοθήκη από τη Νάουσα στο Ασβεστοχώρι είναι άγνωστο προς το παρόν. Διάφορα όμως εκκλησιαστικά κειμήλια αγοράστηκαν από τους Εβραίους από τους Τούρκους του Λουμπούτ Πασά. Πιθανώς μεταξύ αυτών να είναι και η παραπάνω λειψανοθήκη, που μεταπώληθηκε στους Ασβεστοχωρίτες.

Φωτογραφία της λειψανοθήκης δημοσιεύτηκε στη σελ. 28, σε ένα ενδιαφέρον και καλαίσθητο φωτογραφικό λεύκωμα του Ι.Ν. Αγ. Γεωργίου Ασβεστοχωρίου, που εξέδωσε η Κοινότητα την άνοιξη του 1997.

Μνήμες απ' το παρελθόν...

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΛΑΟΥ ΝΑΟΥΣΗΣ

ΕΓΧΩΡΙΑ

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

Από καλὸν φίλον καὶ πατριώτην ἐν Ἀθήναις μᾶς ἀγγέλλεται ὁ θάνατος τοῦ συμπολίτου μας Ἀντωνίου Κωνσταντινίδου ἢ Κόλτσιτση ἐν τῷ νοσοκομείῳ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. Στενόντατα Συνδεδεμένος μετὰ τοῦ μακαρίτου ὁ ἐπιστέλλων ἡμῖν φίλος παρηκολούθησε τὰς τελευταίας του ἡμέρας ἐν τῷ νοσοκομείῳ καὶ συνεπῶς ἐγνώρισε καὶ τὰς τελευταίας τοῦ θανόντος θελήσεις περιλαμβανομένης ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ, τῆς ὁποίας ἐκτελεστὰς δρῶναι τὸν κ. Δημήτριον Μ. Μελοσπυρνὴν καὶ τὸν κ. Ντᾶλιν. Διὰ ταύτης κληροδοτεῖ περὶ τὸ ἑκατομμύριον δραχμῶν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν πατριδα τοῦ Νάουσαν ὑπὲρ ἀναγέρσεως Γυμναστηρίου ἢ μικρὸν Στάδιον ἐν Νάουσῃ.

Ἐπειδὴ ἀργὰ ἐλήφθη ἡ πληροφοροῦσα ἡμᾶς ταῦτα ἐπιστολῇ, ἐπιφυλάσσομεθα προσεχῶς νὰ γράψωμεν περὶ αὐτοῦ περισσότερα.

Προσθέτομεν μόνον τώρα ὅτι ἀπὸ τοῦδε ἡ πατρίς μας Νάουσα δικαιοῦται νὰ κυχήται διὰ τὸν νέον αὐτῆς εὐεργέτην τὸν ἀείμνηστον Ἀντώνιον Κωνσταντινίδην.

(Από την "Εφημερίδα του Λαού της Ναούσης" της Κυριακής 31 Μαρτίου 1929)

Ο θρυλικός Μακεδονομάχος Τέλλος Άγρας

Του Λαμπρου Τουφεξή

Ο ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ Αγώνας του οποίου η τελευταία και θα λέγαμε κύρια - ένοπλη φάση καλύπτει την τετραετία 1904 - 8, αποτελεί χωρίς αμφιβολία τον δεύτερο μεγάλο σταθμό της Νεοελληνικής Ιστορίας μετά την επανάσταση του 1821.

Δεν πρέπει όμως να μας διαφεύγει ότι οι Μακεδόνες που είχαν ατυχία να μείνουν για περισσότερο από οκτώ δεκαετίες έξω από την αγκαλιά της μητέρας πατρίδας (1828 - 1912) έμειναν με σταυρωμένα χέρια.

Το 1821 - 22 επαναστάτησαν και οι Μακεδόνες κι έγραψαν λαμπρές σελίδες δόξας (εποποιίες Χαλκιδικής - Ναούσης κ.λ.π.), εν συνεχεία δε συνέβαλαν στον απελευθερωτικό αγώνα μέχρι το τέλος στη Νότια Ελλάδα (Μακεδονική Φάλαγγα κ.λ.π.).

Δεν πρέπει ακόμη να ξεχνάμε τα Μακεδονικά Επαναστατικά Κινήματα 1854, 1878 και 1896. Αλλ' η περίοδος 1904 - 1908, που ήταν και καταληκτική θα λέγαμε, υπήρξε ένδοξη περίοδος διμετώπου (Τούρκων αφ' ενός και Βούλγαρο - ρουμανιζόντων αφ' ετέρου) αγώνα, αγώνα που πραγματικά έσωσε τη Μακεδονία από τα νύχια του Πανολαβισμού.

Και οι εκατοντάδες που έπεσαν τότε ηρωικά για τη σωτηρία της Μακεδονίας, δεν υστερούν καθόλου σε δόξα από τους αγωνιστές του 1821, ιδιαίτερα δε για μας τους Μακεδόνες.

Ενας τέτοιος ήρωας, που έδωσε τη ζωή του για τη σωτηρία της Μακεδονίας μας, είναι ο ανθ/γός πεζικού Αριστοτέλης - Σαράντος Αγαπηνός, γνωστός με το πολεμικό ψευδώνυμο Καπετάν Τέλλος Αγρας.

Γεννήθηκε στο Ναύπλιο το 1880, ήταν γιος εφέτη, καταγόμενου από τους Γαργαλιάνους. Εισήλθε στη Στρατ. Σχολή Ευελπίδων τον Οκτώβριο του 1895 και απεφοίτησε ως ανθ/γός πεζικού τον Ιούλιο του 1901, τοποθετηθείς στο 7ο σύνταγμα πεζικού.

Όταν άρχισε να φουντώνει το δράμα της Μακεδονίας από τη σλαβική απειλή ο Τέλλος άρχισε να ενδιαφέρεται ζωηρά για την επίκαιρη αυτή υπόθεση των βορείων αδελφών του κι επιδόθηκε με ζήλο στη μελέτη της λαογραφίας, των γλωσσικών ιδιωμάτων του χριστιανικού πληθυσμού του μακεδονικού χώρου και της γεωγραφικής δομής τους.

Στενά συνδεδεμένος με τον Καπετάν Κολιό (ανθ/γός Ν. Ρόκας) ο οποίος δρούσε στην περιοχή Εδέσσης - Ναούσης αποφάσισε να έλθει κι αυτός στη Μακεδονία επικεφαλής ανταρτικού σώματος.

Στις 10 Σεπ/ρίου 1906 έχει ήδη συγκροτηθεί το ανταρτικό σώμα του Αγρα με 12 άνδρες και υπαρχηγό τον λοχία πεζικού Γεώργιο Τηλιγάδη.

Ο Αγρας ήταν επιφορτισμένος να κάνει αναγνώριση του γεωγραφικού τμήματος που επρόκειτο να δράσει για να μελετήσει όλες τις σχετικές λεπτομέρειες και να εξοικειωθεί με τις κλιματολογικές συνθήκες που επικρατούν.

Ξεκινώντας από το Βόλο και κατευθυνόμενος προς το Τζαγέζι των Τεμπών ο Τέλλος Αγαπητός έγραφε σε συγκινητική επιστολή του στις 23 Σεπ/ρίου 1906 προς τον μοναδικό προστάτη και θείο του Χρήστο Ταβουλαρίδη τα τελευταία λόγια αποχαιρετισμού:

“Αγαπητέ μου θείε, αύριον αναχωρώ δι’ ιστιοφόρου διά τον αγώνα δι’ ον προορίσθην. Εύχομαι να επανέλθω όπως πρέπει και να Σας ιδώ όλους όπως επιθυμώ.

Η σημερινή ημέρα είναι δι’ εμέ η σκληρότερα και συγχρόνως η γλυκύτερα τοιαύτη. Δεν υπάρχει γλυκύτερον, υψηλότερον και τιμητικότερον του να συναισθάνεται τις ότι προόρισε τη ζωήν του προς υπεράσπισιν των αδίκως και βαρβάρως καταπατημένων δικαίων της πατρίδος μας. Εύχομαι ίνα ο Θεός με βοηθήσει και με συνδράμει εις τον αγώνα οιον απ’ αύριον αποδύομαι...”

Τον έστειλαν τότε σ’ ένα από τα πιο καίρια και πιο επικίνδυνα σημεία του αγώνα, στη λίμνη των Γιαννιτσών, που ήταν το σπουδαιότερο κρησφύγετο και το πιο σημαντικό ορμητήριο των Βουλγάρων κομιτατζήδων στην Κεντρική Μακεδονία και θεωρούνταν από τους Βουλγάρους απόρθητο.

Στο Τζαγέζι των Τεμπών τον περίμεναν οι ντόπιοι οδηγοί και άλλοι άνδρες αγωνιστές. Εκεί ντύθηκαν την τιμημένη στολή του Μακεδονομάχου αντάρτη και σε μια Εκκλησία εκεί κοντά, έδωσαν τον συνήθη όρκο της πατρίδας.

Κατόπιν χωρίσθηκαν σε δύο τμήματα. Το ένα απ’ αυτά με τον υπαρχηγό Τηλιγάδη, έφθασε με μια

βάρκα, σε μια έρημη ακτή της Χαλάστρας και οδηγήθηκαν σε μια ψαράδικη καλύβα. Εκεί έφθασε την άλλη μέρα ο αρχηγός Αγρας με τους υπόλοιπους άνδρες και απ’ εκεί με πολλές περιπέτειες και κινδύνους έφθασε στη λίμνη των Γιαννιτσών και εγκαταστάθηκαν σε μια καλύβα ελληνική απ’ όπου τις νύχτες εξορμούσαν στα παραλίμνια ελληνικά χωριά τα οποία διοργάνωσε, ενεθάρρυνε τους κατοίκους και εγκαθιστούσε επιτροπές αγώνα.

Κύριος σκοπός όμως του Αγρα ήταν να χτυπήσει τους Βουλγάρους στο ίδιο τους το κέντρο, στο αρχηγείο τους.

Ευθύς κατέστρωσε το σχέδιό του. Μ’ αιφνιδιαστική έφοδο κατέλαβε το προγεφύρωμα του βουλγαρικού αρχηγείου (800 μ. απ’ αυτό) το πάτωμα “Κούγκα” μέσα στη λίμνη από όπου σκότωσε δύο Κομιτατζήδες και αιχμαλώτισε έναν. Από εκεί κατόπτευε τις κινήσεις των Βουλγάρων και σε λίγες μέρες επετέθη εναντίον του βουλγαρικού αρχηγείου από δυο μεριές. Οι Βούλγαροι που τους ξύπνησε ο σκοπός τους πήραν τα όπλα και άρχισε σφοδρή μάχη.

Σκοτώθηκαν πολλοί Βούλγαροι και τραυματίσθηκαν 6 αντάρτες Μακεδονομάχοι μεταξύ των οποίων και ο Αγρας καθώς και ο υπαρχηγός Τηλιγάδης.

Θα είχε καταλάβει το βουλγαρικό αρχηγείο ο Αγρας, αλλά οι Βούλγαροι είχαν υπονομεύσει τις εισόδους του και οι άνδρες εβούλιαζαν και οι βόμβες που χρησιμοποίησαν δεν έσκασαν λόγω της υγρασίας και του βούρκου.

Οι τραυματίες μεταφέρθηκαν στην Ελλάδα, εκτός του Αγρα που μεταφέρθη στη Θεσ/νίκη. Την αρχηγία του σώματος ανέλαβε ο οπλαρχηγός Νικηφόρος (ανθυποπλοίαρχος Ιωαν. Δεμέστιχας, ο μετέπειτα υποναύαρχος που πρωταγωνίστησε στο κίνημα του 1935).

Μετά σύντομη θεραπεία των τραυμάτων του ο Αγρας επανήλθε στη λίμνη και ανέλαβε πάλι το τμήμα του. Επεδόθη και πάλι στον αντικειμενικό του σκοπό, την εξουδετέρωση του βουλγαρικού αρ-

χηγείου, αλλά οι περιπολίες διεπίστωσαν ότι αυτό είχε εγκαταλειφθεί από τους Βουλγάρους, οι οποίοι είχαν κυριολεκτικά τρομοκρατηθεί από την εκεί παρουσία του Αγρα και είχαν αποσυρθεί καθώς και από τις γύρω από το αρχηγείο καλύβες τους.

Ο Αγρας επειδή αφ' ενός μεν είχε εκδιώξει τους Βουλγάρους από τη λίμνη και αφ' ετέρου η ελονοσία είχε υποσκάψει την υγεία του (συνεχώς ζούσε με πυρετό!) αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τη λίμνη των Γιαννιτσών και να εγκατασταθεί με το σώμα του στα βουνά της Νάουσας (στο Βέρμιο) απ' όπου κατέβαινε στη Νάουσα για θεραπεία και νοσηλεύετο στο σπίτι του Αντώνη Μίγκα μέλους της Κεντρικής Επιτροπής, το οποίο χρησίμευσε σαν νοσοκομείο των ανταρτών μας, καθώς και στο σπίτι του προκριτού Ζαφείρη Λόγγου.

Ο Λόγγος πήρε ένα γράμμα από τον Βούλγαρο οπλαρχηγό (βοεβόδα) Γιοβάν Ζλατάν, που υπήρξε υπάλληλος του Λόγγου και είχε κατ' επανάληψη ευεργετηθεί απ' αυτόν. Εγραφε στο γράμμα αυτό ο Ζλατάν:

“Όπως ξέρεις κατάγομαι από ελληνική οικογένεια και έμαθα ελληνικά γράμματα εις το σχολείο.

Μετανοώ δι' όσα έπραξα κατά των Ελλήνων έως τώρα και θέλω να επανέλθω εις τον Ελληνισμόν και την Ορθοδοξίαν. Ελάτε εδώ να συνεννοηθούμε και να καταρτίσουμε ελληνικό σώμα υπό την αρχηγίαν μου. Γνωρίζετε πόσην επιρροήν έχω εις τα χωριά και όλα θα πέσουν και θα επανέλθουν εις τον Ελληνισμόν, εάν καταρτίσω ελληνικόν σώμα στην περιφέρεια που κατάγομαι”.

Ο Λόγγος έδειξε το γράμμα αυτό στον Αγρα. Ακολούθησε αλληλογραφία, ύστερα από την οποία δέχθηκε ο Αγρας να συναντηθεί με τον Ιβάν Ζλατάν, χωρίς να το ανακοινώσει στους άνδρες μου, πιστεύοντας και στη βεβαίωση του Λόγγου για τη συνάντηση. Εξάλλου ο αγνός και άδολος αγωνιστής

Ο καπετάν Αγρας, ο υπολοχαγός Κ. Σάρρος και ο ανθυπολοχαγός Ιω. Δεμέστιχας

Αγρας πίστευε κατά κάποιο τρόπο και στην “Ελληνοβουλγαρική συνύπαρξη” και θα ευχόταν μια γενικότερη προσέγγιση των δυο αντιμαχόμενων, ενώ κοινός εχθρός ήσαν οι Τούρκοι. Θα λέγαμε ότι ο Αγρας υπήρξε ένας πρόδρομος της βαλκανικής συμμαχίας που πραγματοποιήθηκε μετά πενταετία (1912). Δεν γνώριζε ούτε μπορούσε να φαντασθεί τη βουλγαρι-

κή ανανδρία και δολιότητα, διότι δεν την είχε υποστεί. Στην περιοχή του Βερμίου εκτός του βοεβόδα Ιβάν Ζλατάν που καταγότανε από την Γκολέσσανη (Λευκάδια) δρούσε και ο πλέον αιμοβόρος Γκεόργκι Κασάπτσε που καταγόταν από το Κρούσοβο.

Αποφασίστηκε λοιπόν να συναντηθούν στις 15 Μαΐου 1907 στο μοναστήρι του Αγ. Προδρόμου, αλλά η πρώτη εκείνη συνάντηση ματαιώθηκε. Στις αρχές Ιουνίου 1907 επήλθε οριστική συμφωνία και καθορίστηκε ως τόπος συνάντησης η δασωμένη περιοχή Περισόρι, γνωστή με την ονομασία “Γαβρά Κάμιν” (= βράχος των Κοράων) 18 χιλιομ. βορειοδυτικά από τη Νάουσα. Έτσι τα ξημερώματα της Κυριακής 3ης Ιουνίου ο Αγρας συνοδευόμενος από τους Ζαφείριο Λόγγο - φίλος και άλλοτε προστάτης του Ζλατάν, τον αγγελιοφόρο Τόλιο Γιαννακοβίτη με τον γιο του και τον επιστήθιο φίλο του Αντώνη Μίγκα.

Η ενέδρα

Η εξέλιξη της συνάντησης είχε τραγική έκβαση. Ο Αγρας και οι σύντροφοί του έπεσαν στη βουλγαρική παγίδα: Αιχμαλωτίστηκαν!

Ο γενικός πρόξενός μας στη Θεσ/νίκη Λάμπρος Κορομηλάς που συντόνιζε τον αγώνα τηλεγράφησε στις 6 Ιουνίου 1907. (Το κατώτερο τηλεγράφημα που βρίσκεται στα αρχεία του Υπουργ. Εξωτερικών: *“Αρχηγός Αγρας - Αγαπηνός επινοήσας έλθη συνεννόησιν προς Βουλγάρους οπλαρχηγούς, χωρίς να ζητήσει ημετέραν άδειαν, χωρίς να ανακοινώσει πράγμα εις κανένα εκ Ναούσης, εξελθών Κυριακήν πρωί άοπλος, μηδένα των οπλιτών παραλαβών, συνοδευόμενος υπό 4 Ναουσαίων και ενός Βουλγάρου προς συνάντησιν Βουλγάρων. Τρεις ώρας δυτικών Ναούσης παρά τη θέσιν Γαβράν Καμίν συνήντησε πρώτον απόσπασμα βλαχοβουλγαρικών είτε σώμα Βουλγάρου Ζλατάν και Γεώργη. Ούτοι επί δύο ώρες υπεκρίθησαν αισθήματα φιλικά μέχρις ου επείσθησαν ότι αρχηγοί ουδένα είχαν λάβη προφυλακτικών μέτρων. Είτα συνέλαβον αυτόν και ένα, τον πισιότερον κατά την κρίσιν των συντρόφων και απήγαγον. Τους άλλους απέλυσαν. Ολίγας έχω ελπίδας διασώσεως”*.

Οι δύο Έλληνες αιχμάλωτοι μεταφέρθησαν δέσμιοι στο χωριό Ανω Γραμματικόβο (Ανω Γραμματικό). Σκοπός των δολίων Βουλγάρων ήτο να επιδείξουν εις τους τρομοκρατημένους οπαδούς των του χωριού αυτού τον αιχμάλωτον Έλληνα αρχηγόν διά να αναπτερώσουν το ηθικόν των. Για τον ίδιο σκοπό τους περιέφεραν στα χωριά Γιούγκοβο (Βρυτά) Πατεταίν (Πάτημα) Ανω και Κάτω Ράδοβο (Κορυφή) και εστάθμευσαν επί εικοσιτετράωρο στο Σαρακίνοβο (Σαρακηνοί) το οποίο αποτελούσε ορμητήριο Κομιτατζήδων - και γι' αυτό το ονόμαζαν “μικρή Σόφια”. Κατά την περιφορά τους οι αιχμάλωτοι υπέστησαν κάθε είδους βασανιστήρια, τους ξυλοκοπούσαν, τους πετροβολούσαν. Η στάση του ‘Αγρα υπήρξε εξιοθαύμαση. Συνεχώς έβριζε τους βασανιστές του σαν άνανδρους και δειλούς και τους έφτυνε κατά πρόσωπο. Από το Σαρακίνοβο οι

αιχμάλωτοι οδηγήθηκαν στο Πότσεπ (Μαργαρίτα) και Κροντσέλοβο (Κερασιές) και τελικά μεταφέρθηκαν στο Τέχοβο (Καρυδιά) όπου τη νύχτα της 7ης Ιουνίου 1907 τους απηγχόνισαν από μια υψηλή καρυδιά, μεταξύ Τεχόβου και Βλάδοβου (Αγρα).

Οι κάτοικοι του Βλαδόβου, μόλις πληροφορήθηκαν το θλιβερό γεγονός, ανέλαβαν να μεταφέρουν τα πτώματα με πρωτοβουλία της Μαρίας Τζόλα στο προαύλιο της εκκλησίας του Αγίου Δημητρίου στο Βλάδοβο.

Ο πρόξενος μας στη Θεσ/νίκη Λάμπρος Κορομηλάς γνωστοποίησε στο Υπουργείο των Εξωτερικών τα τραγικά γεγονότα την επομένη (8-6-1907) με μακροσκελές τηλεγράφημα που άρχιζε: *“Τη 8η Ιουνίου 1907 το πτώμα του Αγρα και του μετ’ αυτού συλληφθέντος Τώνη ευρέθησαν πρωίαν Παρασκευής εν το δάσει των Καρυδιών του Βλαδόβου πάρα το Τέχοβον. Εφόνευσαν αυτούς διά μαχαίρων, είτα ανήρτησαν τα πτώματα. Οι κάτοικοι Βλαδόβου παρέλαβον αυτά και τέλεσαντες τη νεκρώσιμον ακολουθίαν έθαψαν εν τω κοιμητηρίω. Ούτος έπεσε θύμα της αδικαιολογήτου αυτού εμπιστοσύνης εις ανθρώπους φανύλους και αναξίους. Νέος εξαίρετος, διαπρέψας από της πρώτης στιγμής επί γενναιότητι και νοημοσύνη.*

Εγίνωσκον οι Βούλγαροι τι ήξίζε, διότι είχαν ιδεί αυτόν εκ του πλησίον, ότε εφόρμα ηγούμενος πάντοτε των ανδρών του εν τη λίμνη και καταλαμβάνων εξ εφόδου τα βουλγαρικά οχυρώματα ουδ’ αυτά τα τραύματα και αι πληγαί ανέκοψαν ποτέ τη δράσιν του. Ητο πάντοτε επιφοβώτατος εις τους αντιπάλους του. Δεν ετόλμων πλέον από καιρού να τον αντικρύσωσιν. Αλλ’ η έκφυλος βουλγαρική καρδιά, εάν μη έχει πολλήν γενναιότητα, είναι πλήρης ποταπού δόλου.

Και καταλήγει στο τηλεγράφημα του ο Λ. Κορομηλάς, αφού περιγράφει λεπτομερώς τα γεγονότα: *“Φυσικά εάν τώρα επέλθωσι αντεκδικήσεις, οι Βούλγαροι θα εκβάλλουν γοεράς κραυγάς. Θα θρηνήσωσι*

διά την τύχη αθώων χωρικών, τους οποίους πιέζουν και δολοφονούνται τα ελληνομακεδονικά σώματα, θα επικαλεσθώσι την παρέμβασιν της Ευρώπης. Η Ρουμανία θα φρονάζει επί τη διεξαγωγή των ανταρτών υποκρινόμενη ότι αγνοεί την ύπαρξιν ρουμανιζόντων συμμοριών...”

Αυτά από το μακροσκελές και εξαιρετικά κατατοπιστικό τηλεγράφημα προς το Υπουργείο μας των Εξωτερικών, του γεν. προξένου Θεσ/νίκης Λάμπρου Κορομηλά.

Το γεγονός της άνανδρης δολοφονίας του Αγρα κατατάραξε τους Έλληνες της περιοχής. Η δολία ενέργεια των κομιτατζήδων φανάτισε ακόμη περισσότερο τους Έλληνες αντάρτες και αντί να τρομοκρατήσει τον Ελληνισμό της περιοχής, αντίθετα του προ-

κάλεσαν αγανάκτηση και αποτροπιασμό προς τους ανέντιμους βοεβόδες Ζλατάν και Κασάπτσε, οι οποίοι πολύ σύντομα πλήρωσαν με τη ζωή τους το ανοσιούργημά τους. Εξάλλου στις 4 Ιουνίου 1907, επομένη της αιχμαλωσίας του Αγρα, αφίχθηκε στην περιοχή Ναούσης ο νέος αρχηγός του διαμερίσματος αυτού ο μακεδονικής καταγωγής λοχαγός Νικ. Δουμπιώτης (Αμύντας) με εβδομήντα εκλεκτούς άνδρες και υπαρχηγό τον υπολοχαγό πεζικού Δημαρά Κων/νο (Κίτσο). Και ο αγώνας συνεχίστηκε με περισσότερη ένταση. Τα ελληνικά σώματα που είχαν ήδη πολλαπλασιασθεί παντού σάρωναν τους κομιτατζήδες. Και χάρη στον υπέροχο εκείνο Μακεδονικό Αγώνα σώθηκε η Μακεδονία. Το τίμημα δε που πληρώσαμε κατά τη διεξαγωγή του αγώνα

δεν ήταν ασήμαντο. Πολλές χιλιάδες Ελλήνων από όλες τις γωνίες της πατρίδας έσπευσαν και εκατοντάδες θυσιάστηκαν στο βωμό του υπέροχου αυτού αγώνα σωτηρίας της Μακεδονίας μας.

Στον αγώνα αυτό οι Μακεδόνες έδωσαν τα πάντα. Ανυπολόγιστες υπήρξαν οι θυσίες και δεν ήσαν λίγα τα ολοκαυτώματα αλλά στο τέλος θριάμβευσε η αλήθεια και η δικαιοσύνη.

Οι βούλγαροι που είχαν αρχίσει τρεις δεκαετίες ενωρίτερα τελικά απώλεσαν ότι είχαν επιτύχει με

σφαγές και δηώσεις κατά του ελληνικού στοιχείου. Απέφευγαν συστηματικά οι Βούλγαροι την κατά μέτωπο σύγκρουση, δειλοί και εγκληματίες ανέκαθεν επιδίδοντο στη δολοφονία αθώων Ελλήνων.

Τα παθήματά τους στη Μακεδονία, την οποία εί-

Το Σώμα του Τέλλου Αγρα μπροστά στην καλύβα στο βάλτο

χαν επιβουλευθεί, τα πλήρωσε ο Ελληνισμός της Ανατολικής Ρωμυλίας, που ζούσε κι ευδοκιμούσε εκεί από καταβολής ιστορίας. Πόλεις ελληνικές όπως η Αγχίαλος, η Στενήμαχος, Βάρνα, Πύργος, Σωζόπολις, Φιλιππούπολη, Μελένικο κ.λ.π. υπέστησαν τότε τη βουλγαρική θηριωδία. Δεκάδες χιλιάδων Ελλήνων οι οποίοι κατόρθωσαν να διαφύγουν τις σφαγές κατέφυγαν στην Ελλάδα. Ωστόσο η ελληνική αντίδραση στον Μακεδονικό Αγώνα διέσωσε από τον εκβουλγαρισμό ένα περίπου εκατομμύριο Έλληνες Μακεδόνες και αναπτέρωσε το πολεμικό πνεύμα που είχε καταπέσει σαν αποτέλεσμα του άτυχου πολέμου 1896.

Δωρητές και Ευεργέτες της Νάουσας

του Άγγελου Βαλταδώρου

Από τα πρώτα τεύχη της ακόμα, στη "ΝΙΛΟΥΣΤΑ" πριν 21 χρόνια ο συνεργάτης μας Τάκης Μπαϊτσης είχε αναφερθεί στους δωρητές και ευεργέτες της Νάουσας, εκτενέστατα, σημειώνοντας την προσφορά τους στην πόλη

Ο κ. Άγγελος Βαλταδώρος, στο σημερινό τεύχος τους αναφέρει πιο συνοπτικά, παρουσιάζοντας παράλληλα την αγγελία θανάτου του δωρητή Αντωνίου Κων/νιδη από την Εφ. του Λαού της Νάουσας 31-3-1929 (δημοσιεύεται σε ξεχωριστή στήλη) καθώς επίσης ένα ευχαριστήριο της επιτροπής ανεγέρσεως του Αγίου Μηνά προς τους εργατοπαλλήλους των "Εριοκλωστηρίων Πενιέ" που τον Σεπτέμβριο του 1952, στην πιο δύσκολη οικονομικά χρονιά για τη Νάουσα, χάρισαν ένα μεροκάματο για την ανέγερση του Ναού.

Η φιλοπατρία των Ναουσαίων τόσο υπό την ευρεία έννοια όσο και υπό την στενή, ήταν και είναι δεδομένη. Απόδειξη περίτρανη για το πρώτο, η συμμετοχή τους στην Εθνεγερσία του 1821 - 1822 και το ολοκαύτωμά της πόλης, για δε το δεύτερο η πληθώρα των δωρητών και ευεργετών της σε χρήμα, σε περιουσιακά στοιχεία, αλλά και σε προσφορά υπηρεσιών.

Προβαίνω τώρα στην κατάρτιση ενός καταλόγου με δική μου έρευνα, αλλά και από τα στοιχεία που μου έδωσε ο φίλος Γεώργιος Οικονομίδης, αλλά και με δικό μου μέτρο σύγκρισης, ζητώντας προκαταβολικά συγγνώμη για ότι λαθεμένο ήθελε προκύψει.

Ξεκινώντας από τους χρόνους της Τουρκοκρατίας, στα μέσα περίπου του περασμένου αιώνα:

1) Ο ΧΑΤΖΗΚΟΥΡΚΟΥΤΑΣ, ανεγείρει και δωρίζει διώροφο Δημοτικό Σχολείο στον αυλόγυρο του 3ου σημερινού Δημοτικού Σχολείου "ΓΑΛΑΚΕΙΑ". Για να εκτιμηθεί η βαρύτητα της προσφοράς για την εποχή εκείνη αρκεί να σημειωθεί ότι οι μαθητές εδίδασκοντο στις εκκλησίες ακόμη. Το σχολείο λειτούργησε σε μεγάλη ανάγκη και ως σανατόριο.

2) Ο ΧΡΥΣΑΦΗΣ ΧΑΤΖΗΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Το 1867 ανήγειρε το Ναό του Αγίου Μηνά στον παλιό κλασικό ρυθμό της βασιλικής, ο οποίος όμως κατεστράφη στην περίοδο 1940-1950.

3) Ο ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΛΟΓΓΟΣ

Εκτίσε το 1879 το εκκλησάκι της Υπαπαντής και το παρεχώρησε στη φιλόπτωχο Αδελφότητα Ανδρών Ναούσης για να έχει έσοδα και αγόρασε και τα γύρω σπίτια από Τούρκο, τα οποία επίσης δώρισε στην Αδελφότητα.

4) Ο ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΥΡΤΣΗΣ

α) Κατασκεύασε το πρώτο υδραγωγείο της πόλης μας, που τροφοδότησε με καθαρό νερό από τις πηγές του Αγίου Νικολάου μέσω των οποίων απέκτησαν όλες οι κατοικίες της Νάουσας τρεχούμενο νερό.

β) Το 1895 κατασκεύασε το και σήμερα σωζόμενο Ωρολόγιο - Πύργο της πόλης μας που για πολλές γενεές ρύθμιζε τη ζωή των κατοίκων.

γ) Την ίδια περίπου περίοδο ανήγειρε το κομψό εκκλησάκι της Ευγγελίστριας και διασκεύασε το περίφραγμα του νεκροταφείου της.

5) Ο ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ (ΓΑΛΑΚΗΣ) ΛΟΓΓΟΣ

Εκτίσε το και σήμερα σωζόμενο διώροφο 3ο Δημοτικό Σχολείο (ΓΑΛΑΚΕΙΑ) μετά την απελευθέρωση της Μακεδονίας και το εδώρισε στην τότε Κοινότητα της Νάουσας.

6) ΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ ΛΑΠΠΑ

Κατασκεύασαν το 1922 το και σήμερα σωζόμενο νεοκλασικού ρυθμού κτίριο, όπου στεγάστηκε το εξατάξιο κατ' αρχήν Λάππειο Γυμνάσιο που και σήμερα ακόμη είναι εν λειτουργία.

7) ΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΛΑΝΑΡΑ ΚΑΙ ΦΩΚΙΩΝ ΠΕΧΛΙΒΑΝΟΣ

Στην περίοδο του 1938 - 1940 κατασκεύασαν το Νοσοκομείο της Νάουσας, με πλήρη εξοπλισμό και με τον τίτλο "Η Χριστιανική Αγάπη", που και σήμερα ακόμη εξακολουθεί να προσφέρει τις υπηρεσίες του.

8) Ο ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΠΛΙΑΤΣΟΥ-ΚΑΣ

Στην περίοδο της παραζάλης της Γερμανικής κα-

τοχής είχε την πρόνοια με ένα ποσό χρυσών λιρών να κάνει κατάθεση στο Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων και να εξαλείφει χρέος ενός δανείου του Δήμου Ναούσης, ένα δώρο που απάλλαξε το Δήμο μας από πολλές ταλαιπωρίες.

9) Ο ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΤΡΟΜΠΑΚΑΣ

Προέβη στην αγορά του δάσους Κανέλλη και το εδώρισε στον Δήμο Ναούσης. Μια ογκώδης προσφορά σε μέγεθος και σε αξία που η χρησιμότητά του για τον δήμο ακόμη δεν δύναται να υπολογιστεί. Ο ίδιος αγόρασε όλα τα σκεύη κουζίνας στο νοσοκομείο.

10) Ο ΚΩΝ/ΝΟΣ ΠΛΙΑΤΣΟΥΚΑΣ

Το 1935 με δαπάνες του κατασκευάστηκε το πάρκο του Κιοσκιού επί Δημαρχίας Φιλότα Κοκκίνου.

11) ΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ ΣΕΦΕΡΤΖΗ

Προσέθεσαν έναν όροφο στο μονώροφο τότε 4ο Δημοτικό Σχολείο.

12) Ο ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΟΥΡΠΑΛΗΣ

Εδώρισε στο Δήμο Νάουσας το νεοκλασικό κτίριο της σημερινής Δημοτικής Βιβλιοθήκης που φέρει τον τίτλο "Φάρμακον της ψυχής".

13) Ο ΣΤΑΥΡΟΣ ΤΣΑΚΙΡΗΣ

Δώρισε στο Γηροκομείο Νάουσας την σημαντικής αξίας ακίνητη περιουσία του.

14) Τέλος το ορθοπεδικό τμήμα στο Νοσοκομείο Νάουσας δώρησε η οικογένεια Θ. Λαναρά, ενώ η Αφροδίτη Λαναρά έκτισε το εκκλησάκι στον περίβολο του Νοσοκομείου μας. Ο δε Κώστας Δούδος χρηματοδότησε την πτέρυγα "Κ. Δούδος" στο γηροκομείο της Νάουσας

Στον παρόντα κατάλογο πρέπει να συμπεριλάβουμε τη μεγάλη και ανεκτίμητη προσφορά προς την

πόλη μας και των Σωματείων:

1) ΤΗΣ ΦΙΛΟΠΤΩΧΟΥ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΑΝΔΡΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ που πάνω περίπου από εκατονταετία προσέφερε το φιλάνθρωπο έργο προς τους αναξιοπαθόντες της πόλης μας παντοιοτρόπως και με τη συντήρηση του πρώτου φαρμακείου της πόλης μας. Ιδίως πρέπει να εξαρθεί η δωρεά, με τη μεσολάβησή μου, προς το Γηροκομείο Ναούσης του οικοπέδου οκτώ (8) περίπου στρεμμάτων όπου ευρίσκεται σήμερα και λειτουργεί.

2) ΤΗΣ ΦΙΛΟΠΤΩΧΟΥ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ, που παράλληλα με τη Φιλόπτωχο των ανδρών συμπλήρωνε και συμπληρώνει την προσφορά και βοήθειας προς πάσαν κατεύθυνση.

3) ΤΟ ΣΩΜΑΤΕΙΟ ΤΩΝ ΝΑΟΥΣΑΙΩΝ ΤΗΣ ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ, που μετά την καταστροφή της Νάουσας το 1949 στάθηκε αρωγός με μια εξαιρετική, σε μέγεθος, προσφορά προς την πόλιν αλλά και προς τους αναξιοπαθόντες κατ'εκείνην την περίοδο Ναουσαίους.

4) ΤΑ ΔΥΟ ΣΩΜΑΤΕΙΑ ΤΩΝ ΝΑΟΥΣΑΙΩΝ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ

Στην περίοδο 1910 - 1912 τα δύο Σωματεία των Ναουσαίων της Αμερικής α) Των Ναουσαίων της Βοστώνης "Άγιος Δημήτριος" και β) Των Ναουσαίων της Νέας Υόρκης η "ΝΑΟΥΣΑ" ανήγειραν το διώροφο, νεοκλασικού ρυθμού επιβλητικό οικοδόμημα επί της οδού Βενιζέλου, όπου στεγάζονται σήμερα το 1ο και 2ο Δημοτικό Σχολείο.

Ο κατάλογος σταματάει εδώ χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν υπήρξαν και άλλοι δωρηταί. Δυστυχώς όμως τα αρχεία του Δήμου, έχουν καταστραφεί και δεν μας ήταν δυνατή μια πιο αντιπροσωπευτική μνημόνευση.

ΔΩΡΕΑ ΠΡΟΣ ΑΝΕΓΕΡΣΙΝ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΗΝΑ

Κατόπιν εισηγήσεως και θερμῆς παρακλήσεως τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Ἑταιρίας «Ἐριεκλωστήριον Πενιέ» Ἀδελφοὶ Χρ. Λαναρᾷ Α.Ε. κ. Ἀνασ. Ταῖτση πρὸς τὸ ἐργατοῦπαλληλικὸν προσωπικόν, ἀπεφάσισεν τοῦτο μετὰ μεγάλης προθυμίας καὶ χαρᾶς νὰ διαθέσῃ ἐκ τῶν ἀποδοχῶν του ἐν ἡμερομίσθιον ἐργασίμου ἡμέρας ὑπὲρ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ. Τὸ ποσὸν τοῦ ἀνωτέρου ἐράνου ὡς μᾶς ἐδηλώθη ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Ἑταιρίας ἀνέρχεται εἰς Δρχ. 13 870.000 καὶ πλέον, ποσὸν ὅπερ θέτει ἀμέσως εἰς τὴν διάθεσίν μας.

Μὲ συγκίνησιν μεγάλην ἐδέχθημεν τὴν πάνυ εὐγενῶς προσφερθεῖσαν δωρεάν τῶν

ἐργατοῦπαλλήλων τῆς ἀνωτέρω Ἑταιρίας προ-οχομένην ἐκ τοῦ ὑστερήματός των ἡμῶς μᾶς δίδει νέας δυνάμεις νὰ συνεχίσωμεν τὴν καταβαλλομένην προσπάθειαν τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ Ναοῦ.

Ποιούμεθα ἐκκλησίαν ὅπως τὸ εὐγενές καὶ θεάρεστον αὐτὸ παράδειγμα μιμηθῶσι καὶ οἱ εἰς τὰ ἄλλα ἐργαστάσια τῆς πόλεώς μας ἐργαζόμενοι, πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ εὐόδωον τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ.

Θεωροῦμεν ὑποχρεωσίν μας ὅπως καὶ δημοσίᾳ ἐκφράσωμεν τὰς θερμὰς μᾶς εὐχαριστίας εἰς τὸ ἀνωτέρω προσωπικὸν εὐχόμενοι ὅπως ὁ Ὑψιστὸς χαρίξῃ εἰς αὐτοὺς καὶ τὰς οἰκογενείας, τῶν ὑγείαν καὶ εὐλογίαν.

Ἡ Ἐπιτροπὴ Ἀνεγέρσεως

(Φωνὴ Ναούσης 1952)

Μακεδονικός Αγώνας

Συνέχεια 10η

Του Γιώργου Τουσίμη

Ιστορικού Ερευνητή

Η επιστολή του Καπετάν Ακρίτα που παραθέτουμε στη σημερινή συνέχεια είναι μακροσκελής μα όπως θα δούμε, περιέχει πολλές ενδιαφέρουσες απόψεις και κρίσεις του για διάφορα οργανωτικά θέματα και πρόσωπα.

Ο Τούρκος αξιωματικός επί των καταδιώξεων εξακολουθεί να ζητάει τη συνεργασία του Καπετάν Ακρίτα, την οποία όπως είδαμε στη συνέχεια αποποιήθηκε το τουρκικό καταδιωκτικό σώμα διά να κατορθώσει να εξουδετερώσει το επικίνδυνο διά τη δημόσια ασφάλεια σώμα του Λούκας, ζητάει να συνεργασθεί με τον Καπετάν Ακρίτα δεδομένου ότι ο εχθρός είναι κοινός. Επειδή δε οι χωρικοί εκ φόβου δεν μαρτυρούν τίποτα εις τας τουρκικάς αρχάς, ζητάει από τον Ακρίτα να του παρέχει πληροφορίες για τις κινήσεις των βουλγαρικών σωμάτων.

Και διά δευτέρα φορά ο Καπετάν Ακρίτας αποποιείται τη φανερή συνεργασία με τα τουρκικά καταδιωκτικά αποσπάσματα. Δέχεται μόνο την ανταλλαγή πληροφοριών και μάλιστα υπό τον όρο να σταματήσει ο τουρκικός στρατός να παρέχει δυσκολίες εις το σώμα και να αποσυρθεί από τα διάφορα χωριά και τις διαβάσεις. Μόνο έτσι θα είναι δυνατή η εξόντωση της τσέτας του Λούκας, εφόσον το σώμα θα κινείται ελεύθερα χωρίς να εμποδίζεται από τον τουρκικό στρατό.

Ο Καπετάν Ακρίτας ήταν πεπεισμένος ότι είναι εις θέσιν να εξοντώσει το σώμα του Λούκας αν δεν εμφανίζονταν τουρκικός στρατός, διότι με την εμφάνιση τουρκικού στρατού ήταν υποχρεωμένος να υποχωρήσει και να μην δώσει καμία μάχη. Είχε αυστηρές οδηγίες από το Κέντρο, να μην συμπλακεί με τουρκικό στρατό, διότι ο αγώνας δεν ήταν απελευθερωτικός εναντίον των Τούρκων, αλλά αγώνας προστασίας των Ελλήνων της Μακεδονίας από τις βιαιότητες που μετήρχετο το Κομιτάτο διά να τους απομακρύνει από το Πατριαρχείο.

Αν λοιπόν αφήσει ελεύθερο το πεδίο δράσεως εις τα ελληνικά σώματα σίγουρα θα επιτυγχάνετο ο εξόντωση των βουλγαρικών σωμάτων εις περίπτωσιν δε που θα συναντάτο το ελληνικό σώμα με τουρκικό

στρατό έπρεπε ή έχουν ένα σύνθημα αναμεταξύ των διά να αποφευχθεί καταδίωξη η συμπλοκή.

Διά τον ίδιο σκοπό, παρακινούμενος ο Αρχηγός της χωροφυλακής Βοδενών Νουρής από τον στενό του φίλο ιερέα του Βοδενών Παπασιβένα εξήτησε μια συνέντευξη με τον Καπετάν Ακρίτα. Αλλά ο Καπετάν Ακρίτας τα ίδια επανέλαβε και εις τον Νουρή. Ζήτησε μόνο διά το κοινό συμφέρον να ειδοποιεί το ελληνικό σώμα και να τον κρατά ενημέρον περί των κινήσεων του στρατού. Αυτό πραγματοποιήθηκε, γράφει ο Καπετάν Ακρίτας, μέσον των ημετέρων, δηλαδή μέσο του κοινού φίλου του ιερέα Παπασιβένα.

Με την ευκαιρία της καθόδου του από το Περισόρι διά πορεία προς τα Βοδενά συναντήθηκε με πολλούς Ναουσαίους, οι οποίοι του υποσχέθηκαν πολλά.

Ει το εξής τον ικανότατο και άξιο Ναουσαίος οπλαρχηγό Κώτα Κουτσογιώργο θα τον συναντάμε με το κωδικό ψευδώνυμο Κλείτος. Η δράση του Κλείτου είναι πλέον πολύ εναργής. Ανέλαβε στρατολογία εφέδρων, από Νάουσα, από Βοδενά, από τα χωριά του κάμπου.

Την προστασία των κτημάτων τους από τα βουλγαρικά σώματα οι Τούρκοι μπέηδες αναθέτουν εις τον Καπετάν Ακρίτα. Ο μπέης Αλτίν από τα Βοδενά, ιδιοκτήτης της σημερινής Νέας Ζωής, ο μπέης της Δραγουμάνιτσας, σημερινής Αμάλλου, της Πόλιανης σημερινής Πολυκάρπης, αποστέλλουν αντιπρόσωπό τους εις τη Νάουσα για συνεννόηση με τον Καπετάν Ακρίτα.

Αξιζει η σημειωθεί ότι όλοι οι παραπάνω μπέηδες ήταν στενοί, φίλοι του ιερέα των Βοδενών Παπασιβένα και παρακινούμενοι από αυτόν εξήτησαν την προστασία του καπετάν Ακρίτα, παρέχοντες γιατάρια - καταφύγια εις τα ελληνικά σώματα ή οδηγούς.

Στον αντιπρόσωπο των μπέηδων ο Καπετάν Ακρίτας απαντάει ότι δέχεται την ενίσχυσή των και υποσχεται ότι με ισχυρή δύναμη θα βαδίσει προς τους Σαρκαινούς, όπου ήταν η φωλιά των Βουλγαρικών σωμάτων, όπως του είχαν ζητήσει οι παραπάνω μπέη-

δες για να κτυπηθεί το κακό από τη ρίζα του. Εννοείται ότι την πορεία αυτή θα την υπεστήριζαν με όλα τα μέσα οι μπέηδες εκτός βέβαια από ένοπλους τούρκους, διότι υπήρχε φόβος να εκτεθούν εις τας αρχάς. Αυτό άλλωστε δεν θα το εδέχετο ούτε ο ίδιος ο Καπετάν Ακρίτας. Η παρουσία ένοπλων τούρκων μέσα στο σώμα εθεωρείτο πολύ προσβλητικό για τον αρχηγό Καπετάν Ακρίτα.

Αποθήκη όπλων ήταν η Κοζάνη. Από εκεί μεταφέροντο με έμπιστους αγωγιάτες μέσω Κατράντισας και Γραμματικού στο Περισόρι. Η αποστολή όμως χρειαζόταν ένοπλη προστασία διότι υπήρχαν φόβοι προδοσίας. Οι υπεύθυνοι του Κέντρου Κοζάνης χωρίς συνοδεία ανδρών του σώματος εφοβούντο να τα αποστείλουν. Πάντοτε με συνοδεία ενόπλων τα όπλα μετεφέροντο εις την Κατράντισα όπου παρεδίδοντο στον Βασδέκη και από εκεί μεταφέροντο στο Γραμματικό από όπου ο δάσκαλος Γουσόπουλος τα απέστελνε στο Περισόρι.

Ο Καπετάν Ακρίτας κατήρχετο συχνά, εννοείται κρυφά από το Περισόρι στη Νάουσα για να συζητήσει με τους διευθύνοντες το Κέντρο, αλλά και πολλές φορές για να βάλει τάξη στη σύγχυση που επικρατούσε μεταξύ των διαρκώς διαφωνούντων και αείποτε φιλονικούντων Ναουσαίων, έφθασε μάλιστα μέχρι το σημείο να θεωρεί αναγκαίο ένα χτύπημα, το χτύπημα αυτό ανέθεσε στον ικανότατο για την εκτέλεση, τέτοιων εντολών Γιάννη Νατσόπουλο από το Νυμφαίο.

Τη στρατολογία εντόπιων ο Καπετάν Ακρίτας από την αρχή ακόμη της αφίξεως του θεωρούσε βασική προϋπόθεση του αγώνα. Με ικανοποίηση αναφέρει στην επιστολή που παραθέτουμε ότι οι συμβουλές του περί στρατολογίας εντοπίων "έπιασαν" όλοι υπόσχονται ή αποστέλλουν εφένδρους. Ο Κουτσόγιωργος υποσχέθηκε 10 εφένδρους.

Η σταθερή δύναμις του σώματος ήταν 35 άνδρες. Αλλά με την προσέλευση και την αποχώρηση εντοπίων εφένδρων ο αριθμός ήταν κυμαινόμενος και ως εκ τούτου ο προβλεπόμενος διά τη συντήρηση του σώματος προϋπολογισμός δεν ήταν επαρκής και η διαφορά εκαλύπτετο από ορισμένες περικοπές των μισθών.

Η επιστολή πρέπει να περιείχε πολύ σημαντικές πληροφορίες από το Κέντρο Ναούσης. Αλλά το εθνικό Κέντρο ή το προξενείο Θεσσαλονίκης έχει διαγράψει σε αρκετές σειρές, φράσεις, ονόματα, που πιθανόν δεν έπρεπε να γίνουν ευρύτερα γνωστές.

Αν κρίνουμε από μερικές αναγνώσιμες φράσεις στα ενδιάμεσα των διαγραφομένων, φαίνεται ότι το Κέντρο Ναούσης διέρχεται μια πολύ κρίσιμη κατάσταση η οποία οφείλετο μάλλον στις διαφωνίες, στις διχόνοιες, των προκρίτων, σε αδυναμίες του Κέντρου, σε ανυπακοή των προκρίτων προς τις εντολές του Καπετάν Ακρίτα όλα αυτά δυσχέραιναν την εθνική εργασία.

Διακρίνονται μερικές φράσεις, όπως, που μπορούσαν να οδηγήσουν το σώμα εις διάλυσιν, ή εις την αποχώρησιν και την ανάθεση μικρού σώματος είτε εις τον Γιοβάνη, είτε εις τον Ναουσαίο οπλαρχηγό Κουτσόγιωργο, είτε στον Γαρέφη ή ακόμη και σε υπαξιωματικό του σώματος.

Γενικά όμως θεωρεί πιο αποτελεσματική όπως το έχει δηλώσει επανειλημμένως την εγκατάσταση στη Νάουσα ξένου, δηλαδή αξιωματικού του ελληνικού στρατού για να διευθύνει το Κέντρο, που αποτελούσε τη βάση του σώματος.

Δεν παραλείπει να κάμει και μια σύντομη κριτική της δράσεως των μικροομάδων που έδρασαν προ της αφίξεώς του και εξακολουθούσαν να δρουν ολίγον ανεξάρτητα και υπό τη διεύθυνση του. Κατηγορεί δριμύτατα τους οπλαρχηγούς Τσώρο και Λεωνίδα, οι οποίοι, φιλονικούντες μεταξύ των διά την αρχηγία, είχαν καθηλώσει τα σώματά των σε απραξία. Στον γεροκαπετάνιο Γιοβάνη καταλογίζει ολιγότερα σφάλματα και κάμνει και ορισμένα ευνοϊκά σχόλια γι' αυτόν. Αξιον της αποστολής του θεωρεί μόνο τον Κρητικό οπλαρχηγό Μανώλη Κατσιάρη. Διά τους δύο τελευταίους οπλαρχηγούς (Γιοβάνη και Κατσιάρη) έχει την ίδια ότι είναι παλιάνθρωπος, ανεξάρτητος άλλων αρετών δι' ας είναι ανεκτοί και χρήσιμοι, τους θεωρεί παλιανθρώπους διότι εις κανένα δεν έδωσαν ποτέ κανένα φιλοδώρημα, δηλαδή δεν επλήρωναν ότι έπαιρναν από τους Βλάχους.

Εκανε μεγάλη εντύπωση εις τους άνδρες του η απλοχεριά του. Επειδή έβλεπαν ότι κανένα δεν αφήνει να φύγει "με κενάς τας χείρας", τον συνέκριναν με τους παραπάνω οπλαρχηγούς και του εδήλωσαν ότι αυτοί οι δύο έφαγαν μισθούς των οπλιτών και εις άλλους λιγότερα από ότι τους όφειλαν. Το φαγητό ήταν πάντοτε πλιάτσικο. Μόνο ο Μανώλης διά τον τύπο έδινε ...1 μετζίτι διά τέσσερα αρνιά για να δικαιολογείται ότι πληρώνει, ενώ ο Γιοβάνης έλεγε ότι επίτηδες δεν πληρώνει διότι τα αρνιά είναι ρουμάνικα. Γι' αυτό δεν έβλεπε κατά τη γνώμη του Ακρίτα, με καλό μάτι τον αρχηγό όταν έβαζε το χέρι στην

τσέπη.

Στο σημείο αυτό ο Καπετάν Ακρίτας αποκαλύπτει κάτι πολύ ...διά τον Γιοβάνη. Αναφέρει επί λέξει "εκδικούμενος διά την απλοχεριά μου και αυτός άπλωσε το χέρι του και μου επήρε ενώ εκοιμώμεθα αγκαλιά πολύτιμο στανρό οικογενειακό από τον σκούφο μου με 20 τυρκουάζ.

Συνέβαιναν όμως και άλλα δυσάρεστα γεγονότα εντός του σώματος τα οποία εβάρυναν τον καθορισμένο διά τη συντήρηση του σώματος προϋπολογισμό. Εκλάπησαν άλευρα από τη Μονή Προδρομού. Χάθηκαν όπλα εις το Γραμματικό, διότι δήθεν οι τροφοδότες εις συμπλοκή με τους τούρκους από τον φόβο τους τα έριξαν στο ποτάμι. Στο Βλάδοβο από αμέλεια μούχλιασε μεγάλη ποσότητα ψωμιού.

Τη διαφορά του προϋπολογισμού ο Καπετάν Ακρίτας συμπλήρωνε από τις 80 προσωπικές του λίρες, τις οποίες φεύγοντας από την Αθήνα του παρέδωσε η οικογένειά του και διάφοροι συγγενείς.

Αναφέρει με ικανοποίηση ότι δεν άφησε ανθρώπακο, δηλαδή άνθρωπο χηρίζοντα ανάγκης χωρίς να μη του δώσει τίποτα. Από το προσωπικό του ταμείο ενίσχυε χήρες και ορφανά φονευθέντων οπλιτών και οδηγών. Ενίσχυσε χρηματικώς με λίρες την οικογένεια του φονευθέντος οδηγού από τη Φλαμουριά. Στο Γραμματικό εβοήθησε 2 οικογένειες. Εις το Βλάδοβο ενίσχυσε τη θεία του Μπούα η οποία έχασε άνδρα και υιό. Όταν στο Γραμματικό φιλοδώρησε τις απορφανισμένες οικογένειες, ήταν τόσο συγκινητική η στιγμή ώστε διά πρώτη φορά συγκινήθηκαν και οι άνδρες του τα όρνια".

Δεν έκαμνε εξαίρεση ούτε στους Μωαμεθανούς ή

Αρβανίτες που προσέφεραν υπηρεσίες στο σώμα του, ή ανελάμβαναν "το ξεκαθάρισμα" επικίνδυνων Βλάχων.

Ανικανοποίητος από τις συνεννοήσεις του με τους Βλάχους, δυσανεστήμένος με τους απειθείς Ναουσαίους, εξακολουθεί και σε αυτή την επιστολή του να μεμψιμοιρεί. Η αντίδραση των Βλάχων συνεχίζεται, αναφέρει προς το προξενείο Θεσσαλονίκης, άρχισαν

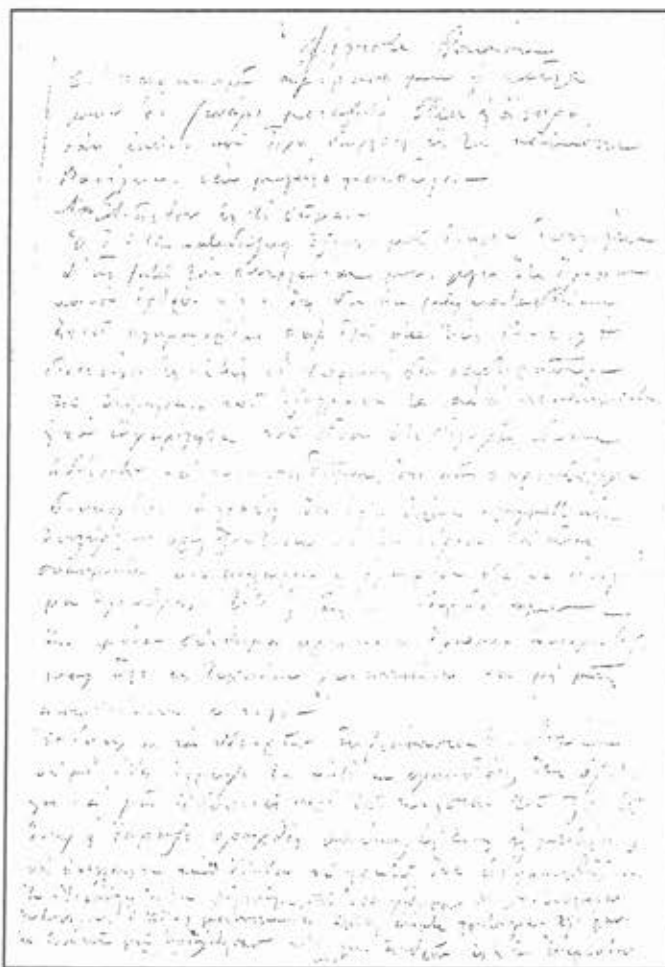
να οπλίζονται και να σχηματίζουν σώμα. Εκτός του ότι εις το σώμα του Λούκας οι περισσότεροι ήταν Βλάχοι του Γραμματικού.

Συνεχίζει, όμως, τις συνεννοήσεις με τους κεχαγιαδες βλάχους. Αποστέλλει τον Κλείτο, οπλαρχηγό Κουτσόγιωργο με ορισμένες οδηγίες προς τον μεγαλοκεχαγια Μπατραλέξη και εν συνεχεία του αναθέτει να επισκεφθεί όλους τους κεχαγιαδες και να τους παραδώσει επιστολές του. Διά να προσελκύσει τους κεχαγιαδες υπόσχεται να πάρει τα τέκνα των και να τα σπουδάσει στην Ελλάδα με την υστεροβουλία να έχει στα χέρια του ως ομήρους τα παιδιά των.

Επανελημμένως στις επιστολές του ο Καπετάν Ακρίτας εκφράζει την ικανοποίησή του από τη συμπεριφορά και τη δράση του

Ναουσαίου οπλαρχηγού Κουτσογιώργον με το κωδικό όνομα Κλείτος. Είναι πεπεισμένος ότι θα φέρει εις πέρας και την τελευταία αποστολή που του ανέθεσε να προσεγγίσει τους βλάχους, διότι είναι διπλωμάτης και περιμένει πολλά από αυτόν.

Στο τέλος της επιστολής δεν παραλείπει να υπενθυμίσει στο Κέντρο ότι διά τη διεξαγωγή του αγώνα και την αποκατάσταση της τάξεως χρειάζεται χρήμα, χρήμα, χρήμα.

Το διαγραμμένο τμήμα της επιστολής

Νικόλαος Φιλιππίδης

ο πρώτος ιστορικός της Νάουσας

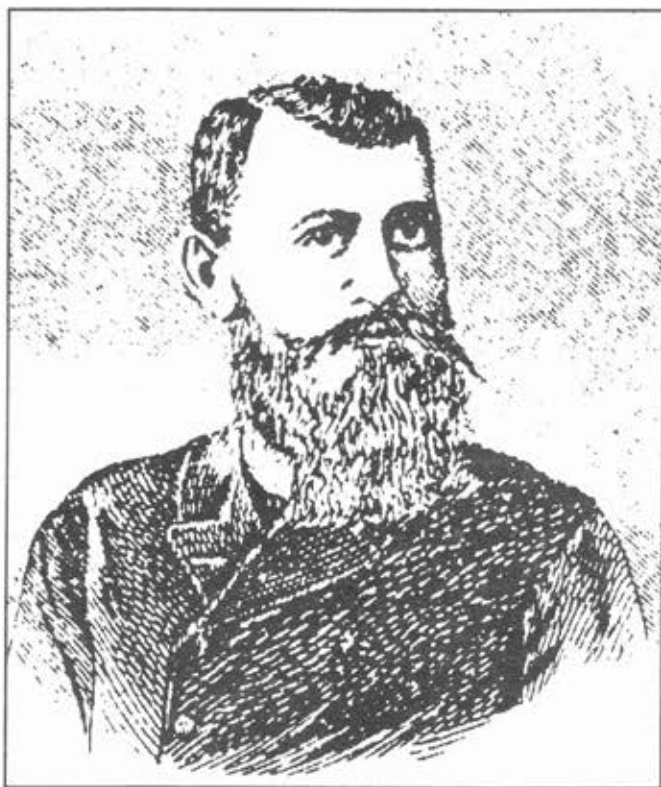
της Ελένης Μήτσιαλα - Ζεγκίνη

Η ιστορία της πόλης μας πολλά οφείλει στο Νίκο Φιλιππίδη, τον πρώτο λόγιο - συγγραφέα που ασχολήθηκε συστηματικά με την Επανάσταση της Νάουσας, εκδίδοντας το 1881 την πραγματεία "Η επανάστασις και καταστροφή της Ναούσης". Το βιβλίο αυτό έκανε ευρύτερα γνωστό το ολοκαύτωμα της Νάουσας, αλλά υπήρξε αφορμή και για πολλές περιπέτειες του συγγραφέα.

Ο Ν. Φιλιππίδης ήταν γόνος ενδόξου οικογενείας από τη Δοβρά Ημαθίας. Ο παππούς του Σίμος Φιλιππίδης, πιστός στην οικογενειακή παράδοση, συνετέλεσε στην απόκρουση του Αλή Πασά στις δυο πρώτες του εκστρατείες κατά της Νάουσας. Κατά την τρίτη εκστρατεία όμως του Αλή, το 1805, και την κυριαρχία της πόλης, η οικογένεια του Σ. Φιλιππίδη με τους 7 γιους και τις 2 κόρες της αναγκάστηκε να καταφύγει στη Μηλοβίτσα της Δ. Μακεδονίας (επαρχία Μοναστηρίου). Ο θείος του Στέφανος, δάσκαλος, κατακρεουργήθηκε από τους Τούρκους τη Μ. Τετάρτη του 1821. Ο πατέρας του Γεώργιος, που με άλλα τρία αδέρφια του ίδρυσε μεγάλο εμπορικό οίκο στην Αυστρία, Σερβία και Μακεδονία, είχε συνδεθεί στενά με αγωνιστές του 1821 και του 1854 κυρίως με τον Τσάμη Καρατάσο και τον Παπακώστα Τσαμάλια. Αλλά και η οικογένεια Πυλαγόρα της μητέρας του είχε να επιδείξει ήρωες. Ο προπάππος και ο παππούς του φονεύθηκαν από τους Τούρκους το 1822 και το 1847 αντίστοιχα.

Ο Νικόλαος γεννήθηκε στη Μηλοβίτσα το 1845. Σπούδασε στη Θεσσαλονίκη και συνέχισε στην Αθήνα όπου και εγκαταστάθηκε με την οικογένειά του και απέκτησε την ελληνική υπηκοότητα. Στην Αθήνα απεφοίτησε από τη φιλοσοφική σχολή.

Το 1886 ο Φιλιππίδης ήρθε στη Μακεδονία ως διευθυντής των ελληνικών σχολείων στη Φλώρινα

1866 - 67 και στη Μηλοβίτσα το 1868 - 69. Παράλληλα άρχισε να αναπτύσσει την εθνική επαναστατική του δράση.

Μετά τις επαναστάσεις του 1851, 1854 και άλλες μεμονωμένες τοπικές, που κατέληξαν σε αποτυχία, πολλοί μορφωμένοι Μακεδόνες, κυρίως δάσκαλοι και καθηγητές διαπίστωσαν ότι μόνο αν οργανωθούν θα μπορέσουν να αποτινάξουν τον Τούρκικο ζυγό και να αντισταθούν στην ξένη προπαγάνδα που ανθούσε στη Μακεδονία.

Ετσι το 1867 συνέρχονται στο μοναστήρι της Αγίας Τριάδας Πισοδερίου 7 επιφανείς Έλληνες με σκοπό την ίδρυση μιας "Νέας Φιλικής Εταιρείας" που απέβλεπε στο ξεσήκωμα των Ελλήνων της Μακεδονίας κατά των Τούρκων, σύμφωνα με το παρά-

δειγμα της κρητικής επανάστασης, που τότε ήταν σ' όλη της την ακμή. Πρωτεργάτες της οργάνωσης αυτής είναι ο Νικόλαος Φιλιππίδης με τον Ηπειρώτη εκπαιδευτικό και δημοσιογράφο Θωμά Πασχίδη, τους οποίους έμελλε να ενώσει κοινή μοίρα, ο σχολάρχης Αναστάσιος Πηχεών, ο γιατρός Ιωάννης Αργυρόπουλος και πιθανόν τα αδέρφια Τσίρλη από το Νυμφαίο και κάποιος Δούμας από το Πισοδέρι.

Πριν από τη Νέα Φιλική Εταιρεία, είχε ιδρυθεί το 1852 μια παρόμοια οργάνωση με συνωμοτική επαναστατική δράση από Μοναστηριώτες νέους με την επωνυμία "Λέσχη", που διαλύθηκε όμως αργότερα από τους Τούρκους. Φανεροί σκοποί του σωματείου ήταν εκπαιδευτικοί μουσικοί και αθλητικοί. Στους ιδρυτές της "Λέσχης" Μηνά Βίστα, Νικόλαο Ζούζιο και Αναστάσιο Βαφειάδη που έπεσε το 1866 στο Βαφέ της Κρήτης αφιέρωσε ο Φιλιππίδης το βιβλίο του "Η επανάστασις και καταστροφή της Ναούσης".

Η Νέα Φιλική Εταιρεία δρα με μεγάλη μυστικότητα επί 20 ολόκληρα χρόνια σε Μακεδονία, Ηπειρο και Θράκη και μινούνται σ' αυτήν καθηγητές, έμποροι, ιερείς αλλά και απλοί χωρικοί. Ανταρτικές ομάδες συγκροτούνται και είναι έτοιμες να δράσουν ανά πάσα στιγμή όπως και έγινε στην επανάσταση του 1878.

Ο Φιλιππίδης πρωτοστατεί περιοδεύοντας στη Μακεδονία. Μετά όπως τη ματαίωση της επανάστασης της Κρήτης επικρατεί η σκέψη να στραφεί η προσοχή περισσότερο στα γράμματα για να γίνει ωριμότερη προετοιμασία αργότερα. Το 1871 επιστρέφει στην Αθήνα για να συμπληρώσει τις σπουδές του, έμπειρος ήδη γνώστης των Μακεδονικών πραγμάτων.

Μετά τον πόλεμο Βοσνίας και Ερζεγοβίνης το 1875, απ' όπου βγήκε χαμένη η Τουρκία, κατεβαίνει ο Πασχίδης στην Αθήνα όπου προσπαθούν και οι δύο διά του τύπου να διαφωτίσουν την κοινή γνώμη για το τι πρέπει να γίνει στη Μακεδονία, ενώ παράλληλα συναντιούνται με τους πολιτικούς Δεληγιώργη, Κουμουνδούρο, Ζαΐμη και Τρικούπη. Το ανήσυχο πνεύμα όμως του Φιλιππίδη δεν τον κρατά στην Αθήνα, ανεβαίνει πάλι στην κατεχόμενη Ελλάδα όπου περιοδεύει από το 1876 ως το 1878 στην Ηπειρο, στη Θράκη, στη Μακεδονία και στην Αλ-

βανία για να αναθερμάνει το εθνικό φρόνημα των Ελλήνων, όπως φυσικά και οι άλλοι της οργάνωσης, με αποτέλεσμα την επανάσταση του 1878 με την ατυχή όμως έκβαση.

Το 1877 μετά τη Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου που όριζε σαν νότιο σύνορο της Μεγάλης Βουλγαρίας το λιμάνι της Καβάλας, από τους πρώτους υψώνουν φωνή ο Φιλιππίδης με τον Πασχίδη υπέρ των συμφερόντων του Γένους μαζί με τους κατοίκους της Μακεδονίας. Στέλνουν υπομνήματα προς τις Μεγάλες Δυνάμεις που συνεδριάζουν στο Βερολίνο, όπου τελικά ανατρέπεται η Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου.

Από τα τέλη του 1878 μαζί με άλλα 6 μέλη του Φιλολογικού Συλλόγου των Αθηνών "Παρνασσός" προετοιμάζει ένα συνέδριο όλων των ελληνικών συλλόγων του εξωτερικού, της ελεύθερης και υπόδουλης Ελλάδας. Το συνέδριο πραγματοποιήθηκε από τις 23 Μαρτίου μέχρι της 9 Απριλίου του 1879. Σ' αυτό παρευρέθηκε το άνθος της ελληνικής διανοήσης και ακούστηκαν πολλές και σπουδαίες γνώμες κυρίως για εκπαιδευτικά θέματα. Εκεί έγινε αποδεκτή η γνώμη του Φιλιππίδη από το Ν. Μαυροκορδάτο, πρόεδρο του "Συλλόγου προς διάδοση των ελληνικών γραμμάτων" για να γίνει η Καβάλα εκπαιδευτικό κέντρο της ανατολικής Μακεδονίας και να αντιμετωπισθεί η Βουλγαρική, Ρουμανική και Σερβική προπαγάνδα που εξαπλωνόταν με μεγάλη ταχύτητα, ιδρύοντας γυμνάσια, διδασκαλεία, και παρθεναγωγεία. Ο Φιλιππίδης διορίζεται από το "Σύλλογο" διευθυντής του γυμνασίου Καβάλας και επιθεωρητής των σχολείων των γύρω περιοχών.

Λίγες μέρες μετά τη λήξη του συνεδρίου, στις 27 Απριλίου, ο Φιλιππίδης, εκφωνεί στον "Παρνασσό" την περίφημη ιστορική πραγματεία του "Η Επανάστασις και καταστροφή της Ναούσης". Στην προσπάθεια του να κάνει γνωστούς τους αγώνες των Μακεδόνων είχε αναγνώσει προ μηνών στον ίδιο χώρο άλλη πραγματεία με τα γεγονότα της Επανάστασης της Χαλκιδικής, ενώ είχε εκδώσει και ένα βιβλίο για τον Τσάμη Καρατάσο, το οποίο όμως κατά πάσα πιθανότητα δεν σώζεται.

Τα περισσότερα στοιχεία για τη Νάουσα φαίνεται ότι τα συγκέντρωσε όταν περιόδευε τις πόλεις της Μακεδονίας από προφορικές πληροφορίες των επιζώντων από την καταστροφή. Συγκεκριμένα κα-

ταγράφει τα ονόματα του ιερέα Κων/νου Οικονόμου και των αδελφών Δημητρίου και Ζαφειρίου Βόειου. Από βιβλιογραφία, όπως αναφέρει ο ίδιος, είχε υπόψη του μόνο το έργο του Πουκεβίλ.

Η διάλεξη στον "Παρνασσό" πρέπει να έχει μεγάλη απήχηση στους απανταχού Έλληνες. Όπως βλέπουμε, δύο χρόνια αργότερα, στην αντίστοιχη έκδοση καταγράφονται ονομαστικά ως συνδρομητές - όπως συνηθιζόταν τότε - 496 άτομα για 635 βιβλία από ολόκληρη την Ελλάδα (σε σημείωση που υπάρχει στο τέλος του βιβλίου αναφέρεται ότι υπάρχουν και πολλοί άλλοι συνδρομητές τους οποίους όμως δεν πρόλαβαν να καταχωρήσουν).

Στην Καβάλα ο Φιλιππίδης έμεινε από το 1879 μέχρι το 1881. Εκεί κατόρθωσε μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα να επιτελέσει σπουδαίο έργο με την ίδρυση σχολείων, συλλόγων, συσσιτίων και βιβλιοθηκών. Με τη δραστηριότητά του στην Καβάλα ασχολούνται πολλές εφημερίδες της εποχής στην Κων/πολη, Αθήνα και Τεργέστη.

Όταν το 1881 μετατέθηκε στη Θεσσαλονίκη, πρότιμησε να μεταβεί στη Γερμανία για να συμπληρώσει τις σπουδές του στη φιλοσοφία και τα ανώτερα παιδαγωγικά. Στη Γερμανία έμεινε στο Μόναχο, Τυβίγγη, Βερολίνο και Βιέννη επί έξι έτη και συνδέθηκε με πολλούς Γερμανούς του πνευματικού και πολιτικού κόσμου. Τόση δε ήταν η εκτίμησή τους

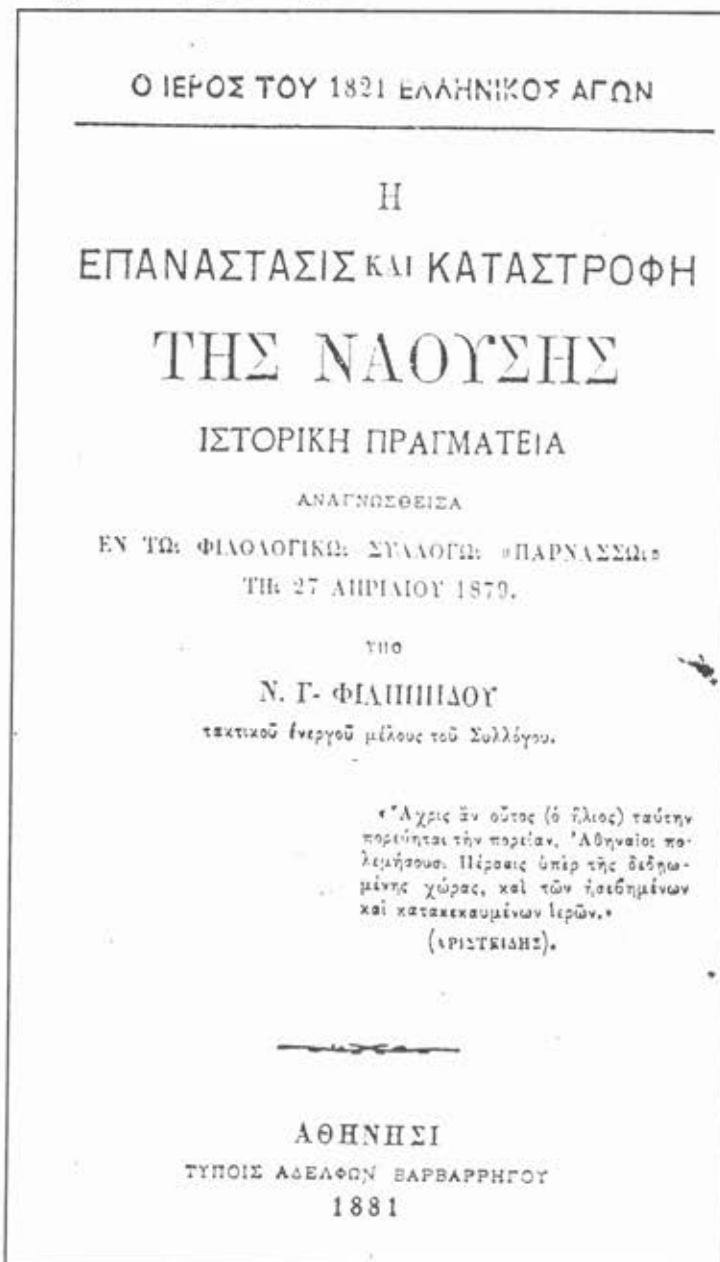
προς το πρόσωπό του ώστε τον προσέλαβαν μεταξύ των συντακτών της Μεγάλης Παγκόσμιας Εγκυκλοπαίδειας του Μπρόκχαους, όπου καταχώρησε περί τα 1500 άρθρα αναφερόμενα στη νεότερη ελληνική ιστορία και επιφανείς Έλληνες. Με τα άρθρα του ο Φιλιππίδης διαφώτιζε τη γερμανική κοινή

γνώμη για το Μακεδονικό ζήτημα και την ελληνικότητα της Μακεδονίας, εξήγειρε όμως και τη μήνιν των Βουλγάρων και Ρουμάνων, οι οποίοι περίμεναν την κατάλληλη ευκαιρία για εκδίκηση. Η πανεπιστημιακή κοινότητα αναγνωρίζοντας την αξία του, του πρόσφερε την έδρα των Ελληνικών στην Ακαδημία των Ανατολικών Γλωσσών του Βερολίνου την οποία όμως δεν αποδέχθηκε γιατί είχε σκοπό να κατέβει στην Ελλάδα.

Ο Φιλιππίδης έπεισε τη σύνταξη της εγκυκλοπαίδειας ότι οι περισσότερες πληροφορίες που είχαν πάρει από την Ανατολή ήσαν αν όχι εσφαλμένες τουλάχιστον πλημμελείς επιστημονικά. του ανατέθηκε λοιπόν μια περιήγηση στην Ανατολή για τη συλλογή και συμπλήρωση της αναγκαίας ύλης.

Τον Απρίλιο του 1887 κατεβαίνει για μια περιοδεία στην Ελλάδα και τη Μ. Ασία. Φθάνοντας στην Αθήνα συναντά τον πρωθυπουργό Τρικούπη, ο οποίος του προσφέρει την έδρα της Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο, ο Φιλιππίδης όμως αρνείται, γιατί πρέπει να τελειώσει πρώτα την αποστολή του.

Συνεχίζοντας περνά στη Μ. Ασία. Η περιήγησή του όμως αυτή δεν ξεφεύγει από τα μάτια των

προπαγανδιστών της βουλγαρικής και ρουμανικής κίνησης. Δημοσιεύουν, στις 4 Μαρτίου στη γαλλόφωνη εφημερίδα της Βουδαπέστης *Revue d' Orient* (Επιθεώρησης της Ανατολής) ένα μακροσκελέστατο άρθρο εναντίον του Φιλίππιδη, ότι συνωμοτούσε δήθεν κατά του Σουλτάνου και απέβλεπε στην ανατροπή του πολιτεύματος. Για να τεκμηριώσουν μάλιστα τις κατηγορίες τους καταχώρησαν αποσπάσματα, κατάλληλα επιλεγμένα από την ιστορία της επανάστασης και καταστροφής της Ναούσης.

Τι μπορούσε να έχει μαζί του μια συγγραφική εφημερίδα; Κατά το Γ. Μόδη η αυστρουγγρική πολιτική με τη ρουμανική προπαγάνδα είχε σκοπό να στρέψει την προσοχή του ρουμανικού λαού από τη γειτονική Τρανσυλβανία, όπου κατοικούσαν χιλιάδες καθαροί Ρουμάνοι, στη μακρινή Μακεδονία, όπου υπήρχαν σκορπισμένοι Κουτσόβλαχοι, στυλοβάτες ανέκαθεν του ελληνισμού.

Η *Revue d' Orient* εν τω μεταξύ συνεχίζει τον πόλεμο κατά του Φιλίππιδη. Σ' άλλο φύλλο της τον κατηγορεί ότι αφιέρωσε το βιβλίο για τη Νάουσα στους Μηνά Βίστα και Νικόλαο Ζούζιο, μέλη της "Λέσχης" Μοναστηρίου, που ετοιμάζαν επανάσταση. Παράλληλα προσπαθεί να ενοχοποιήσει πολλούς μοναστηριώτες που είχαν γραφεί συνδρομητές στο επαναστατικό βιβλίο, όπως ο μητροπολίτης Μοναστηρίου Ματθαίος και άλλοι τους οποίους αναφέρει ονομαστικά, όλοι τους Οθωμανοί υπήκοοι.

Ο Φιλίππιδης πληροφορηθείς τα δημοσιεύματα περιέρχεται σε δίλημμα, αν θα πρέπει να φύγει από την Τουρκία για να αποφύγει τυχόν συνέπειες ή να συνεχίσει το έργο του. Τελικά επικρατεί η δεύτερη σκέψη και έτσι στις 29 Απριλίου του 1888 αποβιβάζεται στην Κων/πολη. Εδώ συναντάται με πολλά γνωστά πρόσωπα καθώς και με το φίλο του Πασχίδη που εξέδιδε την εφημερίδα "Επιθεωρήσεις". Παράλληλα προετοιμάζει τα ακόλουθα επιχειρήματα κατά των κατηγοριών της εφημερίδας στην περίπτωση που θα τον συνελάμβαναν:

Με την ιστορία της επανάστασης της Ναούσης ο μόνος που ασχολήθηκε μέχρι τώρα ήταν ο Πουκεβίλ, πρόξενος της Γαλλίας στην Ηπειρο. Αυτός αναφέρει ότι ο άγριος και αιμοβόρος Αβδούλ - Αμπούδ πασάς θέλοντας να προσφέρει υπηρεσίες στο Σουλτάνο έπλασε ανύπαρκτη επανάσταση εκ μέρους των

Ναουσαίων και προέβη σε αδικαιολόγητες τρομερές σφαγές. Οι δε ανδρείοι και φιλελεύθεροι Ναουσαίοι παρουσιάζονται ως δειλοί που ανυπεράσπιστοι στέκονταν και τους έκοβαν τα κεφάλια. Ο Πουκεβίλ περιγράφει έτσι τα γεγονότα για να προκαλέσει τον οίκτο της Ευρώπης υπέρ των Μακεδόνων, αλλά και την οργή τους κατά των Τούρκων. Με την ιστορία του ο Φιλίππιδης αποκαθιστά την αλήθεια λέγοντας ότι οι μεν Ναουσαίοι υπήρξαν γενναίοι πολεμιστές, η δε αιτία των σφαγών ήταν μια πραγματική επανάσταση των Μακεδόνων. Επίσης θα ισχυριζόταν ότι και άλλοι ιστορικοί έγραψαν έργα για την επανάσταση του 1821 ακόμη και γι' αυτήν του 1878, όπως ο Αραβαντινός που γεννήθηκε, έγραψε και πέθανε στην Ηπειρο, ο Σεϊζάνης που ζει στη Σμύρνη, ο Παπαρηγόπουλος, που πολλές φορές πέρασε από την Κων/πολη και όμως κανείς δε τους ζήτησε το λόγο. Γιατί αυτός να κατηγορείται για την ιστορία της Ναούσης. Πίστευε ότι μ' αυτές τις εξηγήσεις θα έπειθε τους Τούρκους.

Στις 23 Μαΐου του 1888 συλλαμβάνεται και αρχίζει η Οδύσσειά του. Επί 10 περίπου μήνες, ως υπόδικος, υποφέρει τα πάνδεινα μεταφερόμενος από τη μια φυλακή στην άλλη. Του έγιναν αλλεπάλληλες ανακρίσεις στις οποίες όμως με καταπληκτική ευστροφία και ευγλωττία καταφέρνει πάντα να αντικρούει το κατηγορητήριό του.

Εν τω μεταξύ είχε προηγηθεί στην Κλεισούρα η σύλληψη του Αναστασίου Πηχεώνα, για την πατριωτική του δράση. Τα έγγραφα που βρέθηκαν στο σπίτι και το σχολείο του ενοχοποιούν τους συνεργάτες του. Πολλοί από αυτούς συλλαμβάνονται και προσάγονται σε δίκη στο στρατοδικείο Μοναστηρίου. Η δίκη αυτή είναι γνωστή ως "Πηχιωνικά" από το όνομα του πρωτεργάτου της.

Στα Πηχιωνικά προσπάθησε να εμπλέξει το Φιλίππιδη ο Δερβίς - Πασάς, αρχηγός της μυστικής αστυνομίας του Σουλτάνου, σε μια εμπιστευτική συνομιλία - ανάκριση μαζί του, χωρίς όμως να αποδειχθεί τελικά καμιά ενοχή.

Όλες οι εφημερίδες της Κων/πολης και των Αθηνών και πολλές του εξωτερικού με καθημερινά δημοσιεύματα ασχολούνται με τη σύλληψη και τη φυλάκιση του Φιλίππιδη, αναφέροντας ως αιτία τη συγγραφή της ιστορίας της Ναούσης και τα άρθρα του στη γερμανική Εγκυκλοπαίδεια. Την ίδια εποχή

συλλαμβάνεται και ο Πασχίδης.

Στη φυλακή ο Φιλίππιδης κάτω από άθλιες συνθήκες πιέζεται να αποκαλύψει τους συνεργάτες του. Χωρίς κρεβάτι, χωρίς ρούχα, χωρίς τη στοιχειώδη καθαριότητα, σε υγρά και σκοτεινά μπουντρούμια δεμένος χειροπόδαρα, μόνο μ' ένα κομμάτι ψωμί και νερό κινδύνευσε να πεθάνει, ποτέ όμως δεν έχασε το θάρρος του υποστηρίζοντας πάντα την αθωότητά του. Παρά την απομόνωσή του κατάφερε αρκετές φορές να στείλει επιστολές σε ισχυρούς φίλους του Βίσμαρκ, ζήτησε από τον ισχυρό καγκελάριο να μεσολαβήσει στην τουρκική κυβέρνηση για την απελευθέρωσή του. Σύμφωνα με τα αρχεία του Υπουργείου Εξωτερικών και η ελληνική Κυβέρνηση είχε καταβάλει προσπάθειες για την απελευθέρωσή του.

Οι Τούρκοι ύστερα από τις πιέσεις που δέχτηκαν από το εξωτερικό και επειδή από τις ανακρίσεις δεν μπόρεσαν να στηρίξουν καμιά κατηγορία ώστε να τον προσάγουν σε δίκη σκέφτηκαν ότι η καλύτερη λύση ήταν η χάρη. Ο πρόεδρος της ανακριτικής επιτροπής λοιπόν τον καλεί και του ανακοινώνει ότι ο Σουλτάνος Χαμίτ του απονέμει χάρη. Ο περήφανος Φιλίππιδης όμως του απαντά με το περίφημο "Εἰς τοὺς αῥέτους δὲ δίδεται χάρις ἐξοχότατε. Εγὼ ζητῶ φῶς. Θέλω δικαιοσύνη". Αναγκάζονται να τον παρουσιάσουν ακόμη και στον ίδιο το Σουλτάνο, τα ανάκτορα του Γιλνίζ, μήπως και δεχθεί τη χάρη, αλλά και εκεί απαντά τα ίδια.

Σωτηρία δεν υπάρχει πια γι' αυτόν, ξανακλείνεται στη φυλακή και από κει στις 10 Φεβρουαρίου του 1889 με το πολεμικό πλοίο "Χασάν - Πασάς" μεταφέρεται με μεγάλη μυστικότητα πρώτα στη Βεγγάζη και μετά στο Φεζάν της Τριπολίτιδας (Λιβύη), τον τόπο της εξορίας του. Με το ίδιο πλοίο μεταφέρεται στο ερημικό Φεζάν, μέσα στην έρημο της Σαχάρας, και ο Πασχίδης, χωρίς όμως ποτέ να συναντηθεί με το φίλο του.

Στο φοβερό Φεζάν οι δυο πατριώτες υπέφεραν τα πάνδεινα επί δύο και πλέον χρόνια. Και από κει όμως κατάφεραν να στείλουν υπομνήματα προς τις μεγάλες δυνάμεις, ιδιαίτερος στο μεγάλο άγγλο πολιτικό Γλάδστων και στον καγκελάριο Βίσμαρκ εκθέτοντας την κατάστασή τους και ζητώντας τη βοήθειά τους. Πράγματι με τη μεσολάβηση των μεγάλων αυτών ανδρών ανακλήθηκαν από την εξορία, η υγεία τους όμως είχε κλονισθεί ανεπανόρθω-

τα. Ο Πασχίδης δεν άντεξε το δρόμο της επιστροφής και άφησε την τελευταία του πνοή μέσα στη Σαχάρα. Ο Φιλίππιδης με σοβαρά προβλήματα υγείας, επέστρεψε στην Αθήνα, όπου ασχολήθηκε πλέον με τη δημοσιογραφία, συναντώντας όμως την πλήρη αδιαφορία και αγνωμοσύνη της ελληνικής πολιτείας.

Βιβλιογραφία:

Αντωνιάδου Γ.Β.: "Αίγλη εν ζόφω" Τεργέστη 1900

Βακαλόπουλου Κων.: "Απομνημονεύματα Αναστασίου Πηχεώνα" ΙΜΧΑ Θεσ/νίκη 1983.

Μόδη Γ.: "Ο Μακεδονικός αγών και η νεότερη Μακεδονική Ιστορία" Ε.Μ.Σ. Θεσ/νίκη 1967.

Ράπτη Σ.: "Ο Μακεδονικός αγών" τ.2

Στουγιαννάκη Ε.: "Ιστορία της πόλεως Ναούσης" β' έκδοση Θεσ/νίκη 1976.

Τσάμη Π.: "Μακεδονικός αγών" Ε.Μ.Σ. Θεσ/νίκη 1975

Φιλίππιδης Γ. Ν.: "Η επανάσταση και καταστροφή της Ναούσης" Αθήνα 1881 "Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια" Δρανδάκη.

Περιοδικό "Μακεδονική Ζωή" τευχ. 309, 310 έτος 1992

* Το βιβλίο "Αίγλη εν ζόφω, ήτοι το Μαρτυρολόγιον των δύο συγχρόνων εθνομαρτύρων Φιλίππιδου και Πασχίδου" α' τόμος γράφτηκε από το διδάκτορα της Νομικής Β. Αντωνιάδη σύμφωνα με αφηγήσεις του ιδίου του Φιλίππιδη. Στο μεγαλύτερο μέρος του περιγράφεται με λεπτομέρειες η περίοδος από τη σύλληψη των δύο μαρτύρων μέχρι την άφιξή τους στο Φεζάν. Στο δεύτερο μέρος του βιβλίου, το οποίο δυστυχώς ποτέ δεν κυκλοφόρησε, επρόκειτο να περιγραφεί η παραμονή στο Φεζάν και η απελευθέρωσή τους. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα αποσπάσματα εφημερίδων, ελληνικών και ξένων, που καταχωρούνται κάτω από τα κείμενα, καθώς και τα έγγραφα ή επιστολές που εστάλησαν στο Φιλίππιδη από διάφορα πρόσωπα ή αρχές, κυρίως όταν ήταν στην Καβάλα.

Γύρω από την εξώμωση της συζύγου του Αγγελή Γάτσου

Του Γιώργου Τουσίου

Ιστορικού Ερευνητή

Βασικός δεοντολογικός κανόνας της ιστοριογραφίας είναι η κάλυψη των ιστορικών γεγονότων και πληροφοριών από αυθεντικές αρχειακές και σοβαρές βιβλιογραφικές πηγές.

Αυτό απαιτεί η ψυχρή ιστορική επιστήμη, προπαντός όταν περιγράφονται τα γεγονότα από μια χρονική απόσταση αρκετών ετών, εν αντιθέσει με τη θερμόαιμη ιστοριογραφία, η οποία, άλλοτε σκόπιμα και άλλοτε εξ αγνοίας προσπερνά τις πηγές και προσαρμόζει τα γεγονότα σε διάφορες σκοπιμότητες.

Αυτές τις σκέψεις μου εγέννησε ένα γραπτό ντοκουμέντο, προερχόμενο από τον ίδιο τον Αγγελή Γάτσο, σχετικά με την οικογενειακή του τραγωδία.

Πολυάριθμα είναι τα δημοσιεύματα για την προσωπικότητα την και εθνική δράση του Αγγελή Γάτσου. Οι περισσότερες πληροφορίες που έχουν δει μέχρι σήμερα το φως της δημοσιότητας είναι αυθεντικές και αξιόπιστες, διότι αρδεύονται από σοβαρές ιστορικές πηγές και κυρίως από τους σύγχρονους με την Ελληνική επανάσταση ιστορικούς Φωτάκο, Γεν Κολοκοτρώνη, Χρ. Περραιβό και άλλους.

Τις κυριότερες ιστορικές και βιβλιογραφικές πληροφορίες σχετικά με την πατριωτική και εθνική δράση του Αγγελή Γάτσου τις συνόψισε θαυμάσια και με κριτική διάθεση ο Γιάννης Παπαλαζάρου στην εργασία του "Αγγελής Γάτσος, ένας αγνός και αγνοημένος ήρωας" στο ιστορικό περιοδικό των Γιαντισών "Ιστορικά και Λαογραφικά θέματα" τ.9 σελ. 3-17.

Εκείνο το οποίο προκαλεί το ιδιαίτερο ενδιαφέρον από το δημοσίευμα του Γιάννη Παπαλαζάρου είναι μια ανέκδοτη πληροφορία που αναφέρει ο συγγραφέας για την οικογενειακή τραγωδία του Αγγελή Γάτσου.

Πρόκειται για την τρέχουσα ιστορική αντίληψη περί δήθεν εξώμωσης της γυναίκας του Αγγελή Γά-

τσου, όταν συνελήφθη από τις ορδές του Εμπού Λουμπουτ κατά την καταστροφή της Νάουσας το 1822 και φυλακίσθηκε στις φυλακές της Θεσσαλονίκης.

Είναι αναμφισβήτητο ότι οι γυναίκες των αρχηγών της επανάστασης στη Νάουσα υπέστησαν τα πάνδεινα. Ο ιστορικός Ι. Κ. Βασδραβέλλης αναφέρει ότι η περιγραφή αυτών προξενεί ρίγος εις τον αναγνώστη.

Εν συνεχεία όμως χωρίς σχετική παραπομπή αναφέρει ότι η Γάτσοινα μη δυνηθείσα να αντέξει εις τα μαρτύρια άλλαξοπίστησε. Την πληροφορία αυτή επαναλαμβάνουν και άλλοι εξίσου σοβαροί σύγχρονοι ιστορικοί, όπως ο Διονύσιος Κόκκης άλλοι δε δεν την αναφέρουν διόλου.

Την ακριβή και αναμφισβήτητη σχετική πληροφορία μας τη δίδει ο ίδιος ο Αγγελής Γάτσος με επιστολή από 30 Σεπτεμβρίου 1830 που απηύθυνε προς τον Καποδίστρια ζητώντας του να λάβει πρόνοια για την απελευθέρωση της γυναίκας του και των παιδιών του.

Αναφέρει λοιπόν, ο Γάτσος προς τον Καποδίστρια:

Εξοχότατε

Εις την καταστροφή της Ναούσης ηχμαλωτίσθη η σύζυγός μου Πρόγια ονομαζόμενη ομού με την κόρη μου Μαργίγια και εφέρθησαν εις τη Θεσσαλονίκη, εις το κονάκι του Λουμπουτ Πασά όπου και εφυλακίσθησαν, η σύζυγός μου, έγκυος όντας εγέννησε εις τη φυλακή ένα αρσενικό παιδί και ύστερα εχάρισε ο Πασάς τη γυναίκα μου με τα παιδιά της εις τον (λέξις δυσανάγνωστη) ο οποίος μετά καιρόν έστειλε τη γυναίκα μου και τα παιδιά μου στα δικά του χαρέμια εις Γιάφα εν τη Ιερουσαλήμ όπου ευρίσκονται έως της σήμερα. Εις το ίδιο μέρος ευρίσκονται και τα παιδιά τον μακαρίτον Καρατάσον διά τα οποία αναφέρθη προλαβόντως ο υιός του Καπετάν Τσάμης προς την εξοχότητά σας καθώς μοι επληροφόρησε ο ίδιος και ελάβατε πρόνοια διά την απελευθέρωσή των.

Αυτήν την ίδια πρόνοια να λάβετε και διά την ελευθέρωσιν της συζύγου μου και των τέκνων μου παρακαλώ δε να γράψετε προς τον Χ' Μπέη εις Εύρωσον διά να γράψει εκείνος εις Κωνσταντινούπολη να έρθει φερμάνι του Σουλτάνου το οποίον ο ειρηνένος Χ' Μπέης να το στείλει προς την Γραμματέα των εξωτερικών και εκείθεν να το λάβω εγώ και να το στείλω με επίτηδες άνθρωπό μου εις τη Γιάρα διά να ελευθερώσει την σύζυγό μου και τα τέκνα μου.

Ενα άλλο παιδί μου ευρίσκεται σκλαβωμένο εις το χωριόν Καρά Γιάκι ονομαζόμενον πλησίον της Σιατίστης.

Το ειρηνένο παιδί μου ονομάζεται Νικόλαος και το έχει ο Χότζας του ειρηνένου χωριού Καρά Γιάκι και εκεί ευρίσκεται μέχρι της σήμερον κατά τις πληροφορίες που έχω. Παρακαλώ να λάβετε πρόνοια και διά την ελευθέρωσιν του ειρηνένου υιού, γράφοντες ή προς τους εν Κωνσταντινουπόλει πρόσβεις των ξένων δυνάμεων ή κατ' ευθείαν προς τον Κιουταχήν διά να υποχρεώσει τον ειρηνένο Χότζα να μου δώσει το παιδί μου.

Μένω με όλο το σέβας

τη 13 Σεπτεμβρίου 1830

Ο δούλος σας

χιλίαρχος Αγγελής Γάτσος

Εις την παραπάνω επιστολή ο Αγγελής Γάτσος διεκτραγωδεί λεπτομερώς και αυθεντικά την οικογενειακή του τραγωδία.

Κατά την ορθή εκτίμηση του Γιάννη Παπαλαζάρου, από το περιεχόμενο της επιστολής συμπεραίνεται ότι η γυναίκα του κλείσθηκε στις φυλακές του Λουμπούτ Πασά από τη στιγμή που οδηγήθηκε αιχμά-

λωτη με τα υπόλοιπα γυναικόπαιδα στη Θεσσαλονίκη. Ήταν μάλιστα έγκυος και γέννησε μέσα στη φυλακή. Αργότερα οδηγήθηκε μαζί με τα παιδιά της ως όμηρος στη Γιάφα κοντά στην Ιερουσαλήμ, όπου είχαν οδηγηθεί και τα παιδιά του Καρατάσου.

Εάν είχε δεχθεί να αλλαξοπιστήσει, αναφέρει πολύ ορθά ο Γιάννης Παπαλαζάρου, το φυσικότερο θα ήταν να μην είχε κλεισθεί στη φυλακή θα έπρεπε να απολαμβάνει πλήρους ελευθερίας ειδικής μεταχείρισης και προνομίων και αυτή και τα παιδιά της.

Αν πράγματι είχε συμβεί αυτό, ποιος λόγος υπήρχε να οδηγηθεί η οικογένεια στη Γιάφα, όπου κρατούνταν ως όμηροι τα τρία παιδιά του Καρατάσου και πιθανόν τα μέλη οικογενειών και άλλων καπεταναίων.

Αν τέλος είχε εξισλαμισθεί η γυναίκα του θα εξακολουθούσε να την αναζητεί ο μπαρουτοκαπνισμένος καπετάνιος, απελπισμένος τόσα χρόνια. Τι να την κάνει μια γυναίκα δειλή και εκτουρκισμένη;

Ουσιαστικά η παρούσα εργασία είναι μια παρουσίαση του άρθρου με τις σημαντικότερες πληροφορίες που μας δίδει ο Γιάννης Παπαλαζάρου.

Κρίναμε δε ότι αξίζει να μεταφερθούν και στο ιστορικό περιοδικό της Νάουσας "Νιάουστα" διότι αποκαθιστούν μια λανθασμένη πληροφορία, που θίγει την πατριωτική τιμή και υπόληψη της συζύγου ενός από τους ηρωικότερους Μακεδόνες αγωνιστές του 1821, ενός Μακεδόνα αγωνιστή που απολάμβανε τον σεβασμό και την αναγνώριση όλων των ηγετικών παραγόντων της Ελληνικής Επανάστασης.

Η επιστολή του Α. Γάτσου προς τον Καποδίστρια

Η βούλα στο μέτωπο των γυναικών του Ρουμλουκιού

Ενα είδος παραδοσιακού τατουάζ.

του Δημήτρη Πανταζόπουλου

Λαογράφου - Ερευνητή

Στα χωριά του Ρουμλουκιού, μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 1930, ήταν αρκετά διαδεδομένη η συνήθεια, οι νεαρές ανύπαντρες κοπέλες να κατασκευάζουν στο μέτωπο τους ανάμεσα στα φρύδια μια βούλα. Τη βούλα αυτή, που αποτελούσε ένα είδος χειροποίητου τατουάζ, την έκαναν συνήθως οι ξανθές και γαλανομάτες ή οι πολύ όμορφες κοπέλες μόλις εισέρχονταν στην κατάλληλη προς γάμο ηλικία δηλαδή στα 15 - 16 χρόνια τους, για να μην τις “πιάνει” το μάτι, να μην ματιάξονται. Αποτελούσε κατ’ αυτόν τον τρόπο ένα σύμβολο αποτροπής του κακού, ενώ ταυτόχρονα λειτουργούσε και ως δείγμα ομορφιάς.

Βασικό στοιχείο στην όλη διαδικασία της κατασκευής της βούλας ήταν η συμμετοχή αρκετών συνομήλικων κοριτσιών, όπως επίσης και η βοήθεια που θα τις πρόσφερε μια μεγαλύτερης ηλικίας κοπέλα ή ακόμη και κάποια παντρεμένη, η οποία είχε ήδη στο μέτωπό της τη βούλα. Πιο συγκεκριμένα, όλες οι κοπέλες, η καθεμία με τη σειρά της, ξάπλωναν καταγής έχοντας το κεφάλι τους στα γόνατα της μεγαλύτερης. Η τελευταία, έτριβε με φύλλα άγριας τσουνκίδας το σημείο που θα χάραζε τη βούλα για να μουδιάσει και στη συνέχεια απολυμαίνοντας ένα βελόνι καίγοντάς το καλά στη φωτιά τις τρυπούσε το μέτωπο, το κεντούσε όπως έλεγαν, μέχρι να πληγωθεί όλο το σημείο και να ματώσει. Επάνω στην πληγή τοποθετούσε μαύρο πιπέρι ή μπαρούτι ή καπνιά από τον φούρνο, σχηματίζοντας το σχέδιο της βούλας. Κατόπιν έδενε την πληγή με ένα καθαρό λευκού χρώματος ύφασμα και την άνοιγε μετά από τρεις ημέρες αλείφοντας τη με ελαιόλαδο για να την καταπραΐνει. Όταν επουλώνονταν και έφευγε το καύκαλο, τότε έμενε το σημείο της βούλας ως τα-

τουάζ. Στις ξανθές μάλιστα κοπέλες τοποθετούσαν μεγαλύτερη ποσότητα πιπεριού, μπαρουτιού ή καπνιάς στην πληγή, για να έχει η βούλα χρώμα βαθύ μπλε, ενώ στις μελαχρινές λιγότερη, για να είναι γαλάζιου χρώματος. Πάντως η κατασκευή της βούλας προϋποθέτει μεγάλη δεξιότητα από τη γυναίκα, που θα προκαλούσε αλλιώς ειρωνικά σχόλια εκ μέρους των άλλων γυναικών του χωριού.

Η συνήθεια αυτή της κατασκευής της βούλας συναντάται στον Ελλαδικό χώρο μόνο στο Ρουμλούκι, στην Αιανή της Κοζάνης και στα γειτονικά της χωριά και στο Κεφαλόβρυσο των Ιωαννίνων, ένα από τα Βλαχοχώρια της Πίνδου, όπου μάλιστα δίπλα και επάνω από τη βούλα χαράσσονταν διάφορα γραμμικά σχέδια για λόγους καλαισθησίας και ομορφιάς. Σε άλλους μη ελληνογενείς πληθυσμούς παρατηρούνταν σε ορισμένες από τις ομάδες των σκηνιτών Αθιγγάνων και μέχρι την ανταλλαγή των πληθυσμών σε αρκετές από τις χανούμισσες των Τούρκων μπέηδων της Μακεδονίας. Εκτός δε Ελλαδικού χώρου, παρατηρείται έως και σήμερα στους Αραβικής καταγωγής πληθυσμούς της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής, κυρίως δε στους νομάδες και στους Βεδουίνους και τέλος στους λαούς και τα έθνη που κατοικούν στην Ινδία, το Πακιστάν και το Αφγανιστάν.

Όσον αφορά την προέλευση του εθίμου του “κεντήματος” της βούλας στο μέτωπο των γυναικών, μόνο υποθέσεις μπορούμε να κάνουμε. Γεγονός πάντως είναι ότι τέτοιου είδους και κατασκευής τατουάζ παρατηρήθηκαν σε πρωτόγονους λαούς και τις κλειστές κοινωνίες τους, έχοντας βεβαίως την αισθητική λειτουργία τους, αλλά αποτελώντας

πρωτίστως σύμβολα, ταυτότητας και διαχωρισμού των κοινωνικών ομάδων και των φυλών. Η καθολική χρήση παλαιότερα της βούλας στο Ρουμλούκι ως αποτρεπτικό μέσο του κακού ματιού, ίσως αποτελεί δάνειο από τους Αθιγγάνους που διέρχονταν ή κατασκήνωναν στην περιοχή ή από τις χανούμισσες συζύγους των Τούρκων μπέηδων, ιδιοκτητών της γης στα Ρουμλουκιώτικα χωριά, οι οποίες διέμεναν στα κονάκια τους, κυρίως κατά την περίοδο του θέρους και της συγκομιδής των παραγωγών. Αρκετές δε απ' τις τελευταίες, αντί για βούλα χάραξαν μια μικρή κάθετη γραμμή, ενώ πολλές Ρουμλουκιώτισσες, τουλάχιστον μέχρι και την πρώτη δεκαετία του αιώνα μας, κατασκεύαζαν ένα μικρό σταυρό, για να υπάρχει σε όλο τους τον βίο ως σημείο που να πιστοποιεί ότι ήσαν χριστιανές και να αποφύγουν κατ' αυτόν τον τρόπο την πιθανή βίαια αρπαγή τους από τους Τούρκους και τον εγκλεισμό τους στα χαρέμια τους, αν ήσαν πολύ όμορφες.

Το γεγονός όμως ότι η βούλα στο μέτωπο αποτελεί ευρεία συνήθεια των γυναικών της ανατολής και μάλιστα των Ινδιών, του Πακιστάν και του Αφγανιστάν, μας επιτρέπει να υποθέσουμε ότι η αντίστοιχη Ρουμλουκιώτικη βούλα ίσως αποτελεί δάνειο από εκείνες τις περιοχές. Αν αναλογισθεί κανείς ότι στα χωριά του Ρουμλουκιού επιζούν πολλές αρχαιοελληνικές παραδόσεις και μύθοι που σχετίζονται με τον Μέγα Αλέξανδρο και τους πολεμιστές του, όπως για παράδειγμα η παράδοση για το κατσούλι, τον γυναικείο δηλαδή Ρουμλουκιώτικο κεφαλόδεσμο, μπορούμε κατά την άποψή μου να εικάσουμε ότι και βούλα άγει την καταγωγή της στην εποχή του

Μεγάλου Αλεξάνδρου, όταν ο ίδιος ως επικεφαλής του στρατού του έφθασε πολεμώντας έως το μακρινό Αφγανιστάν. Ποιος ξέρει, ίσως κάποιος από τους Μακεδόνες πολεμιστές του να επέτρεψε στη γενέτειρά του και να μετέφερε τη συνήθεια αυτή της Ανατολής. Ίσως πάλι κάποιος άλλος απ' αυτούς να

παντρεύτηκε κάποια γηγενή κοπέλα από τις κατακτημένες περιοχές, τακτική που ενίσχυσε ο Αλέξανδρος δίνοντας μάλιστα ο ίδιος το παράδειγμα προς μίμηση έχοντας ως σύζυγο του τη Ρωξάνη, η οποία να είχε το μέτωπό της τη βούλα και επιστρέφοντας μετά από χρόνια στη Μακεδονία να τη διέδωσε και στις Μακεδόνισσες. Πιθανόν η παραπάνω υπόθεση να θεωρηθεί αρκετά ρομαντική, όμως μήπως είναι λίγα το πολιτιστικά, ακόμη και θρησκευτικά δάνεια των αρχαίων Ελλήνων από την Ανατολή και το αντίθετο; Η μήπως δεν είναι γεγονός αναμφι-

Εικονίζεται η Φανή Πρόιου από τον Σχοινά, μια από τις τελευταίες γυναίκες στο Ρουμλούκι που έχουν στο μέτωπό τους τη βούλα

σβήτητο η ύπαρξη πολλών φυλών και εθνών που κατοικούν στις Ινδίες, στο Πακιστάν, στο Αφγανιστάν μέχρι και το Ουζμπεκιστάν και τη μακρινή Κίνα, που ισχυρίζονται ότι κατάγονται από τον Σικάντερ, τον Μέγα Αλέξανδρο δηλαδή και τους πολεμιστές του, αρκετά μέλη των οποίων παρουσιάζουν ανθρωπομορφικά χαρακτηριστικά που μοιάζουν περισσότερο στον Μεσογειακό τύπο παρά σε Ασιάτες.

Προς ενίσχυση μάλιστα της άποψής μου, θεωρώ σκόπιμο να αναφέρω πως στους προ του 1940 Ρουμλουκιώτικους γάμους, οι κοντινές συγγενισσες και οι φίλες της νύφης κατασκεύαζαν στο ίδιο σημείο με τη βούλα τατουάζ στο μέτωπό τους το βράδυ της Παρασκευής πριν από την Κυριακή των στέψεων μια μεγάλη βούλα με ουκνά, όπως ονόμα-

ζαν την καφέ χρώματος φυτική βαφή της Κίνας, για να δηλώσουν ότι είναι επίσημα καλεσμένες στον γάμο. Η βούλα αυτή του γάμου ήταν ίδιου μεγέθους και χρώματος με τη βούλα που σχεδιάζουν στην Ινδία και το Πακιστάν γυναίκες μουσουλμάνες και Ινδουίστριες, ακόμη και οι ειδωλολάτρισσες της φυλής των Καλές, που διαβιούν σήμερα στις πλαγιές του Ινδικού Καυκάσου στα σύνορα του Πακιστάν με το Αφγανιστάν και που ισχυρίζονται ότι κατάγονται από τον Σικάντερ (Αλέξανδρο) και τους πολεμιστές του.

Στο Ρουμλούκι όμως βούλα συνήθιζαν να σχεδιάζουν με κάρβουνο και οι μητέρες στα μικρά παιδιά τους στο πίσω μέρος του λοβού του δεξιού αυτιού, για να μην ματιάξονται, να πέφτει το κακό μάτι στο σημείο της βούλας και να μην επηρεάζει άλλο σημείο του σώματος, πρακτική που συναντιέται και στους Πομακικής καταγωγής μουσουλμάνους κατοίκους της Ροδόπης για τον ίδιο ακριβώς σκοπό όπως και στο Ρουμλούκι. Επίσης η βούλα στο μέτωπο με το αίμα από τον σφαγιασθέντα χοίρο των Χριστουγέννων έκανε και ο παππούς της οικογένειας στα εγγόνια του, για να μην τους τσιμπούν τα κουνούπια κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, καθώς η ελονοσία πριν από την αποξήρανση της λίμνης των Γιαννιτσών (Βάλτος) αποτελούσε πραγματική μάστιγα για τους κατοίκους κυρίως των παραλίμνιων και των παραποτάμιων χωριών του Ρουμλουκιού, που παρουσίαζαν εξ αιτίας της μεγάλη παιδική θνησιμότητα.

Σήμερα στο Ρουμλούκι βρίσκονται στη ζωή ελάχιστες ηλικιωμένες γυναίκες που έχουν βούλα τατουάζ στο μέτωπό τους, καθώς ο φυσικός νόμος είναι αδυσώπητος και οι περισσότερες, όσες γεννήθηκαν στα τέλη του περασμένου αιώνα και στις αρχές του τωρινού, έχουν ήδη αποβιώσει. Ορισμέ-

νες μάλιστα απ' αυτές έχουν "κεντήσει" εκτός από τη βούλα στο μέτωπο και μια άλλη στην κνήμη του

Φωτογραφία σύγχρονης νέας Ινδής με την "βούλα" στο μέτωπο

δεξιού ποδιού τους ή στο δεξί τους χέρι λίγο πιο πάνω από τον καρπό, για να θωρακιστούν καλύτερα από το κακό μάτι, ενώ κάποιες άλλες είχαν σχεδιάσει στα χέρια τους με τον ίδιο ακριβώς τρόπο όπως και τη βούλα τατουάζ διάφορα γραμμικά σχέδια με καμπυλωτές γραμμές, λουλούδια, δέντρα και κυπαρίσσια, για να δείχνουν πιο όμορφες όπως έλεγαν. Σήμερα δυστυχώς δεν ζει καμιά απ' αυτές που είχαν τατουάζ στα χέρια τους και κατ' ανάγκη αντί φωτογραφίας παραθέτω τα σχέδια όπως τα αντέγραψα από την τελευταία Ρουμλουκιώτισσα που τα είχε, την Ελισάβετ Χλιαροπούλου-Ζωγοπούλου, το γένος Κοκκινόπουλου από το χωριό Σχοινάς, που απεβίωσε το

1988 σε ηλικία 87 ετών.

Τέλος οι Ρουμλουκιώτισσες που βρίσκονται σήμερα στη ζωή και έχουν τατουάζ βούλα στο μέτωπό τους, τις οποίες και ευχαριστώ για τις πληροφορίες που μου εμπιστεύτηκαν για την έρευνα μου είναι οι εξής: Διακοπούλου Ρήνα ετών 101 από το χωριό Αγκαθιά (πρώην Γκριτζιάλι), Διαμαντοπούλου Μαρίκα ετών 80 από το χωριό Καβάσιλα και από το χωριό Σχοινάς, η Προΐου Αμυγδαλιά ετών 82, Ζαβαντία Ανθούλα ετών 74 και Κουρκουτά Μέλπω ετών 74.

Πως η τυπική ισονομία κατοχυρώνει τη φυλετική διάκριση ή Ποιο είναι το ουσιαστικό περιεχόμενο της συνταγματικής αρχής της ισότητας των δύο φύλων

της Ζώγιας Χρονάκη

Το 1792 δηλ. 200 χρόνια πριν, η Olympe de Gouges καταθέτει στη Γαλλική Εθνοσυνέλευση τη “Διακήρυξη των Δικαιωμάτων της Γυναίκας και της Πολίτισσας” σε μια προσπάθεια να κατοχυρώσει την παρουσία των Γυναικών στο Δημόσιο βίο.

Στο πρώτο άρθρο της διακήρυξης δηλώνει ρητά:

“Η γυναίκα γεννιέται ελεύθερη και έχει τα ίδια δικαιώματα με τον άντρα”.

Και στο άρθρο 10:

“Η γυναίκα έχει το δικαίωμα να ανεβαίνει στο Ικρίωμα. Πρέπει να έχει και το δικαίωμα να ανεβαίνει στο Βήμα”

Όπως είναι γνωστό, έπρεπε να περάσουν περισσότερο από 150 χρόνια για να κατοχυρωθεί η ισότητα των δυο φύλων στα Συντάγματα των Ευρωπαϊκών Κρατών.

Στην Ελλάδα, από το Προσωρινό Πολίτευμα της Επιδαύρου του 1822 και σ’ όλα τα συντάγματα που ίσχυσαν μέχρι σήμερα, βλέπουμε σταθερά να επαναλαμβάνεται η διάταξη “Οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του Νόμου”. Αν και η ρητή κατοχύρωση της αρχής της Ισότητας είναι από τα πιο θετικά στοιχεία των Ελληνικών Συνταγμάτων, ουδέποτε η λέξη “Έλληνες” ερμηνεύτηκε ότι αναφέρεται εν γένει στους Έλληνες πολίτες ανεξαρτήτως φύλου, αλλά και ούτε ότι καθιερώνει την Ισότητα των αρρένων πολιτών.

Παράλληλα από το Σύνταγμα του 1952 ορίζεται σε άρθρο ότι “η προσωπική ελευθερία είναι απαραβίαστη”.

Ελευθερία και Ισότητα λοιπόν ήταν συνταγματικά κατοχυρωμένες και αναγνωρισμένες, αλλά γενικά

και κυρίως θεωρητικά.

Όλα αυτά τα χρόνια απέναντι στο Γυναικείο φύλο εκφράστηκε η άρνηση για την κατοχύρωση των δικαιωμάτων του και η δυσπιστία για τις ικανότητές του σ’ ένα διπλό επίπεδο: τόσο στη φυσική αδυναμία που του χρεώθηκε όσο και στη Νομική που κατασκευάστηκε εις βάρος του.

Παρά τις πιο πάνω αναφερόμενες διατάξεις εξακολούθησε να συντηρείται και να αναπαράγεται ο διαχωρισμός των δύο φύλων και ανισότητα σε βάρος των Γυναικών.

Οι Ελληνίδες δεν είχαν την ιδιότητα του “Ενεργού Πολίτη” και στερούνταν των Πολιτικών τους Δικαιωμάτων.

Ακόμα η Ισότητα εφαρμοζόταν μόνο σαν Ισότητα “Ενώπιον του Νόμου”.

Με διαφορετικούς Νόμους για τους Άντρες από ότι για τις Γυναίκες.

Η Δικαιοσύνη δηλ. οι Δικαστές δεν έκριναν αυτούς τους Νόμους ως αντισυνταγματικούς γιατί και οι ίδιοι δεν πίστευαν στην Ισότητα των δύο φύλων αλλά και γιατί, όπως γράφει ο Αθ. Μάνεσης “Φαίνεται ότι η ενστικτώδης μέριμνα της Δικαιοσύνης για τη συντήρηση της καθεστηκυίας τάξης πραγμάτων και την αποφυγή αναστάτωσης στις υπάρχουσες έννομες σχέσεις, τόσο του Ιδιωτικού όσο και του Δημόσιου Δικαίου, ήταν μεγαλύτερη από την ευαισθησία της απέναντι σε παραβιάσεις της Γενικής Αρχής της Ισότητας”.

Η Ισότητα λοιπόν των Ελλήνων ήταν στην ουσία μια Ισότητα μεταξύ των Ανδρών. Οι Γυναίκες έμμεσα πλην σαφώς στερούνταν της ιδιότητας του προσώπου

που πρέπει να έχει κάθε Άνθρωπος σαν έλλογο και συνειδητό ον.

Έπρεπε να φτάσουμε στο 1975 μετά από 100 χρόνων γυναικείους αγώνες, για την κατοχύρωση της Ισότητας, μετά από μια Δικτατορία αλλά και μετά το Μάη του 1968 και την εμφάνιση στην Ευρώπη του Νέο - φεμινιστικού κινήματος για να θεσπισθεί στο νέο Σύνταγμα η αρχή της Ισονομίας δηλ. το άρθρο 4 παρ. 2, όπου "Έλληνες και Ελληνίδες έχουν ίσα Δικαιώματα και υποχρεώσεις".

Μια διάταξη αυτοτελής. Ένας κανόνας δεσμευτικός για το Νομοθέτη αλλά και για το Δικαστή αφού πρέπει να την ερμηνεύει και να την εφαρμόζει με τρόπο αυτόνομο από τη γενική αρχή της Ισότητας του άρθρου 4 παρ. 1.

Κατοχυρώνεται λοιπόν η Ισότητα όχι μόνο "ενώπιον του Νόμου" αλλά και "εντός του Νόμου".

Ίση ρύθμιση όλων των θεμάτων για όλους τους πολίτες ανεξαρτήτως φύλου.

Η διατύπωση του άρθρου 4 παρ. 2 είναι απόλυτα σαφής ως προς το περιεχόμενό της και δεν αφήνει περιθώρια παρερμηνειών. Απόλυτη Ισότητα. Η Ισότητα που επιβάλλει το Σύνταγμα χωρίς επιφυλάξεις, αναφέρεται στην ίση μεταχείριση που πραγματώνεται μέσα από την τυπική ισονομία, θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι μια Ισότητα που ταυτίζει τα δυο φύλα, που προσπαθεί να κατοχυρώσει μια ισότητα χωρίς φύλο.

Αντικαθιστά τις παλιότερες διατάξεις που ήταν προσδιοριστικές του φύλου και άνισες με άλλες -τις νέες, τις εκσυγχρονιστικές- που παρασκευάζονται σε φυλετικά ουδέτερες και τυπικά ίσες.

Η τυπική νομική Ισότητα δεν παίρνει υπόψη της το κοινωνικό φύλο, κάνει αφαιρέσεις και μ' αυτό τον τρόπο οδηγείται σε πλαστές καταστάσεις.

Η Γυναίκα δεν αντιμετωπίζεται σαν μια ξεχωριστή και ολοκληρωμένη συλλογικότητα αλλά σαν ένα ουδέτερο ον που υπόκειται στις ίδιες με τον Άντρα ρυθμίσεις.

Το Δίκαιο έχει δομηθεί και εξακολουθεί να δομείται σύμφωνα με το πρότυπο του Άντρα. Με τη θέση του στην Παραγωγή, τη δική του χρήση του χρόνου, τις δικές τους αξιολογήσεις και επιλογές τόσο στον ιδιωτικό όσο και στο Δημόσιο χώρο.

Το πρότυπο της Ισότητας είναι δεδομένο: είναι ο

Άντρας και κατά συνέπεια η Ισότητα επέρχεται μέσα από τον εξανδρισμό των Γυναικών.

Η Γυναίκα καλείται να προσαρμοστεί αφού εκριζωθεί η διαφορά Άνδρών - Γυναικών για να μπορέσει να επιτευχθεί η ποθητή ισότητα.

Αυτή την απόλυτη ρύθμιση ο Συντακτικός Νομοθέτης θέλησε να την περιορίσει με το άρθρο 116 παρ. 2 που βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με το 4 παρ. 2.

"Αποκλίσεις επιτρέπονται μόνο για σοβαρούς λόγους".

Θεωρήθηκε δε ότι τέθηκε προς όφελος των Γυναικών, όπως υποστηρίζει ο καθηγητής Αριστ. Μάνεσης.

Θεωρητικά ερμηνεύτηκε ότι η διάταξη του 116 παρ. 2 τέθηκε για να περιορίσει την ευχέρεια του κοινού Νομοθέτη να θεσπίζει όποτε ο ίδιος νομίζει αποκλίσεις από τον κανόνα 4 παρ. 2.

Η επιδίωξη είναι η εφαρμογή να είναι σπάνια, σε δικαιολογημένες, εξειδικευμένες, οριακές και αναπόφευκτες περιπτώσεις και μόνο για σοβαρούς λόγους δηλ. όχι αυθαίρετα.

Ποιοι θα μπορούσαν να είναι αυτοί οι σοβαροί λόγοι που θα δικαιολογούσαν τις αποκλίσεις. Οι δύο ερμηνείες που δίνονται από τον Αρ. Μάνεση και το Διον Καλλιβωκά θεωρούν ότι σοβαροί λόγοι μπορούν να θεωρηθούν όσοι υπάγονται είτε σε βιολογικές ιδιαιτερότητες, είτε σε λειτουργικές διαφορές...

Δηλαδή η Μητρότητα και οι Οικογένεια με το δεδομένο καταμερισμό εργασίας και ευθυνών. Και τις ανάγκες των υπηρεσιών στο χώρο της αμειβόμενης εργασίας όπου και πάλι οι αντιλήψεις για τη θέση και το ρόλο των δύο φύλων δεν έχουν αλλάξει και πάρα πολύ.

Στις βιολογικές ιδιαιτερότητες στεκόμαστε ιδιαίτερα επιφυλακτικές γιατί από αιώνες ολόκληρους θεωρήθηκαν οι βασικοί λόγοι της νομικά κατοχυρωμένης και κοινωνικά αποδεκτής ανισότητας σε βάρος των Γυναικών.

Η "Φύση" των Γυναικών και ο ρόλος τους στην οικογένεια θεωρήθηκαν δεδομένα και μη ανατρέψιμα στοιχεία, άρα και οι νομοθετικές ρυθμίσεις θα έπρεπε να τα λαμβάνουν υπόψη να τα προστατεύουν και έτσι να τα αναπαράγουν.

Σήμερα όμως μιλάμε για Μητρότητα και Πατρότητα στη διαδικασία κοινωνικοποίησης των παιδιών και

για ένα νέο ισότιμο καταμερισμό των ευθυνών και των υποχρεώσεων ανάμεσα στους συζύγους μέσα στην οικογένεια.

Οι λόγοι του σοβαρού Δημόσιου συμφέροντος που επικαλείται ο Δ. Καλλιβωκάς είναι ακόμα πιο επικίνδυνοι γιατί μπορούν να ερμηνευτούν με διάφορους τρόπους και να εμποδίσουν πλήρως την εφαρμογή της Ισότητας ανάμεσα στα δύο φύλα στο Δημόσιο χώρο.

Αποκλίσεις λοιπόν που θα στηρίζονται σ' αυτούς τους λόγους και με Νομοθέτες και Δικαστές, που στην πλειοψηφία τους εξακολουθούν να είναι φορείς παραιοδοσιακών, αναχρονιστικών αντιλήψεων θα έδιναν και πάλι τον τόνο του Προστατευτισμού στις ρυθμίσεις άρα θα θεωρούσαν σα δεδομένη την κατωτερότητα των Γυναικών και γι' αυτό άξια προστασίας.

Γι' αυτό θα πρέπει μόνο κατ' εξαίρεση και σε περιορισμένη έκταση να χρησιμοποιείται η παρ. 2 του άρθρου 116 και βέβαια με μια άλλη αντίληψη και στηριζόμενη σε άλλες αξίες.

Το άρθρο 4 παρ. 2 όμως για να αποκτήσει το πραγματικό του περιεχόμενο και να μπορέσει ουσιαστικά να εφαρμοστεί, θα πρέπει να το ερμηνεύσουμε σε συνάρτηση με δύο άλλα άρθρα του Συντάγματος το 2 παρ. 1 και το 5 παρ. 1.

Το άρθρο 2 παρ. 1 αναφέρεται στο σεβασμό και την προστασία της αξίας του Ανθρώπου σαν πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας.

Η Αξία και η Αξιοπρέπεια του Ανθρώπου δε μπορεί να εξαρτώνται από το αν ανήκει στο ένα ή το άλλο φύλο.

Αξία του Ανθρώπου είναι η ικανότητα να είναι υποκείμενο Δικαίου ή πρόσωπο. Να το μεταχειρίζονται με τρόπο που αρμόζει σε έλλογο και συνειδητό ον.

Το Κράτος οφείλει να το προστατεύει και να το σεβεται. Να προστατεύει την τιμή και την υπόληψή του, την ηθική και κοινωνική του αξία, την προσωπική του ζωή.

Να μην επιτρέπει να γίνεται "μέσο" ή να υποβιβάζεται σε αντικείμενο.

Και όταν το Σύνταγμα απαγορεύει και τιμωρεί κάθε προσβολή της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας, δεν αναφέρεται μόνον στην ατομική αλλά και στην κοινωνική, όπως υποστηρίζει ο Αντ. Μανιτάκης.

Αν όλα αυτά τα στοιχεία τα μεταφέρουμε στο γυναικείο φύλο και κάνουμε τις σχετικές αναγωγές σε πλευρές της ζωής των Γυναικών, αντιμετωπίσεις και κοινωνικές πρακτικές -βία, διαφήμιση, πορνό, σεξουαλικές παρενοχλήσεις κ.α.- θα δούμε πόσο μεγάλη είναι η σημασία της εφαρμογής της διάταξης σε συνάρτηση με την αρχή της ισότητας των δύο φύλων.

Πως η αξία του Ανθρώπου εμπεριέχει και την αξία της Ανθρώπου.

Το δεύτερο άρθρο είναι το 5 παρ. 1 που κατοχυρώνει το δικαίωμα καθενός και καθεμιάς να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του/της και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας.

Οπου προσωπικότητα είναι το σύνολο ιδιοτήτων και καταστάσεων που αφ' ενός προκύπτουν από την υπόσταση του/της Ανθρώπου σαν έλλογου και συνειδητού όντος, αφετέρου εξατομικεύουν ένα συγκεκριμένο πρόσωπο το ξεχωρίζουν από το σύνολο ή αναγνωρίζουν νέες συλλογικότητες με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά.

Η προσωπικότητα του Ανθρώπου συντίθεται από τη σωματική, ψυχική, πνευματική, ηθική και κοινωνική υπόσταση, από την οποία απορρέουν επιμέρους δικαιώματα για την προστασία συγκεκριμένων έννομων αγαθών που είναι συνυφασμένα με την προσωπικότητά του.

Αυτά μπορεί να είναι η σωματική ελευθερία και ακεραιότητα, η υγεία, η τιμή, η ιδιωτική ζωή, το δικαίωμα αυτοδιάθεσης, η δυνατότητα να εξουσιάζει καμιά/κανείς το σώμα της/του και να το χρησιμοποιεί όπως ελεύθερα θέλει.

Οχι όμως απλά και μόνο να έχει και να ασκεί αυτά τα Δικαιώματα, αλλά κυρίως να της/του παρέχεται ή δυνατότητα να τα αναπτύσσει και μέσα από αυτά να διαμορφώνει την προσωπικότητά του.

Άρα το Κράτος, ιδιαίτερα οι Νομοθέτες και Δικαστές, υποχρεούνται να μην παρεμποδίζουν την ανάπτυξη της Προσωπικότητας, να αίρουν τα εμπόδια που υφίστανται αλλά και να παρέχουν τα αναγκαία μέσα για την ελεύθερη ανάπτυξή της.

Η προσωπική ελευθερία είναι η βασική προϋπόθεση για την άσκηση όλων των άλλων Δικαιωμάτων, Δημοσίων και Ιδιωτικών.

Είναι η δυνατότητα να διαθέτει ο/η Άνθρωπος

κατά πρώτο λόγο τη φυσική του ύπαρξη, αλλά είναι και η έλλειψη περιορισμών σ' ότι αφορά και την ψυχοσωματική του ύπαρξη και δράση.

Ισότητα λοιπόν διά της Ελευθερίας και όχι διά της ταύτισης των Ανθρώπων.

Ιδιαίτερα για τη Γυναίκα είναι το Δικαίωμα "να είναι ο εαυτός της". Να αυτοκαθορίζεται και να αυτοδιατίθεται.

Να μπορεί το άτομο να ορίζεται κατά φύλο αλλά παράλληλα και σε συλλογικό υποκείμενο.

Οι Γυναίκες ακόμα και σήμερα καθορίζονται από δύο παράγοντες:

1. Τη βιολογική-τους ιδιαιτερότητα, δηλ. την ικανότητα της αναπαραγωγής.

2. Το διαφορετικό δομημένο κοινωνικό καθεστώς και τον κατά φύλο καταμερισμό της Εργασίας, τόσο στον Ιδιωτικό όσο και στο Δημόσιο χώρο.

Και αν ο πρώτος παράγοντας είναι σταθερός και αμετάβλητος και χαιρόμαστε γι' αυτό ο δεύτερος είναι τροποποιήσιμος και ανατρεψίμος.

Η διαφορά, όπως δομήθηκε, μεταξύ Ανδρών και Γυναικών και διαμόρφωσε την ιδεολογία της κατωτερότητας του Γυναικείου φύλου και της Ανδροκρατίας, πρέπει να εκριζωθεί για να επιτευχθεί η ουσιαστική Ισότητα.

Οι νέοι Νόμοι όμως για την Ισότητα, το εκσυγχρονισμένο Δίκαιο - στηρίχθηκε στην εξάλειψη της διαφοράς, στην ταύτιση των φύλων χωρίς όμως να αλλάζει το φύλο - πρότυπο δηλ. το Ανδρικό. Δεν έχουμε λοιπόν άφυλο Δίκαιο, αλλά εξανδρισμένο.

Με αυτό τον τρόπο όμως δεν κατοχυρώνεται ούτε η αξία της Ανθρώπου, ούτε η ελευθερία για την ανάπτυξη της δικής της προσωπικότητας.

Η διαφορά εκλαμβάνεται ως φτώχεια, ως πηγή διακρίσεων που πρέπει να εξαλειφθεί. Τα άτομα όμως δεν είναι όμοια (και γιατί να είναι;) είναι διαφορετικά αλλά ισότιμα. "Ουσιαστική ισότητα χωρίς την παραγνώριση του φύλου, αλλά με την πλήρη αναγνώριση της διαφορετικότητας και των ίσων Δικαιωμάτων χωρίς τη μεταμφίσηση των σωμάτων σε ουδέτερα, αλλά με τον πλούτο της ακάλυπτης διαφοράς τους" όπως γράφει η Γιώτα Κραβαρίτου.

Το Σύνταγμα δεν κατοχυρώνει μόνο το Δικαίωμα

στην Ελευθερία, αλλά και την ισότητα στην Ελευθερία επειδή αναγνωρίζεται η ίδια αφηρημένη δυνατότητα αυτοδιάθεσης και αυτοπροσδιορισμού σε όλους τους Ανθρώπους.

Να μην είναι λοιπόν η χειραφέτηση των Γυναικών μια εμπειρία απώλειας σπουδαίων τμημάτων του εαυτού μας. Να μη ζούμε τη δυσφορία της χειραφέτησης όπως δηλώνουν οι Ιταλίδες Φεμινίστριες - Κομμουνίστριες.

Ο στόχος δεν είναι βέβαια να επιστρέψουν οι Γυναίκες στους χώρους της παραδοσιακής θηλυκότητας που τόσο τους κόστισε για αιώνες ούτε όμως και να ταυτιστούν με το ανδρικό φύλο. Αυτό που θα πρέπει να γίνει είναι να οριστεί εκ νέου το τι είναι Δημόσιο και Ιδιωτικό, να οριστεί η σχέση με την εργασία, να επανατοποθετηθεί ο ρόλος στην Οικογένεια, στην πολιτική, στον Πολιτισμό και γενικότερα στην κοινωνία.

Μέσα από ένα νέο Νομοθετικό πλαίσιο οι Γυναίκες να υπάρξουν σαν αυτόνομα υποκείμενα ξεκινώντας από επιλογές που θα κάνουν για τις δικές τους αξίες, ανάγκες, προτεραιότητες δηλ. για τη ζωή τους και την ταυτότητά τους.

Είναι δύσκολο βέβαια να προσδιοριστεί ακριβώς το περιεχόμενο και η εφαρμογή μιας τέτοιας Ισότητας. Είναι όμως η μόνη δυνατότητα για να αποκτήσει ουσιαστικό περιεχόμενο να εκφράζει ένα Δημοκρατικό Πολίτευμα και κυρίως να έχει άμεση σχέση και συνάφεια με την πραγματικότητα.

Και όπως λέει η Ζωή Καρέλλη στο ποίημά της "Η Ανθρωπος":

*Δεν κλαίω, ούτε τραγουδι ψάλλω.
Μα γίνεται πιο οδυνηρό το δικό μου
ξέσκισμα που τοιμάζω,
για να γνωρίσω τον κόσμο δι' εμού,
για να πω το λόγο δικό μου,
εγώ που ως τώρα υπήρξα
για να θαυμάζω, να σέβομαι και να αγαπώ,*

*εγώ πια δεν του ανήκω
και πρέπει μονάχη να είμαι,
εγώ, η άνθρωπος.*

Οι δρόμοι του κρασιού στη Μακεδονία και η θέση της Νάουσας

των Ν. Παπαμίχου και Β. Χαστάογλου

αρχιτεκτόνων, Επικ. Καθηγ. του Α.Π.Θ.

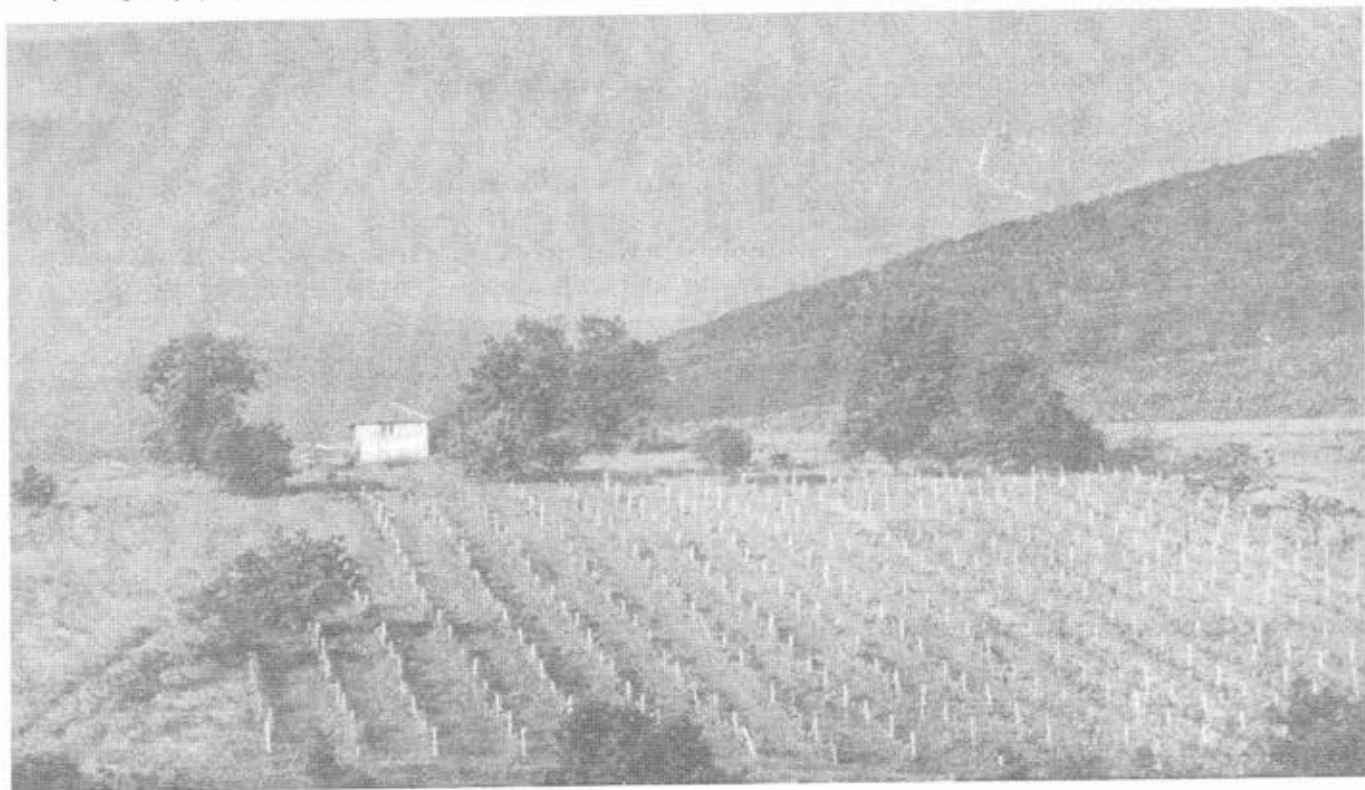
Στην ανακοίνωση εξετάζονται ορισμένες προϋποθέσεις και τα ειδικά χαρακτηριστικά της εφαρμογής και στη Μακεδονία μιας ειδικής τουριστικής διαδρομής, που είναι γνωστή στις οινοπαραγωγές περιοχές της Ευρώπης και των Ηνωμένων Πολιτειών ως δρόμοι του κρασιού. Η σημαντική θέση και παράδοση της Νάουσας ανάμεσα στις οινοπαραγωγές περιοχές της Μακεδονίας (αλλά και της χώρας) την καθιστά κομβικό σημείο οργάνωσης αυτού του εξειδικευμένου αλλά και σύνθετου και ολοκληρωμένου τουριστικού δικτύου.

Ο Δρόμος του Κρασιού: η έννοια

Ο Δρόμος του Κρασιού ή Δρόμος του Αμπελώνα, είναι μια πολύ καινούρια έννοια. Εγκαινιάστηκε για πρώτη φορά το 1990, στην Καμπανία, έναν

από τους γνωστότερους αμπελώνες της Γαλλίας, μετά από προετοιμασία 6 χρόνων και έδωσε το πρότυπο μιας ιδέας που βρήκε έκτοτε μεγάλη απήχηση, σαν σχέδιο / εργαλείο τοπικής - ιδιωτικής πρωτοβουλίας, αλλά και σαν δομική έννοια μιας νέας Ευρωπαϊκής Κοινοτικής πολιτικής για την προβολή του κρασιού.

Ο Δρόμος του Κρασιού συνίσταται σε μια προκαθορισμένη, επιλεγμένη διαδρομή από τα πιο θελκτικά σημεία του αμπελώνα, η οποία προτείνεται στον (μηχανοκίνητο) επισκέπτη. Η διαδρομή (ειδικά σηματοδοτημένη και φροντισμένη) συναρθρώνει τις τοποθεσίες με ιδιαίτερο φυσικό κάλλος, με σημεία τουριστικού ενδιαφέροντος, επισκέψιμους ιστορικούς τόπους, οινοποιεία και καταστήματα που εγγυώνται υψηλές προδιαγρα-

φές φιλοξενίας, με σκοπό την προσέλκυση επισκεπτών.

Πρόκειται, δηλαδή, κατά βάση για ένα τουριστικό σχέδιο βασισμένο σε μια ειδική βιομηχανική τοπική παράδοση το οποίο όμως έχει ή μπορεί να έχει ευρύτερες και σημαντικές επιπτώσεις επιχειρηματικές και αναπτυξιακές, όπως θα προσπαθήσουμε να δείξουμε στη συνέχεια.

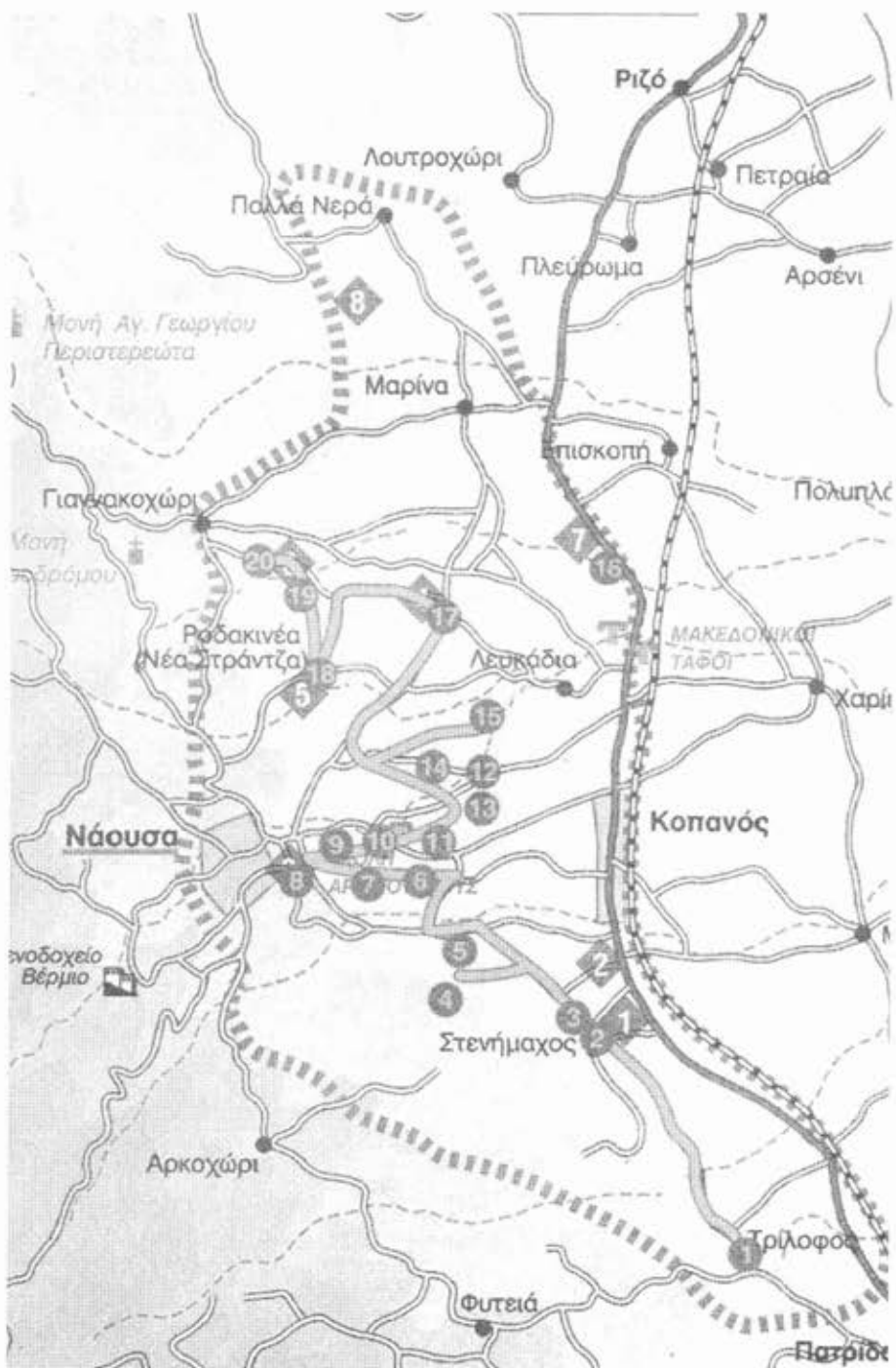
Παραδείγματα Δρόμων του Κρασιού συναντούμε σήμερα σε αρκετούς ευρωπαϊκούς αμπελώνες, στη Γαλλία (Καμπανία, Γιούρα, Λανγκντόκ - Ρουσιγιόν), τη Γερμανία, την Ισπανία, το Λουξεμβούργο (Μοζέλ), Ιταλία (περιοχή Κιάντι) κ.λπ. αν και δεν πρόκειται σε όλες τις περιπτώσεις για την ολοκληρωμένη μορφή της ιδέας. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η περίπτωση της αξιοποίησης των αμπελώνων της Napa Valley στην Santa Cruz της Καλιφόρνιας με 157 οινοποιεία.

Τα πλεονεκτήματα της ιδέας έγιναν γρήγορα ορατά, και το 1993 ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Ένωση Δρόμων του Αμπελώνα (Association Européenne des Routes du Vignoble) με συμμετοχές 24 εκπροσώπων αμπελώνων. Σήμερα η Ευρωπαϊκή Ένωση διαθέτει έναν ολόκληρο μηχανισμό για το θέμα, με ειδικούς φορείς, όργανα, δίκτυα και υποδομές: την Ευρωπαϊκή Σύνοδο Οινοπαραγωγικών Περιοχών, τη Χάρτα του Κρασιού, το Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Οίνου και Αμπέλου, το δίκτυο της τράπεζας δεδομένων Διόνυσος, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Οίνων Ονομασίας Προελεύσεως και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Δρόμων του Κρασιού, του οποίου σκοπός είναι η υποστήριξη των τοπικών πρωτοβουλιών για τη δημιουργία Δρόμων του Κρασιού.

Ο Δρόμος του Κρασιού: οι προδιαγραφές

Η διεθνής εμπειρία μας δίνει τις προδιαγραφές που πρέπει να πληροί ένας ΔΚ., πέρα από τη θεμελιώδη προϋπόθεση του ποιοτικού κρασιού που παράγει:

Οι φυσικές παράμετροι του αμπελώνα είναι πολύ σημαντικές. Ενα τοπίο με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστι-

Ο δρόμος του κρασιού στην περιοχή Νάουσας

κά της καλλιέργειας (μέγεθος - κατάτμηση αμπελών, τοποθεσίες τους, μορφή πρέμων κ.λπ.), μέσα στα όρια του οποίου εμπεριέχονται σημεία φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος: ιστορικά κέντρα οινολογικής παράδοσης, σύνολα ή στοιχεία τοπικής αρχιτεκτονικής, μνημεία ή αρχαιολογικοί χώροι επισκέψιμοι, τόποι φυσικού κάλλους, συγκοινωνιακά δίκτυα.

Οι ανθρώπινες παράμετροι, δηλαδή η παρουσία δυναμικών οينوπαραγωγών και επαγγελματιών του τουρισμού, συλλογικών φορέων επαγγελματιών του κρασιού, πολιτιστικών και πολιτικών φορέων, που θα συντονιστούν για να κινηθούν τις διαδικασίες δημιουργίας του ΔΚ.

Συγκεκριμένες τεχνικές προβολής του ΔΚ (οδοσήμανση, έντυπα - χάρτες και οδηγοί, έλεγχος ποιότητας προσφερομένων υπηρεσιών κ.λπ.)

Τα χαρακτηριστικά του Μακεδονικού αμπελώνα

Ο Μακεδονικός αμπελώνας έχει ενιαίο γεωγραφικό φυσικό περιβάλλον -έδαφος και κλίμα- που απλώνεται πέρα από τα σύνορα, τη νότια Γιουγκοσλαβία και Βουλγαρία. Διαμορφώνει μια γεωργική (τοπίο, έδαφος, κλίμα, είδη καλλιεργιών κ.λπ.) και εδεσματολογική παράδοση διαφορετική από τη νότια και νησιωτική χώρα.

Μαρτυρίες αρχαιολογικές και ιστορικές για την παρουσία της αμπελοκαλλιέργειας και της οينوποιίας στη Μακεδονία από την αρχαιότητα, μας δίνουν την εικόνα της πλούσιας αμπελουργικής παράδοσης στον μακεδονικό χώρο (Πέλλα, Ημαθία, Πέτρες, Θεσσαλονίκη, Χαλκιδική κ.α. - Σχετικά στοιχεία έχουν παρουσιαστεί στο συνέδριο για το κρασί, Νάουσα 1993).

Η περιοχή της Μακεδονίας διατηρούσε πολυάριθμους αμπελώνες στη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας, όπως γνωρίζουμε από αφηγήσεις περιηγητών. Ο Εβλιά Τσελεμπή - 17ος αι. - απαριθμεί τις τοποθεσίες της Καστοριάς, Φλώρινας, Σιάτιστας, Ε-

δεσσας, Νάουσας, Βέροιας, Ζίχνης, Σερρών και Δοξάτου. Τον 19ο αι. οι Ami Boue, Cousinery, Pouqueville, Leake βρίσκουν ακμαίοντες και ωραίους αμπελώνες που παράγουν ξηρό κόκκινο κρασί. Τα πολιτικά και πολεμικά γεγονότα που μεσολάβησαν στις αρχές του 20ου αι., οι επάλληλες μεταναστεύσεις που προκάλεσαν οι οριοθετήσεις των εθνικών συνόρων μετά το 1912 και η φυλλοξήρα, ανέστειλαν την αμπελοκαλλιέργεια και την οينوποιία μέχρι τις πρόσφατες δεκαετίες. Η μαζική εγκατάσταση των προσφύγων του 1922 έδωσε νέα τροπή στην αγροτική φυσιογνωμία της Μακεδονίας και ειδικότερα στην αμπελουργία.

Οι περισσότερες από τις γνωστές από το παρελθόν για τα κρασιά τους τοποθεσίες, περίπου 12, έχουν αδρανοποιηθεί για τους παραπάνω λόγους. Η άλλοτε ακμαία Σιάτιστα, το Βογατσικό, η Κοζάνη και τα Γρεβενά περιμένουν αναζωογόνηση. Μόνο τρεις τοποθεσίες έχουν αποκατασταθεί στην προγενέστερη σημασία τους: η Νάουσα, η Γουμένισσα και το Αμύνταιο, και συνθέτουν ένα σημαντικό "τρίγωνο" αμπε-

Στο κτήμα του κυρ-Γιάννη στο Γιαννακοχώρι

λουργικών ζωνών ΟΠΑΠ, το οποίο αποτελεί τη βάση για τη συγκρότηση του Μακεδονικού Δρόμου του Κρασιού, σε συνδυασμό με την άλλη, πιο απομακρυσμένη ζώνη ΟΠΑΠ της Χαλκιδικής.

Στο τρίγωνο αυτό η ζώνη της Νάουσας είναι το ισχυρότερο σημείο, εξ αιτίας της θέσης και της σημαντικής παράδοσής της στο κρασί, αλλά και της σημερινής δυναμικής παρουσίας της στον Μακεδονικό Αμπελώνα.

Μια σύντομη αναφορά στις περιοχές αρκεί για να δείξει την ιστορική συνέχεια αλλά και τη μακρόχρονη σύνδεση του κρασιού με την τοπική ιστορία και παράδοση.

Νάουσα

Ειδικά η περιοχή της Νάουσας, λόγω ιδιαίτερων προνομίων κατά την οθωμανική περίοδο, κατάφερε να διατηρήσει τους αμπελώνες και να αυξήσει τη δραστηριότητά της στο εμπόριο του κρασιού, "ένα κόκκινο που μοιάζει με το Μπορντώ για την οξύτητά του" όπως λέει ο Ami Boue. Οι παραδοσιακές κάβες της Νάουσας βρίσκονταν στα ισόγεια των μεγάλων σπιτιών των οινεμπόρων, κοντά στο ρέμα της Αράπιτσας, όπου τα ψυχρά ρεύματα του υπεδάφους δημιουργούσαν συνθήκες πρόσφορες για τη διατήρηση του κρασιού. Με την εξέγερση της Νάουσας το 1822 ακολούθησαν εκτεταμένες καταστροφές της πόλης και των αμπελώνων της. Ομως, μέχρι το τέλος του 19ου αι. αναδείχθηκε ξανά σε σημαντικό τόπο οиноποιίας (εγκατάσταση της οικογένειας Μπουτάρη το 1879) και ένα από τα ελάχιστα βιομηχανικά κέντρα της Μακεδονίας. Για την ανάπτυξη της αμπελοκαλλιέργειας και οиноποιίας στον 20ο αι. και μετά τις καταστροφές της φυλλοξήρας, ιδιαίτερο ρόλο έπαιξαν οι πρόσφυγες, έμπειροι αμπελουργοί κυρίως από

την περιοχή της Φιλιππούπολης (Στανιμάκα), που εγκαταστάθηκαν στην περιοχή της Στενημάχου.

Γουμένισσα

Η περιοχή ήταν γνωστή για το κρασί και τη ρακή της αν και είχε σχετικά περιορισμένη δραστηριότητα, κυρίως εξ αιτίας της μειονεκτικής για το εμπόριο θέσης της, και λόγω της κυριαρχίας των δύο σημαντικών γειτονικών της οينوπαγωγικών περιοχών, της Νάουσας και του Μελένικου στη νοτιοανατολική Βουλγαρία. Η αναδιάταξη των σφαιρών εμπορικής δραστηριότητας που ακολούθησε τη χάραξη των νέων εθνικών συνόρων μετά τους Βαλκανικούς πολέμους και τη λίγο κατοπινή εγκατάσταση των προσφύγων του 1922 δεν μετέβαλαν δραστικά τα δεδομένα αυτά. Επιπλέον, οι καταστροφές της φυλλοξήρας ανέκοψαν τη δραστηριότητα της μέχρι τα μεταπολεμικά χρόνια. Τα κόκκινα κρασιά της απέκτησαν ονομασία προελεύσεως το 1981.

Αμύνταιο

Η περιοχή, κατά την τουρκοκρατία, δεν είχε έντονη οينوπαγωγική δραστηριότητα, καθώς η κυρίαρχη παρουσία μουσουλμανικού πληθυσμού απέκλειε την άσκηση της αμπελουργίας. Η παραγωγή περιοριζόταν γύρω από το Αμύνταιο και έδινε το παραδοσια-

κό κόκκινο κρασί που εντασσόταν στην εμπορική σφαίρα της άλλοτε ακμαίας πόλης του Μοναστηρίου. Οι καταστροφές της φυλλοξήρας (1912-13) έκαμψαν σημαντικά την παραγωγή. Παράλληλα, με τους Βαλκανικούς πολέμους και την ανταλλαγή των πληθυσμών τα δεδομένα μεταβλήθηκαν. Η αγορά του κρασιού προσανατολίστηκε εντός των νέων εθνικών συνόρων και οι πρόσφυγες κάτοικοι της περιοχής στράφηκαν στην αμπελοκαλλιέργεια. Οι αμπελώνες αυξήθηκαν σημαντικά αλλά η δραστηριότητα ανεστάλη ξανά από τον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο και τον Εμφύλιο, που υπήρξε ιδιαίτερα σκλη-

Κάβα παλαίωσης κρασιών "Νάουσα" σε δρύινα βαρέλια

ρός για την περιοχή. Η ζώνη ονομασίας προελεύσεως εγκρίθηκε το 1971.

Χαλκιδική

Η Χαλκιδική μνημονεύεται από την αρχαιότητα για τα κρασιά της. Είναι γνωστοί οι αμπελώνες στις τοποθεσίες της Μένδης, της Σκίωνης, της Σιθωνίας (Νέος Μαρμαράς) και της Ακάνθου. Κατά την οθωμανική περίοδο, η παραγωγή του κρασιού εντοπίστηκε κυρίως στην περιοχή της Αρναίας, στην κεντρική - ανατολική Χαλκιδική, και στη χερσόνησο του Άθου, κάτω από τη φροντίδα των μοναστηριών του Αγίου Ορους. Τα κλήματα που φύτευαν ήταν το λημνιό και ποικιλίες που οι μοναχοί είχαν φέρει από τη Γεωργία και τις ακτές της Μαύρης Θάλασσας. Σήμερα η παράδοση αυτή επιβιώνει στον Άθω.

Σιάτιστα

Στις πλαγιές του Σινιάτσικου και σε πρόσφορα για αμπελοκαλλιέργεια εδάφη, η Σιάτιστα μπαίνει εντούτοις, στη χορεία των οινοπαραγωγικών πόλεων μετά την οθωμανική κατάκτηση, οι πληθυσμιακές ανακατατάξεις (τέλη 15ου αι. οικισμός Βλάχων - εισροή ελληνοφώνων) αλλάζουν τη δραστηριότητά της από

κτηνοτροφική σε γεωργική. Οι εκτεταμένοι αμπελώνες της έδιναν άφθονο κόκκινο ξηρό κρασί που το εμπορεύονταν στη Μακεδονία και Θεσσαλία, αλλά και σε Γάλλους εμπόρους (μετά τη φυλλοξήρα των γαλλικών αμπελώνων) και την έκαναν από τα σημαντικότερα κέντρα οινοποιίας στην οθωμανική επικράτεια τον 19ο αι. Η πόλη διατηρεί με τα σπιτικά κελάρια της τις μαρτυρίες της εποχής εκείνης, αλλά οι αμπελώνες της και οι οινολογικές της παράδοση έχουν ατροφήσει μετά την επίθεση της φυλλοξήρας (1926-28) και τη μεταπολεμική μετανάστευση.

Βασικά χαρακτηριστικά της πρότασης για τους Δρόμους του Κρασιού στον Μακεδονικό αμπελώνα.

Η μορφολογία του μακεδονικού αμπελώνα που χαρακτηρίζεται από αρκετά μεγάλο κατακερματισμό και μεγάλη διασπορά στο χώρο, επιβάλλει χειρισμούς κατάλληλους που διαφοροποιούν την ελληνική εκδοχή των δρόμων του κρασιού από τα αμερικάνικα ή γαλλικά παραδείγματα. Το μικρό μέγεθος των αμπελώνων και το γεγονός ότι δεν υπάρχει ένα συνεχές τοπίο αμπελιών από τη μια ζώνη στην άλλη, οδηγεί στην επιλογή μικρών "διαδρομών" συσχετισμένων με άλλα ισχυρά σημεία - αρχαιότητες, ιστορικά, αρχιτεκτονικά, που θα αποκαθιστούν τη συνέχεια του δικτύου με κατάλληλο τρόπο.

Η πλούσια ιστορία γύρω από το κρασί αλλά και ο σημερινός δυναμισμός του δημιουργούν ένα υπόβαθρο ευνοϊκό για την ανάπτυξη και στη Μακεδονία - και ιδιαίτερα στο δυτικό της τμήμα ενός δικτύου διαδρομών και επισκέψεων, αρθρωμένον γύρω από το αμπέλι, το κρασί και τα ευρύτερα πολιτιστικά στοιχεία που συνδέονται μ' αυτό. Εχοντας υπόψη τα χαρακτηριστικά του μακεδονικού αμπελώνα θα πρέπει στο δίκτυο αυτό να ενταχθούν ως δομικά στοιχεία του τα τουριστικά αξιοθέατα, οι αρχαιότητες, τα στοιχεία της τοπικής παράδοσης αλλά και της σύγχρονης παραγωγική δύναμης. Πάνω στα ίχνη

Ποιοτικός έλεγχος οίνων Ο.Π.Α.Π. από ειδικό οινολόγο

του κλίματος και του κρασιού θα διαμορφωθεί έτσι ένα πολύμορφο πλέγμα ενδιαφερόντων με πολιτιστικό χαρακτήρα και αναπτυξιακή λειτουργία.

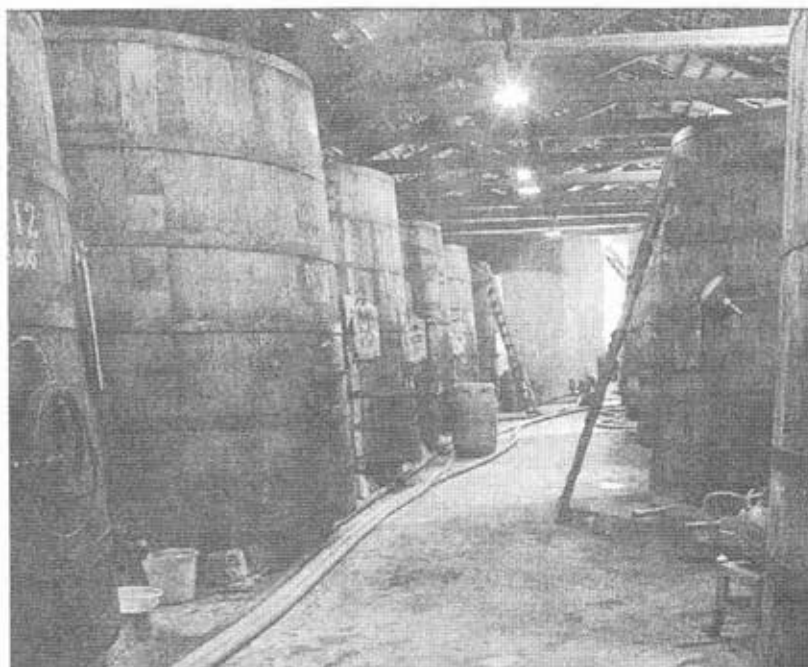
Ειδικότερα για το τρίγωνο Νάουσα, Γουμένισσα, Αμύνταιο πρέπει να σημειωθεί ότι οι τρεις αμπελώνες ΟΠΑΠ βρίσκονται μέσα στη “διχάλα” των 2 ιστορικών εμπορικών δρόμων της Κ-Δ Μακεδονίας, με κέντρο στη Θεσσαλονίκη και κλάδους βόρειο προς Σκόπια και δυτικό προς Μοναστήρι. Μέσα στο τρίγωνο των αμπελώνων μπορούμε -για χάραξη των δρόμων του κρασιού- να εντοπίσουμε και να αναβιώσουμε τις παλιές εμπορικές διαδρομές και τις αλυσίδες των εμποροπανηγύρεων των περασμένων αιώνων.

Λαμβάνοντας υπόψη τα ειδικά γνωρίσματα της ευρύτερης περιοχής, (παραγωγικά, τουριστικά κ.λ.π.) μια πρώτη προσέγγιση του τρόπου διάρθρωσης των διαδρομών στο χώρο δείχνει ότι βασική οργανωτική αρχή θα μπορούσε να είναι η οργάνωση ενός πλέγματος διαδρομών και επισκέψεων που θα κινούνται σε δύο επίπεδα: ένα τοπικό, γύρω από κάθε μια περιοχή και ένα υπερτοπικό το οποίο καλύπτει τις τρεις περιοχές ΟΠΑΠ και περιλαμβάνει τα σημαντικότερα τουριστικά και αρχαιολογικά ενδιαφέροντα της Κ και Δ Μακεδονίας. Στο πλέγμα αυτό κεντρική θέση καταλαμβάνει ο αμπελώνας της Νάουσας και κύριος πόλος είναι η ίδια η Νάουσα της οποίας η αξιολογη βιομηχανική κληρονομιά μπορεί να ενισχύσει την ιδέα του “δρόμου”.

Αν μπορούμε να κάνουμε μια σύντομη αναφορά στις επιπτώσεις, αυτές αφορούν δύο τομείς:

Πρώτον, όλη η δραστηριότητα αποτελεί μια προβολή του κρασιού, και ιδιαίτερα των τοπικών κρασιών, ως προϊόν που συνδέεται με τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά και τις παραδόσεις της περιοχής. Η παραγωγή του κρασιού σε όλες τις φάσεις γίνεται αντικείμενο γνωριμίας σε ευρύτερο κοινό, το οποίο γνωρίζει ένα ποιοτικό προϊόν, ενώ από την άλλη πλευρά αμπελουργοί και οινοποιοί αντιλαμβάνονται ότι παράγουν ένα “διακεκριμένο” προϊόν και κινητοποιούνται για τη βελτίωση του.

Δεύτερον, γύρω από την προβολή του τοπικού προϊόντος, ενισχύεται το τουριστικό ρεύμα στην πε-

ριοχή, με τα αυτονόητα θετικά αποτελέσματα στην τοπική οικονομία, ενώ αναπτύσσονται και εκσυγχρονίζονται οι υπηρεσίες τουρισμού, τονώνεται η προσφορά και δημιουργούνται νέα ερεθίσματα για τον συντονισμό των επαγγελματιών του κλάδου.

Είναι βέβαια προφανές ότι για την επιτυχία ενός τέτοιου σχεδίου δύο προϋποθέσεις είναι απαραίτητες:

Πρώτο, ότι θα καλυφθούν τα κενά και οι ελλείψεις στην ποιότητα των παρεχόμενων τουριστικών υπηρεσιών (εστιατόρια, ξενώνες κ.λ.π.).

Δεύτερο, ότι θα υπάρξουν αξιόπιστοι φορείς -οργανώσεις αμπελουργών και οινοπαραγωγών για να κινήσουν το έργο.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι η ανάπτυξη ενός τέτοιου δικτύου όπως οι Δρόμοι του κρασιού σχετίζονται άμεσα με την τοπική ανάπτυξη αλλά και με την ενίσχυση ενός παραγωγικού κλάδου (κρασί...) καθώς και το χώρο εφαρμογής μπορεί να εντοπίσει κανείς αρκετές κοινοτικές πρωτοβουλίες και προγράμματα από τα οποία θα μπορούσαν να αντληθούν πόροι (π.χ. LEADER, INTERREG κ.λ.π.)

Διεθνές χρυσό βραβείο στο "ΡΑΜΝΙΣΤΑ '95" του Γιάννη Μπουτάρη

της Λευκής Σαμαρά

Στον 29ο Διεθνή Διαγωνισμό Οίνου και Οινοπνευματωδών 1998 που έγινε στο Surrey, στο πλαίσιο του London WineFair, το "Ράμνιστα 1995", ένα καινούριο κρασί ΟΠΑΠ Νάουσα από το Κτήμα Κυρ Γιάννη στο Γιαννοχώρι Ημαθίας, με οινοποιό τον Γιάννη Μπουτάρη, απέσπασε χρυσό βραβείο. Πρόκειται για μια εξαιρετικά τιμητική διάκριση σε έναν υψηλού επιπέδου διεθνή διαγωνισμό, και το Ράμνιστα 1995 είναι το μόνο ελληνικό κρασί που απέσπασε χρυσό βραβείο.

Ο κ. Γιάννης Μπουτάρης παραλαμβάνει το βραβείο

Σε μια ξεχωριστή τελετή που έγινε στις 29 Οκτωβρίου 1998 στο Guildhall του Λονδίνου, έγινε η απονομή των βραβείων του Διαγωνισμού. Στη μεσαιωνική κρύπτη του 13ου αιώνα, που βρίσκεται στα υπόγεια του Guildhall, οι προσκεκλημένοι είχαν την ευκαιρία να συμμετέχουν σε μία γευστική δοκιμή όλων των βραβευμένων οίνων και οινοπνευματωδών του Διαγωνισμού, μία από τις μεγαλύτερες γευστικές δοκιμές στον κόσμο. Στο λαμπρό δείπνο που ακολούθησε στο Great Hall του Guildhall, απονεμήθηκαν όλα τα βραβεία του Διαγωνισμού. Το Χρυσό Βραβείο για το Ράμνιστα 1995 παρέλαβε από τα χέρια του προέδρου Tony Greener με ξεχωριστή χαρά ο οινοποιός Γιάννης Μπουτάρης.

Η ιδιαίτερη χαρά του Γιάννη Μπουτάρη για τη βράβευση αυτή, οφείλεται στο γεγονός ότι βραβεύ-

τηκε για πρώτη φορά σε διαγωνισμό του επιπέδου αυτού ένα κρασί από αμιγή ελληνική ποικιλία, επιβεβαιώνοντας έτσι για μία ακόμη φορά τη δυνατότητα των ελληνικών ποικιλιών.

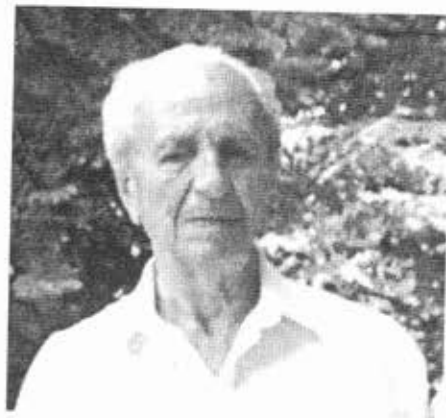
Ο Tony Greener, πρόεδρος του 29ου Διεθνούς Διαγωνισμού είπε: "Αφού παρακολούθησα προσεκτικά τον τρόπο εργασίας των κριτών για ένα διάστημα δέκα εβδομάδων, όπου όλες οι συμμετοχές κρίνονται με τη μέθοδο της τυφλής γευστικής δοκιμής και αντιμετωπίζονται κάθε μια ξεχωριστά με επαγγελματισμό και σεβασμό, είμαι σίγουρος ότι όσοι διακρίθηκαν στον διαγωνισμό αυτό πρέπει να αισθάνονται πραγματικά υπερήφανοι".

Πρόεδρος για τον επόμενο Διεθνή Διαγωνισμό του 1999, ανέλαβε ένα άλλο εξέχον μέλος της διεθνούς αμπελοοινικής κοινότητας, ο ισπανός Miguel Torres, οινολόγος και πρόεδρος της ομώνυμης εταιρείας διεθνούς κύρους.

Το μεταφραστικό έργο του Παρίση Κατσαρού

του Χρήστου Ν. Μπαταντζή

Ο γνωστός στους λίγο παλιότερους Ναουσαίους φιλόλογος Παρίσης Κατσαρός, πατέρας του γνωστού οφθαλμιάτρου Δημήτρη Κατσαρού, χάρισε πρόσφατα στα μέλη της Συντακτικής επιτροπής του περιοδικού μας "... με εκτίμηση για το έργο τους...", όπως ο ίδιος ιδιοχείρως σημειώνει, τρεις δικές του μεταφράσεις έργων της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Πρόκειται για τις μεταφράσεις στα νεοελληνικά του έργου του Λατίνου συγγραφέα Λουκρητίου "Η Φύση των Πραγμάτων", της τραγωδίας του Σοφοκλή "Φιλοκτήτης" και του θεατρικού έργου του Ονορέ ντε Μπαλζάκ "Μερκαντέ, ο επιχειρηματίας". Όλες αυτές οι μεταφράσεις διακρίνονται για την προσεκτική, ακριβή και όμορφη λογοτεχνικά δουλειά του μεταφραστή, απ' όσο δε έγινε δυνατόν να εξακριβωθεί, τα συγκεκριμένα έργα του Λουκρητίου και του Μπαλζάκ μεταφράζονται για πρώτη φορά στα ελληνικά.

Ο Παρίσης Κατσαρός γεννήθηκε το 1920 στις Σέρρες. Απέκτησε το Πτυχίο Κλασικής Φιλολογίας από τη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης το 1942. Συμμετείχε ενεργά στην Εθνική Αντίσταση, και στη συνέχεια, λόγω των πολιτικών του πεποιθήσεων, έμεινε εξόριστος για πολλά χρόνια στα Γιούρα και τη Μακρόνησο, και δεν διορίστηκε ποτέ ως καθηγητής στο Δημόσιο. Το 1958 εγκαταστάθηκε στη Νάουσα, όπου και εξασφάλισε τα προς το ζην παραδίδοντας φροντιστηριακά μαθήματα φιλολογίας σε μαθητές του εξαταξίου τότε Γυμνασίου και σε υποψηφίους για την εισαγωγή τους στο Πανεπιστήμιο. Σήμερα κατοικεί μόνιμα στη Θεσσαλονίκη, αλλά επισκέπτεται τακτικά τη Νάουσα, όπου και διαμένει κατά τους θερινούς μήνες.

Ευχαριστώντας τον φίλο μεταφραστή για την ευγενική του προσφορά, παραθέτουμε στη συνέχεια μια αναλυτική παρουσίαση των μεταφρασμένων από τον αγαπητό Παρίση Κατσαρό έργων, που επιμελήθηκε ο κ. Χρήστος Μπαταντζής, λάτρης και μελετητής του θεάτρου, του οποίου τη μεγαλύτερη προσοχή, απέσπασαν, όπως είναι φυσικό, τα δύο θεατρικά κείμενα.

Ο εμπλουτισμός της μεταφραστικής, επιστημονικής ή λογοτεχνικής, βιβλιογραφίας του κάθε λαού θεωρείται μείζον γεγονός, και αποκτά ιδιαίτερη σημασία για τα επιστημονικά ή λογοτεχνικά πράγματα του λαού αυτού αν οι μεταφράσεις είναι αξιόπιστες και ποιοτικές.

Ο φιλόλογος Παρίσης Κατσαρός, ο γνωστός Παρής στους παλιότερους Ναουσαίους, κατόρθωσε κάτι περισσότερο με τις μεταφράσεις των τριών λογοτεχνικών κειμένων με τα οποία καταπιάστηκε. Σκύβοντας με βαθύ σεβασμό και αγάπη πάνω σ' αυτά και χρησιμοποιώντας άφογα τη γλώσσα μας στην καθομιλουμένη της μορφή, μας έκανε να τα αγαπήσουμε και εμείς και να θεωρούμε τους εαυτούς μας τυχερούς

γιατί ευτυχίσαμε να γνωρίσουμε δύο επί πλέον κορυφαία κείμενα, δύο πολύ μεγάλων, σε παγκόσμια κλίμακα, λογοτεχνών: αυτά του Λατίνου ΛΟΥΚΡΗΤΙΟΥ και του Γάλλου ΜΠΑΛΖΑΚ.

Α. Το έργο "Η ΦΥΣΗ ΤΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ" [De rerum natura] του TITUS LUCRETIVUS CARUS [1ος π.χ. αιώνας], αυτού του μεγάλου εκφραστή και εκλαϊκευτή της φιλοσοφικής θεωρίας του Επίκουρου, είναι ένα ποίημα. Είναι το έπος της πρόιμης και ηρωικής προσπάθειας του ανθρώπινου νου να ερμηνεύσει τον κόσμο, από τα άτομα μέχρι το σύμπαν και από τον μαγνητισμό και τα όνειρα μέχρι τον αέρα και τον θάνατο, χωρίς τη βοήθεια Θεών και δαιμόνων και μάλιστα μέσα σε μια θεοκρατούμενη εποχή.

Έργο δεκάχρονης προσπάθειας η μετάφραση του Λουκρήτιου, ολοκληρώθηκε πριν από 15 περίπου χρόνια, εκδόθηκε όμως μόλις το 1997 στη Θεσσαλονίκη και η θαυμάσια επιμελημένη έκδοσή του με εισαγωγή και σχόλια του μεταφραστή, διατίθεται στα βιβλιοπωλεία και απ' όσο γνωρίζουμε η κυκλοφορία του είναι ικανοποιητική.

Β. Με την πολύ προσεγμένη μεταφραστική δουλειά του πάνω στον "Φιλοκτήτη", στην τραγωδία που χάρισε στο Σοφοκλή την πρώτη νίκη στους δραματικούς αγώνες του 409 π.Χ., ο Παρίσης Κατσαρός έρχεται να προσθέσει άλλη μια αξιόλογη μετάφραση του συγκινητικού αυτού δράματος στις ήδη υπάρχουσες. Και άξιζε τον κόπο το όλο εγχείρημα εφ' όσον προέκυψε μια μετάφραση δυνατή, χωρίς σκοτεινά νοηματικά σημεία, με λόγο ολοζώντανο και δροσερό, που προβάλλει το πάντα επίκαιρο θέμα αυτής της τραγωδίας. Στον "Φιλοκτήτη" ο Σοφοκλής παρουσιάζει έντονα το δράμα των ανθρώπων που γνώρισαν τη σκληρότητα της εξουσίας. Είναι το δράμα "όλων των αδικημένων και καταδιωγμένων" όπως αναφέρει ο μεταφραστής στο σύντομο πρόλογό του. Και κάτι γνωρίζει ο Π. Κατσαρός για τη σκληρότητα τούτη των εκάστοτε εξουσιαστών. Στο δράμα αυτό, αιτία για την απομόνωση, την εξορία, του Φιλοκτήτη σε ένα έρημο νησί είναι το μίasma που προέρχεται από το σαπισμένο του πόδι. Με τη δικαιολογία κάποιου άλλου "μιάσματος", στην Ελλάδα των μέσων αυτού του αιώνα, απομονώθηκαν στα ξερονήσια για χρόνια πολλά από τους αγωνιστές που πάλευαν τότε για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια.

Η μετάφραση αυτή είναι για την ώρα δακτυλογραφημένη και κυκλοφορεί φωτοτυπημένη μεταξύ γνωστών και φίλων.

Γ. Η απελπισμένη προσπάθεια του Μερκαντέ να αποφύγει τη σίγουρη χρεοκοπία με κάθε μέσο και κάθε κόλπο, καθώς και η στον ίδιο βαθμό και με τα ίδια μέσα αντίδραση των δανειστών του, είναι τα στοιχεία που βγάζουν ένα μικρό γέλιο και κάνουν το έργο να είναι κάτι σα μια μαύρη κωμωδία, ενώ θα μπορούσε να είναι ένα δράμα ή και μια... τραγωδία ακόμα. Μια τραγωδία με πρωταγωνιστή το χρήμα και η διάβρωση που προκαλεί αυτό στις ανθρώπινες συνειδήσεις και αξίες. Ο Μερκαντέ είναι ουσιαστικά ένας τραγικός ήρωας. Το πλέγμα των ορίων μέσα στο οποίο είναι αναγκασμένος να ζει [η συνεχής αναζήτηση του χρήματος και οι δανειστές του] είναι αυστηρά προκαθορισμένο. Να η ΑΝΑΓΚΗ της τραγωδίας. Επιχειρεί πράξεις που αντιδρούν στην ΑΝΑΓΚΗ και τη διασαλεύουν. Να η αρχαία ΥΒΡΙΣ. Μοιραίο αποτέλεσμα της η σύγχυση του νου, η ΑΤΗ, [κάνει

σκέψεις αυτοκτονίας και η τελική του έξοδος από τη σκηνή είναι έξοδος ανθρώπου που σχεδόν έχει χάσει το μυαλό του].

Το έργο δεν τελειώνει με τη ΔΙΚΗ [την τιμωρία του φταίχτη] αλλά με ένα στοιχείο δανεισμένο και πάλι από την ελληνική τραγωδία. Τη λύση δίνει ένας "ΑΠΟ ΜΗΧΑΝΗΣ ΘΕΟΣ" κομμένος και ραμμένος όμως στα καλούπια του Μερκαντέ και των ομοίων του. Είναι ένας "ΘΕΟΣ" που μοιράζει χρήμα, λύνοντας όλα τα προβλήματα, για να καταλήξει το έργο σε ένα "ευτυχισμένο τέλος".

Αυτόν τον ανέλπιστα αναμενόμενο από την αρχή του έργου "ΘΕΟ" και πάλι τόσο ανέλπιστα εμφανισθέντα στο τέλος και που το όνομά του είναι ΓΚΟΝΤΟ [στα αγγλικά η λέξη GOD σημαίνει θεός], θα τον συναντήσουμε εκατό χρόνια αργότερα στο περίφημο έργο του Σάμουελ ΜΠΕΚΕΤ: "ΠΕΡΙΜΕΝΟΝΤΑΣ ΤΟΝ ΓΚΟΝΤΟ". Και το έργο του Ιρλανδού δραματουργού ο ΓΚΟΝΤΟ είναι αυτός που μάταια, αλλά με τόσες ελπίδες περιμένουν την έλευσή του οι ήρωες του έργου, τόσο ανύπαρκτος στην ουσία του αλλά και τόσο απαραίτητος για τη διατήρηση αυτής της ελπίδας, που χωρίς αυτήν θα τους ήταν αδύνατο να σηκώσουν το βάρος της ύπαρξής τους. Σίγουρα ο Μπέκετ από αυτόν τον ΓΚΟΝΤΟ του Μπαλζάκ εμπνεύστηκε με το δικό του ΓΚΟΝΤΟ και όμοια τον χρησιμοποίησε δραματουργικά αλλά σε άλλες πιο... μεταφυσικές διαστάσεις.

Τελειώνοντας την ανάγνωση του έργου μένει στον αναγνώστη η πικρή αίσθηση πως το έργο αυτό μοιάζει σα να γράφηκε σήμερα, και όχι πριν από 150 χρόνια, για να σαρκάσει και να σατιρίσει την εποχή μας που χαρακτηρίζεται από την εξωφρενική μανία των ανθρώπων για εύκολο και γρήγορο πλουτισμό, από τον πυρετό του χρηματιστηρίου και τη δράση των τοκογλύφων. Μια εποχή δηλαδή στην οποία όλες οι ΑΞΙΕΣ [πλην του χρήματος φυσικά] έχουν τοποθετηθεί στο περιθώριο της ύπαρξής του "κοινωνικού" ατόμου.

Η μετάφραση της κωμωδίας από τον Π. Κατσαρό, ολοζώντανη, πνευματώδης, λειτουργική, υπηρετεί τέλεια το κείμενο και δικαιώνει την ύπαρξη του έργου μέσα στη μεταφραστική μας θεατρική βιβλιογραφία. Ελπίζουμε και ευχόμαστε σύντομα να δούμε το έργο τυπωμένο να διατίθεται στα βιβλιοπωλεία όλης της χώρας. Εμείς από την πλευρά μας υποσχόμαστε ότι μόλις συντρέξουν οι προϋποθέσεις θα δουλέψουμε με πάθος ώστε αυτή η σκληρή κωμωδία να ζωντανέψει πάνω στο σανίδι της σκηνής εφόσον για εκεί προορίζεται και μόνο εκεί παίρνει σάρκα και οστά ένα θεατρικό κείμενο.

Από τη Νομαρχία Ημαθίας και το Γραφείο Βιομηχανικής Αλλαγής

Εμπορική διερευνητική αποστολή στις δημοκρατίες της πρώην Γιουγκοσλαβίας

Της Λευκής Σαμαρά

Από τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ημαθίας και την ANHMA (Αναπτυξιακή Ημαθίας), διά του Γραφείου Βιομηχανικής Αλλαγής, το οποίο ιδρύθηκε στα πλαίσια του προγράμματος ανάπτυξης των φθινουσών περιοχών, οργανώθηκε στις 24-8-98 εμπορική αποστολή στις δημοκρατίες της πρώην Γιουγκοσλαβίας.

Σκοπός της αποστολής υπήρξε η διερεύνηση νέων αγορών για τα προϊόντα του νομού.

Η πρώτη πετυχημένη αποστολή έχει γίνει στη Μόσχα, όπου και επιτεύχθηκε η ίδρυση γραφείου προώθησης εξαγωγών, το οποίο και λειτουργεί επιτυχέστατα.

Η δεύτερη αποστολή επισκέφτηκε τα Σκόπια, το Βελιγράδι, την Μπάνια Λούκα και το Ζάγκρεμπ.

Επί κεφαλής της αντιπροσωπείας ήταν ο πρόεδρος της επιτροπής κοινωνικού τομέα του νομαρχιακού συμβουλίου κ. Λάζαρος Τέμας που χάρις στις δικές του τεράστιες προσπάθειες ξεπεράστηκαν όλα τα εμπόδια και πραγματοποιήθηκε η αποστολή. Εκπροσώπησαν στο ταξίδι την ANHMA ο κ. Στάθης Παναγιωτίδης, εκλεγμένο μέλος της διοίκησης και ο διευθυντής της κ. Δημήτριος Ροδοβίτης.

Με ένα άρτια καταρτισμένο πρόγραμμα συναντήσεων με τα κατά τόπους εμπορικά επιμελητήρια ήρθαν σε απ' ευθείας επαφή οι ενδιαφερόμενοι για συναλλαγές Έλληνες με τους κατά κλάδο ενδιαφερόμενους των αντίστοιχων χώρων.

Στην όλη προσπάθεια βασική και πολύτιμη υπήρξε η βοήθεια των κατά τόπους ελληνικών πρεσβειών και Προξενείων, που όχι μόνο οργάνωσαν τις συναντήσεις, αλλά και στάθηκαν στο πλευρό των Ελλήνων ενδιαφερομένων καθ' όλη τη διάρκεια των παρουσιάσεων και των συνομιλιών και μετά τη λήξη των συναντήσεων των αποστολών ήταν διαρκώς στο πλευρό τους για κάθε επί πλέον πληροφορία.

Μετά τη γενική ενημέρωση από τις δύο πλευρές επακολούθησαν κατ' ιδίαν συνομιλίες των ενδιαφερομένων ανάλογα με τα αντικείμενα παραγωγής, πώλησης ή εισαγωγής που ήθελαν να ενημερωθούν. Οι πληροφορίες που αντηλλάγησαν και οι εμπορικές και οι συναλλαγματικές διευκρινίσεις που δόθηκαν έφεραν άριστα αποτελέσματα.

Εκτός από την πλήρη και γενική άποψη που σχηματίστηκε από τις δύο πλευρές, αντηλλάγησαν διευθύνσεις για απ' ευθείας επαφές.

Η 25 μελής αποστολή, στην οποία εκπροσωπήθηκαν κατασκευαστές μηχανημάτων, θερμοσιφώνων, ψυκτικών εγκαταστάσεων, τροφίμων, μεταποίησης αγροτικών προϊόντων, επίπλων και κουφωμάτων, επέστρεψε τα χαράματα της Κυριακής 30-9-98 με τις καλύτερες προσωπικές εντυπώσεις και με τη σιγουριά πως θα πραγματοποιηθούν εμπορικές συναλλαγές και με την Κροατία και με τη Γιουγκοσλαβία, τη δημοκρατία της Σερβίας (Βοσνία) όσο και με τα Σκόπια.

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΛΟΓΙΚΑ

ΣΚΕΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΟΥ

του Αχιλλέα Γκούτα

Μπήκαμε από καιρό σε μια εποχή μοντέρνου εκβαρβαρισμού. Με μοναδικό στόχο το “κέρδος”, παραβλέποντας όλα τα άλλα (αξίες, ιδανικά, ηθικές κ.α.), προχωρούμε ακάθεκτοι προς την καταστροφή μας. Με άμετρη υποκρισία προβάλλουμε ως προμετωπίδα των άνομων σκοπών μας τη δήθεν “Ανάπτυξη” και τον δήθεν “εκσυγχρονισμό”.

Στη χώρα μας, κατά μίμηση της “τριτοκοσμικής ανάπτυξης”, προσπαθούμε να “εκσυγχρονισθούμε”, πάντοτε με στόχο το γρήγορο, το πολύ γρήγορο κέρδος. Ιδεώδες των νεοελλήνων έγινε η “αρπαχή”. Οι παραγωγικές επενδύσεις έμειναν μόνο σαν καραμέλα των πολιτικών μας. Και βρήκαμε το “θαυματοργό” μέσο για την ΑΝΑΠΤΥΞΗ, τον Τουρισμό. Όλοι μιλούν, συζητούν, κουβεντιάζουν για τον νέο βιομηχανικό δήθεν κλάδο, τον νέο πακτωλό της ελληνικής οικονομίας, τον Τουρισμό.

Γεμίσαμε τις ελληνικές ακτές με τεράστια ξενοδοχεία με ξενικές ονομασίες, με άναρχη οικοδόμηση, βίλες και παράγκες ανάμεικτες, χωρίς σχέδιο. Αλλάξε η μορφή και η ποιότητα του τόπου μας, σε όλες τις παραθαλάσσιες πόλεις, χωριά και νησιά. Και, αφού βίασαν τη Φύση οι ατσίδες, επακολούθησαν οι καταστροφές με τις πλημμύρες στην πρωτεύουσα και τις πυρκαγιές σε όλη τη χώρα. Υποκριτικά, όμως, αναζητούμε δήθεν τους υπαιτίους αυτών των καταστροφών του τόπου μας, ενώ κατά βάθος γνωρίζουμε ότι όλοι είμαστε συνένοχοι.

Οι ακρογιαλιές μας, από τις ομορφότερες στον κόσμο, βρόμισαν και ο τόπος εκπορνεύτηκε. Κοντά στα άλλα και πάλιν εν ονόματι του Τουρισμού, εγκατέστησαν και τα Καζίνο. Και έγινε πολύς θόρυβος και καβγάδες. Οχι βέβαια για το επικίνδυνο

του τζόγου, στα ήθη και έθιμα των ντόπιων, αλλά για τη θέση που έπρεπε να στηθούν τα χαρτοπαίγνια και οι ρουλέτες δηλαδή καβγάδιζαν για τον τόπο του εγκλήματος.

Και αφού τακτοποίησαν τις ακτές, τα ξενοδοχεία στην παρυφή του αιγιαλού (κατά παράβαση κάθε νόμου και συνταγματικής διατάξεως) και δημιούργησαν και ιδιωτικές πλαζ, ήρθεν η ώρα να “τακτοποιηθούν” και τα βουνά μας. Τα εγκαταλειμμένα ορεινά χωριά μας έγιναν της μόδας. Οχι πως ενδιαφέρεται το Κέντρο και η Διοίκηση για τους λίγους που ξαπόμειναν εκεί ψηλά, να τους καλύτερέψει τη ζωή με δρόμους και άλλα μικρά έργα, αλλά για δήθεν ανάπτυξή τους. Μίλησαν και πάλι για τον κερδοφόρο Τουρισμό και προπαγανδίζουν όλα τα Μ.Μ.Ε. ώστε να γίνει συνείδηση όλων των ελλήνων πως μόνον ο Τουρισμός θα μας σώσει. Σε δεύτερο στάδιο μπήκε βοηθός ο χειμερινός αθλητισμός. Εκμεταλλεύτηκαν και πάλι τα νιάτα και την έφεση των νέων για τα σπορ. Έπρεπε αυτό που ήταν στα σπάργανα, το αγνό ορειβατικό πνεύμα και τα λίγα χιονοδρομικά κέντρα να αναβαπτιστούν να πληθαίνουν και να κατακτηθεί για καλά το Βουνό.

Το πιο κοντινό στην Αθήνα μεγάλο βουνό ήταν ο Παρνασσός. Το κατάφεραν και μέσα σε λίγα χρόνια το άντρο των νυμφών, η Λιάκουρα της κλεφτουριάς, κατάντησε τόπος συνάντησης των μεγαλοαστών της Αθήνας, της χρυσής νεολαίας. Αυτά, όμως, εξαργυρώνονται και οι επιχειρηματίες, εργολάβοι και παρατρεχάμενοι τρέβουν τα χέρια τους με τα κέρδη.

Πάει πολύς καιρός που τους μπήκε στο μάτι ο Ολυμπος το βουνό των Θεών. Εκαναν παρατηρή-

σεις, μελέτησαν το θέμα: οι χιλιάδες πιστοί που σκαρφαλώνουν στις πλαγιές και στις κορφές του είναι -λένε εκμεταλλεύσιμο υλικό. Προχωρούν συστηματικά και με επίσημους δολιοφθορείς ακόμα. Κάποια μέρα εμφανίστηκε μια εταιρεία, δήθεν λαϊκής βάσης (της μόδας ή αυτό) και καλούσε τους φίλους του βουνού να συμμετάσχουν ή μάλλον να συνεργήσουν στο έγκλημα. Μιλούσαν για οικισμούς, τελεφερίκ, δρόμους κ.λ.π. Απέτυχε το εγχείρημα τότε. Τις προάλλες, όμως, κάποιος πανεπιστημιακός καθηγητής ανακοίνωσε ότι πρόκειται να παραχωρηθεί μια μικρή έκταση από τον Δρυμό του Ολύμπου σε κάποιο Ίδρυμα με τίτλο "Μέγας Αλέξανδρος" (και εδώ η άγρια εκμετάλλευση του ονόματος επιφανούς ανδρός) με σκοπούς αόριστους και νεφελώδεις.

Ας έρθουμε τώρα και στα δικά μας. Όλοι οι Ναουσαίοι αγαπούμε το βουνό μας, το Βέρμιο με την ομορφιά του και τα καλά του. Και σωστά αναπτύχθηκε δίπλα στην ορειβασία και ο χειμερινός αθλητισμός. Ο μεταπολεμικός Ε.Ο.Σ. προχώρησε συστηματικά, μετά τα άσχημα χρόνια της δεκαετίας του '40 ξεκινώντας με την κατασκευή του πρώτου καταφυγίου. Ο Δήμος της πόλης μας έπιασε το ζήτημα και βοήθησε στην προώθηση του όλου έργου στα Τρία Πηγάδια. Ετσι δημιουργήθηκε ένα κέντρο χειμερινού αθλητισμού αξιόλογο. Βέβαια είχαμε και ορισμένα στραβά, αλλά καλύτερα να τα ξεχνούμε. Καλλιεργήθηκε και κάποιος νεοπλουτίστικος συρμός, με κομπές εμφανίσεις, μοντελάκια μέχρι και... επίδειξη μόδας στο βουνό. Φαίνεται ότι παρασυρθήκαμε λίγο απ' το νεότερο ιδεώδες, του Κέρδους και κόντευε να ξεχαστεί ο αθλητικός σκοπός. Ως εδώ καλά. Αλλά τελευταία ακούγονται κάτι κουβέντες για προγραμματισμούς, κονδύλια από πακέτα της Ευρ. Ένωσης, για... εκσυγχρονισμό του βουνού μας. Κάποιοι σοβαροφανεί συμπολίτες μιλούν για τελεφερίκ από Αγίο Νικόλαο προς Τρία Πηγάδια, για αθλητικό χωριό στην Ντορντόπολη, για Κέντρο Ολυμπισμού στο μικρό οροπέδιο στο Κούτελο, πάνω από την Κουτσούφλιανη.

Τώρα, γιατί να γίνει χωριό ή οικισμός στην

Ντορντόπολη, όταν περισσεύουν τα γύρω ορεινά χωριά, τα περισσότερα ερημωμένα, δεν μας το εξηγούν. Και γιατί να διώξουμε τα πρόβατα που βόσκουν από αιώνες στη γύρω περιοχή, μένει ανεξήγητο. Όσο για το "Τελεφερίκ" μας πλασάρουν οικονομολογικές εξηγήσεις, χωρίς να μας λένε αν θα καταργηθεί ο σημερινός δρόμος από Νάουσα προς τα Πηγάδια.

Νομίζουμε πως αυτά δεν είναι σοβαρά πράγματα. Εκτός εάν πίσω από τα αόριστα προγράμματα και τους σχεδιασμούς κρύβονται εργολαβικές εταιρείες.

Το Βέρμιο σαν βουνό με τη γύρω περιοχή, τα νερά του και την Αράπιτσα, αποτελεί ένα ενιαίο οικοσύστημα και συγκρότημα, που λειτουργεί από αιώνες. Ο άνθρωπος το εκμεταλλεύεται, συνεργαζόμενος με το οικοσύστημα αυτό. Δεν μπορεί κανένας να το αλλοιώσει για λόγους καθαρά κερδοσκοπικούς. Είναι αδιανόητο να καταστρέψουμε οι ίδιοι το δάσος μας, την κτηνοτροφία και το όλο σύστημα για εφήμερους σκοπούς.

Γνωστό είναι ότι τα χειμερινά σπορ στη χώρα μας γενικά, αλλά και στο Βέρμιο, περιορίζονται χρονικά σε μια μικρή περίοδο δύο και το πολύ τριών μηνών. Κατά συνέπεια δεν είναι λογικό να καταστρέφεις ένα οικοσύστημα, που λειτουργεί από αιώνες όλο το χρόνο, για μια "επιχείρηση" -έστω και κερδοφόρα- μιας τριμήνης διάρκειας.

Ας μην παρασυρόμαστε από τις μοντέρνες σειρήνες περί κερδοφόρου τουρισμού κ.λ.π. Το ζήτημα απαιτεί σύνεση και πολλή σκέψη. Επειδή, όμως, στη χώρα μας ξάφνου ξεπετάγονται οι "αετοί" εκεί που δεν τους περιμένεις, με γερές πλάτες και πίσω τους τα περίφημα "διαπλεκόμενα συμφέροντα", δεν σταματούν πουθενά και τσαλαπατούν τα πάντα. Ας οργανώσουμε εμείς οι Ναουσαίοι την άμυνα του βουνού μας. Ο Ορειβατικός έχει πρώτος το λόγο, ακολουθούν οι περιβαλλοντολόγοι και μετά όσοι αγαπούμε το βουνό μας.

Αναμνήσεις από το προπολεμικό ΚΑΠΗ στο Κιόσκι

του Αγγέλου Βαλταδώρου

Στο “αναπαλαιωθέν” ή, πιο σωστά, στο νέο όρθιοι και τότε καθιστοί ή ξαπλωμένοι αναλό- κτήριο που πήρε τη θέση του παραδοσιακού γως των καιρικών συνθηκών, συζητούσαν τα σύγ- σπιτιού Μανωλούση, μεταφέρθηκε και εγκαι- χρονα θέματα αλλά και τα περασμένα, όσα έζησε νιάστηκε την Κυριακή 29 Μαρτίου, το ΚΑΠΗ ο καθένας και που ο χρόνος δεν έσβησε από τη της πόλης μας. Ομως το πρώτο ΚΑΠΗ της Νάου- μνήμη τους.

σας λειτούργησε προπολεμικά και υπό τη σκιά του πλατάνου του Κιοσκιού.

Για πολλά χρόνια, από μαθητής, άκουγα ιστο-

Τα πλατάνια του Κιοσκιού παρέστη- σαν μάρτυρες όλης της πολυτάραχης ι- στορίας αυτού του τόπου. Κάτω από την πλατύφυλλη σκιά τους πέρασαν ευχάριστα αλλά και θλιβερά γεγονότα της Ιστορίας μας. Ε- να απ’ αυτά τα γε- γονότα ήταν και η λειτουργία του πρώ- του ΚΑΠΗ της πό- λης μας.

Το ανακατασκευασμένο αρχοντικό “Μανωλούση” όπου στεγάζεται το νέο ΚΑΠΗ Νάουσας

Μπαίνοντας από την κεντρική είσοδο του Κιοσκιού προς την αρι- στερή πλευρά, όπου τελειώνει το πλακόστρωτο σήμερα και προς την τότε κατηφόρα του Λόγγου - Κύρτση, στο μεσοπόλεμο διάστημα, κάτω από τον πλάτανο που βρίσκεται στον διάδρομο προς το ταμείο του Θερινού Θεάτρου, γινόταν κατά τη χρονική περίοδο 1920-1940 μια ιδιόμορφη σύ- ναξη ανθρώπων της τρίτης ηλικίας, που τότε ρίξτε τους για τη Νάουσα που συμμετείχαν και οι ίδιοι, αλλά και άλλες που χωρίς τη συμμετοχή τους οι συνέπειές τους επέδρασαν καθοριστικά στη ζωή αυτών. Γινόταν αναφορές αλλά και κρίσεις σε πρόσωπα της πολιτικής σε βιομηχάνους, σε επαγγελματίες, δασκάλους, πατριώτες αλλά κι προδότες. Εντονες αναφορές γίνονταν στην πε- ρίοδο του διχασμού (1916) και τους πρωταγωνι-

στές του, τον Βενιζέλο και τον Κωνσταντίνο, καθώς και για το ανατολικό μέτωπο με το πέραςμα γαλλικού και αφρικανικού στρατού, αλλά και οι προφητείες του Αγίου Κοσμά δεν έμεναν έξω των συζητήσεων τους, ιδίως η περίπτωση που το ξανθό γένος (Ρωσία) θα κυρίευε την Κωνσταντινούπολη και να ξανάστηνε τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Συχνά γύριζε η κουβέντα στις καλλιέργειες των αμπελιών, στις τιμές του κρασιού και των κουκουλιών.

Όλοι τους φορούσαν την πατροπαράδοτη ανδρική στολή της Νάουσας, σαλβάρι μέχρι το γόνατο, μαύρη μακριά κάλτσα, μαύρα... παντοφλέ παπούτσια (γημινιά), πουκάμισο υφαντό και ραμμένο στο σπίτι, γιλέκο χωρίς κουμπιά το καλοκαίρι και το χειμώνα μαύρο παλτό και το απαραίτητο καλπάκι στο κεφάλι. Ως προς το χρώμα αποτελούσαν εξαίρεση δύο - τρεις Βλάχοι των οποίων η στολή, σχεδόν ίδια μ' αυτή της Νάουσας αλλά σε καφέ χρώμα.

Από τα ονόματα που θυμάμαι αναφέρω τους Ζάχουδες, Μπουζίναδες, Ντούληδες, Μπατσογιάννη, Γιοκαλαίους, Χωροπανίτη, Ζέμουδες, Σταμπουλού, Χατζητρύφων, Παπακωνσταντινους, Παπαχατζάραδες, Σαμαράδες, Μπαμίχας, Μπέρσουδες, Τσουνκαλάδες, Μπαλωματήδες, Σπάρτσης, Κανταρτζής και άλλοι πολλοί.

Δύο όμως ήταν τα θέματα που τους απασχολούσαν επί μονίμου βάσεως. Ο Μακεδονικός Αγώνας και η αλλαγή ημερολογίου. Στο πρώτο θέμα περνούσαν τα γνωστά τότε ονόματα των Καπεταναίων του αγώνα αυτού, όπως των Μαζαράκη, Τσίπουρα, Αγρα, Τιλιγάδη, Σημανίκα, Γαρέφη κ.α. με διάφορες αναφορές για τον καθένα, ανάλογα με τη σκοπιά που βρέθηκαν οι ίδιοι στην περίοδο εκείνη. Από τη Νάουσα μέσα σ' αυτόν τον Αγώνα περνούσαν ως πρωταγωνιστές τα ονόματα της τοπικής οργάνωσης της πόλης των Περδικάρη, Χατζημαλούση, Λαυρά, Λόγγου, Χωνού, Μπέμπη - Δημητριάδη,

Σημανίκα κ.α.

Αλλά το πιο καυτό θέμα που ποτέ δεν έλειπε από τις συζητήσεις τους ήταν το ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΑΚΟ. Δηλαδή το νέο ημερολόγιο που τέθηκε σε ισχύ το 1923. Ενα εκσυγχρονιστικό μέτρο της εποχής που ενστερνίστηκε και η εκκλησία της Ελλάδος, θεωρήθηκε από το μεγαλύτερο μέρος του Χριστεπώνυμου πληθυσμού ως προδοσία προς τη Χριστιανική παράδοση. Και για τον λόγο αυτό, στην πλειοψηφία τους θεωρούσαν υπαίτιο των Ελευθέρια Βενιζέλο "που μας φράγκει".

Το καφενείο του τότε Κιοσκιού δεν τους πλησίαζε υπήρχε όμως ένα κινητό "αναψυκτήριο". Υπήρχε το καροτσάκι της μιας ρόδας με γκαζόζες του "Τρούκουλα", της επιχειρήσεως Χριστίνα - Τενεδιού, που τις πίνανε με το μπουκάλι μέχρι πάτο για να ακολουθήσει εκδήλωση απόλαυσης, μ' ένα δυνατό ρουγκάλισμα. Κι αν θέλετε να μάθετε το αντίτιμον αυτής ήταν μια δραχμούλα που τη βγάζανε από έναν κόμπο της μιας άκρης του υφαντού μαντιλιού τους.

Από τις ελάχιστες απολαύσεις της ζωής τους ήταν το κάπνισμα και ο ταμπάκος. Στρίβανε οι ίδιοι το τσιγάρο τους και το ανάβανε με ένα τσακμάκι με μακρύ φτιλί που άναβε με τη σπίθα μιας τσακμακόπετρας. Η άλλη απόλαυση για τους περισσότερους ήταν η χρήση του ταμπάκου, ενός υποπροϊόντος του καπνού σε σκόνη που προσφέρονταν σε μικρά στρόγγυλα τενεκεδένια κουτάκια και που τον ρουφούσαν σε μικρές δόσεις με τη μύτη τους για να τους προκαλέσει ανακουφιστικό φτέρνισμα.

Ήταν ένα Κ.Α.Π.Η υπαίθρου. Ενα Κ.Α.Π.Η χωρίς μπουφέ, τραπέζια και καρέκλες. Ενα Κ.Α.Π.Η. χωρίς επιχορηγήσεις. Ενα Κ.Α.Π.Η. περιβαλλοντικό. Ήταν ένα Κ.Α.Π.Η. ανδροκρατούμενο. Ήταν το πρώτο Κ.Α.Π.Η. της Νάουσας.

ΟΙΝΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Της Σύνταξης

Για δεύτερη φορά πραγματοποιήθηκαν και φέτος με επιτυχία οι εκδηλώσεις με γενικό τίτλο "Οίνος και Πολιτισμός", που διοργανώθηκαν από τον Δημοτικό Πολιτιστικό οργανισμό Νάουσας και στους "Δρόμους του Κρασιού". Οι εκδηλώσεις πραγματοποιήθηκαν από την Παρασκευή 4 Σεπτεμβρίου έως την Κυριακή 13 Σεπτεμβρίου 1998 στην αμπελουργική ζώνη της Νάουσας.

Με τις εκδηλώσεις αυτές επιχειρείται η σύνδεση της παραγωγής οίνων ανώτερης ποιότητας με την πλούσια παράδοση της περιοχής και άλλα σύγχρονα πολιτιστικά ρεύματα και αναζητήσεις, υπάρχει δε πρόθεση θεσμοθέτησής τους σε ετήσια βάση. Ορισμένοι από τους πολυποίκιλους στόχους των εκδηλώσεων αυτών είναι:

- Η ουσιαστική γνώση της αμπελοκαλλιέργειας και οινοπαραγωγής, ώστε να εξελιχθούν σε κύριο έσοδο των κατοίκων της Νάουσας και της περιοχής της.

- Η έρευνα της ιστορικής εξέλιξης της καλλιέργειας της αμπέλου στη Νάουσα από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα.

- Η γνώση της σχέσης του

Το κρασί στην 7η τέχνη
Μ. Σταυραράκης, Δ. Χαρίτος, Βασίλης Ραφαηλίδης

κρασιού μα τον κοι-
νωνικό βίο και τη
χρήση του στην κα-
θημερινή ζωή του αν-
θρώπου.

- Η συνειδητο-
ποίηση ότι το αμπέλι
που ζει τόσους αιώ-
νες σ' έναν τόπο δεν
μπορεί παρά να εί-
ναι άρρηκτα συνδε-
δεμένο με την παρά-
δοση αυτού του τό-
που (τραγούδια, γα-
στρονομία, σκευή
κ.λ.π.)

- Η αναπαράσταση του παραδοσιακού
τρούγου.

- Η ανάδειξη της σχέσης της "Αμπέλου"
με την Εκκλησία.

- Η διερεύνηση και καταγραφή αναφο-
ρών των δημιουργών του κινηματογράφου

Η έκθεση στο κτίριο "Μπουτάρη"

στο κρασί.

_ Η ανάδειξη, με τη συμμετοχή του στις
εκδηλώσεις, του πλούσιου πολιτιστικού δυ-
ναμικού της Νάουσας.

_ Η προσέλκυση ξένων επισκεπτών και
η γνωριμία τους, μέσω του κρασιού, με τη
Νάουσα και την περιοχή τους, τους αμπε-
λώνες και τη γαστρο-
νομία της.

Παράσταση κομεντια ντελ Αρτε απο το "ΟΜΜΑ Στούντιο"

Στη διάρκεια των
εκδηλώσεων πραγμα-
τοποιήθηκαν προβο-
λές των ταινιών "Το
κρασί στη μεγάλη ο-
θόνη" (συρραφή σκη-
νών από γνωστές ται-
νίες, με αναφορές στο
κρασί), "Φαί, ποτό,
αρσενικό, θηλυκό",
"Χίλιες και μια συντα-
γές ενός ερωτευμένου
μάγειρα" και "Βη-
θλεέμ 2000", παρου-

σιάστηκε παράσταση θεάτρου δρόμου Commedia del' arte ενώ ανέπτυξαν σχετικά θέματα οι κ.κ. Βασίλης Ραφαηλίδης, Δημήτρης Χαρίτος, Χρήστος Ζουράρης, Πάνος Θεοδωρίδης και Μαρία Νέτσικα. Ιδιαίτερες εντυπώσεις άφησε η συμμετοχή στις εκδηλώσεις του συγγραφέα κ. Ηρακλή Λογοθέτη, που ανέπτυξε το θέμα "Διόνυσος Οινοφόρος", με αναφορά στον Διόνυσο "Λύστο", αυτόν δηλαδή που λύει σώματα, διαθέσεις και πνεύματα υπό την επίδραση του οίνου.

Παράλληλα πραγματοποιήθηκαν επισκέψεις και εκδηλώσεις στους αμπελώνες και τα οινοποιεία της Νάουσας (Τσάνταλη, Φουντή, Μπουτάρη, Βαένι, Δαλαμάρα, Καρυδά, Μελιτζανή, Διαμαντάκου, Χρυσόχου κ.λ.π.), οργανώθηκε ιππικός αγώνας στον αμπελώνα της Νάουσας, εκθέσεις φωτογραφίας, κεραμικής, γευστικές δοκιμές με γλυκά από μούστο, παιδική ζωγραφική με θέμα το αμπέλι και το κρασί, ενώ

οι εκδηλώσεις ολοκληρώθηκαν με την αναπαράσταση του παραδοσιακού τρύγου.

ΔΗΜΟΣ
ΝΑΟΥΣΑΣ
THE MAKEDONIA

"Οίνος και Πολιτισμός"

Νάουσα 1998

ΔΙΟΝΥΣΟΣ ΟΙΝΟΦΟΡΟΣ

Ομιλητής
**Ηρακλής
Λογοθέτης**
συγγραφέας

Τετάρτη,
9 Σεπτεμβρίου,
ώρα 8.30 μ.μ
Στο παραδοσιακό
κτίριο ΜΠΟΥΤΑΡΗ

Στάμνος (λεπτομέρεια)
ζυγγραφισμένος από τον Σηκρά, γύρω στα 500 π.Χ.

Διάλεξη για το κρασί και συζήτηση στο κτίριο "Μπουτάρη"
από τον κ. Λογοθέτη

Θεατρική παράσταση από το Σώμα Ελληνίδων Οδηγών Νάουσας.

“Ο μάγος με τα χρώματα”

Της Ευγενίας Ζάλιου

Το τοπικό τμήμα του ΣΕΟ παρουσίασε φέτος στο Δημοτικό Θέατρο Νάουσας, τη θεατρική παράσταση του Γ. Ξανθούλη “Ο μάγος με τα χρώματα” σε σκηνοθεσία Γ. Μπέκας.

Είναι η δεύτερη φορά που η θεατρική ομάδα του ΣΕΟ ασχολείται με το ανέβασμα ενός παιδικού έργου. Πριν δύο χρόνια παρουσίασε τον “Οδυσσεύαχ” της Ξ. Καλογεροπούλου.

“Ο μάγος με τα χρώματα” είναι ένα σύγχρονο και διαχρονικό έργο. Διαπραγματεύεται τα επίκαιρα κοινωνικά και διαπροσωπικά προβλήματα του τόπου μας, όπως η πολιτική, το περιβάλλον - οικονομία κ.λπ. Με ένα απλό, όσο και γοητευτικό τρόπο και με το μήνυμα ότι “όλοι μας είμαστε ικανοί για άπειρα επιτεύγματα, με κλειδιά τη θέληση, την αγάπη για τη ζωή και τον πλησίον μας, το σεβασμό στον άνθρωπο και τη φύση”, σατιρίζει το ψεύδος στην πολιτική, την εμπορευματοποίηση των πάντων, την αντιμετώπιση της δραχμής από τα άλλα ισχυρά νομίσματα, το θόρυβο και τη μόλυνση του περιβάλλοντος και καλεί όλους να βάλουν το δικό τους λιθαράκι, για πιο ανθρώπινες σχέσεις, για ένα καλύτερο κόσμο.

Ηταν μια ευχάριστη, όσο και διδακτική παράσταση που άρεσε σε όλους, όσους την παρακολούθησαν. Η παράσταση παρουσιάστηκε και στους μαθητές των Δημοτικών Σχολείων και στα Γυμνάσια.

“Πάνω απ’ όλα ευχαρίστηση! Αυτό κερδίζουν πρώτ’ απ’ όλα τα παιδιά από το θέατρο”, τονίζεται στο πρόγραμμα της παράστασης. “Τους δίνεται η ευκαιρία να εκφραστούν και να αναπτύξουν τη φαντασία και την καλλιτεχνική τους ευαισθησία. Καλλιεργούν την κοινωνική τους συνείδηση, τις πνευματικές τους ικανότητες, την ευγλωττία, την αυτογνωσία, τον αυτοσεβασμό, την αυτοπειθαρχία και την αυτοεκτίμηση.

Σήμερα, το Σώμα Ελληνίδων Οδηγών επιδιώκει να προσφέρει στα παιδιά και στους νέους, όσο το δυνατόν περισσότερες ευκαιρίες και εφόδια, για να μπορέσουν να ζήσουν σαν ολοκληρωμένα άτομα με αξίες και θέσεις στη ζωή, σε ένα κόσμο συνεχώς μεταβαλλόμενο,

όπου μια ανθρώπινη, ηθική και αξιοπρεπής στάση ζωής, θα έδινε κάποια εχέγγυα για ένα αντριανό καλύτερο κόσμο. Ενημερωμένοι κι ευαισθητοποιημένοι αντριανοί πολίτες οραματιζόμαστε ότι θα είναι τα σημερινά μας παιδιά. Πολίτες άξιοι να ηγηθούν αυτού του καλύτερου κόσμου”.

“Όλοι μπορούμε να γίνουμε Μάγοι...” σημειώνει ο σκηνοθέτης του έργου Γιώργος Μπέκας. “Το τραγούδι του Μάγου μας υπενθυμίζει ότι όλοι μας είμαστε ικανοί για άπειρα επιτεύγματα, με κλειδιά τη θέληση, την αγάπη για τη ζωή και τον πλησίον μας, τη διάθεση για προσφορά, τον σεβασμό στον άνθρωπο και τη φύση, δυνάμεις που είναι κρυμμένες μέσα μας και

Σώμα Ελληνίδων Οδηγών
Θεατρική Ομάδα τοπικού Τμήματος Νάουσας

Γιάννη Ξανθούλη

Ο Μάγος με τα
χρώματα

Σκηνοθεσία:
Γιώργος Μπέκας

πρέπει να μάθουμε να τη χρησιμοποιούμε σωστά.

Με βάση αυτές τις δυνάμεις, προσπαθήσαμε και εμείς σαν ομάδα να δώσουμε όσο το δυνατόν καλύτερα το μήνυμα που βγαίνει από το έργο του Γ. Ξανθούλη. Η παράστασή μας, είναι, βέβαια ερασιτεχνική, γεγονός που κατά τη διάρκεια της προσπάθειάς μας, μας δημιούργησε κάποια προβλήματα, τα χαρακτηριστικά προβλήματα μιας ερασιτεχνικής δουλειάς. Οργανωτικά, στο στόχο μας παρά τις δυσκολίες που αντιμετωπίσαμε.

Βασικός παράγοντας στην πραγμάτωση του σκοπού μας ήταν ο ζήλος όλων των παραγόντων της παράστασης και κυρίως των παιδιών, που με τον αυθορμητισμό τους και τη ζωντάνια τους, καταφέρνανε να μας δώσουν πολλά μαθήματα σωστής κοινωνικής συμπεριφοράς.

Ελπίζουμε το αποτέλεσμα να είναι αντάξιο των κόπων μας και της θέλησης που είχαμε κατά τη διεκπεραίωση του στόχου μας, της θεατρικής δηλαδή παράστασης που θα παρακολουθήσετε σε λίγο".

Οι συντελεστές της παράστασης

Σκηνοθεσία: Γιώργος Μπέκας

Χορογραφίες: Στέλλα Χρήστου

Διασκευή Μουσικής: Χρήστος Ηλιάδης

Σκηνικά - Κοστούμια: Μαρία Σαρακατσιάνου

Φωτισμοί: Θωμάς Φράγγης

Χειρισμοί Κονσόλας: Αλέξης Ζέμος - Χριστίνα Μπαξεβανίδου

Αφίσα: Ακης Θωμαΐδης

Γεν. Επιμέλεια: Ευγενία Ζάλιου

Συμμετείχαν οι: Γιάννης Ιωσηφίδης, Στέφανος Κυριαφίνης, Τάσος Γιακουμόπουλος, Θοδώρα Σαρακατσιάνου, Μαρία Πέτκου, Ελπίδα Πιττάκη, Ελισάβετ Παπακωνσταντίνου, Ρωμανός Κελεμουρίδης, Ειρήνη Παυλίδου, Μαρκέλα Παμπουχίδου, Μάρκος Σιώτας, Κατερίνα Σιούγγαρη, Αίγλη Ψειρίδου, Αλέξης Αμπάρης, Βαγγέλης Αδαμίδης, Σοφία Μώκιου, Αλέξης Αμπάρης, Αγγελος Σακελλάρης.

Οι Αλέξανδρος Οικονόμου, Στέφανος Ηλιάδης, Αιμιλία Πιττάκη και Παύλος Παταιωάνου συνέβαλαν αποφασιστικά στην πραγματοποίηση της παράστασης.

Φωτογραφία από την παράσταση

ΣΥΝΟΠΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΑΣΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ ΦΥΛΛΟΒΟΛΩΝ ΟΠΩΡΟΦΟΡΩΝ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΜΑΣ

του Ιωάννη Χατζηχαρίση
Αναπληρωτή Ερευνητή

Εισαγωγή

Η υφιστάμενη κατάσταση παραγωγής πολλαπλασιαστικού υλικού φυλλοβόλων οπωροφόρων στη χώρα μας, έχει ήδη αναφερθεί σε άλλες συσκέψεις και είναι γνωστή σε όλους τους φορείς του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα, που εμπλέκονται σ' αυτήν.

Το περιεχόμενο των σχετικών κανονισμών της Ε.Ε. και οι απόψεις για την εναρμόνιση με αυτούς των εθνικών κανονισμών της χώρας μας, είναι επίσης γνωστά και συνοψίζονται στα παρακάτω:

Το πολλαπλασιαστικό υλικό φυλλοβόλων οπωροφόρων που θα διατίθεται από τους φυτωριούχους στους δεντροκαλλιεργητές, θα είναι διαβαθμισμένο σε κατηγορίες όσον αφορά:

- Την πιστοποίηση από απόψεως φυτοϋγείας.
- Την ταυτοποίηση από απόψεως γνησιότητας της ποικιλίας και του υποκειμένου.
- Την ποιότητα των διατιθέμενων δενδρυλλίων.
- Οι ποικιλίες και τα υποκείμενα, που θα πολλαπλασιάζονται, θα πρέπει να είναι εγγεγραμμένα στον Εθνικό Κατάλογο Ποικιλιών και Υποκειμένων.
- Όλα τα παραπάνω θα πρέπει να ελέγχονται από αρμόδια όργανα, για να εξασφαλιστεί η τήρηση αυτών.
- Οι διατιθέμενες ποικιλίες και τα υποκείμενα θα πρέπει να είναι κατάλληλα για τα διάφορα εδαφοκλιματικά περιβάλλοντα της χώρας μας που θα καλλιεργηθούν και τα Συστήματα Καλλιέργειας που θα εφαρμοστούν και οι καρποί τους να πληρούν τις διεθνείς προϋποθέσεις από απόψεως ποιότητας,

ανάλογα με τον σκοπό για τον οποίο προορίζονται, (νωπή κατανάλωση, μεταποίηση κ.λ.π.).

Προϋποθέσεις

Η υλοποίηση όσων αναφέρθηκαν στην προηγούμενη ενότητα προϋποθέτουν:

- Την ύπαρξη κατάλληλων ποικιλιών και υποκειμένων.

- Την εγγραφή αυτών στον Εθνικό Κατάλογο. - Να αναλάβει τη διατήρηση το ΕΘΙΑΓΕ σε κατάλληλους Σταθμούς αυτού που θα τους ανατεθεί αυτό το αντικείμενο.

- Να αναλάβει τη διατήρηση ομάδα φυτωριακών επιχειρήσεων.

Η εγκατάσταση μητρικών φυτειών προϋποθέτει τα εξής:

- Να βρεθεί κατάλληλη αρδευόμενη έκταση σε περιοχή που δεν καλλιεργούνται φυλλοβόλα οπωροφόρα ή σε περιοχή που οι καλλιεργούμενες φυτείες απέχουν τρία χιλιόμετρα τουλάχιστον. Να μην υπάρχει αυτοφυή βλάστηση ειδών, που είναι ξενιστές επικίνδυνων ασθενειών και να λαμβάνονται όλα τα μέτρα φυτοπροστασίας.

- Να δημιουργηθούν εργαστήρια θερμοθεραπείας από ιώσεις, εργαστήρια μεριστοματικού πολλαπλασιασμού και εγκαταστάσεις πολλαπλασιασμού με μοσχεύματα.

- Να δημιουργηθούν επίσης επαρκείς εντομοστεγείς θάλαμοι για τη διατήρηση του πολλαπλασιαστικού υλικού του καλλιεργετού και του βασικού υλικού ανανέωσης των μητρικών φυτειών υψίστης ασφάλειας.

- Να διενεργούνται σε όλες τις βλαστικές φάσεις των δέντρων μακροσκοπικοί και δειγματοληπτικοί εργαστηριακοί έλεγχοι φυτοϋγείας, από αρμόδια εργαστήρια ή φορείς ή να δημιουργηθεί κατάλληλη υποδομή γι' αυτό το σκοπό στα κτήματα που θα εγκατασταθούν οι μητρικές φυτείες.

- Να ενισχυθούν οι συλλογές διατήρησης γενετικού υλικού ποικιλιών και υποκειμένων στα Ινστιτούτα του ΕΘΙΑΓΕ ή να δημιουργηθεί ειδικό Ινστιτούτο γι' αυτό το σκοπό, μέσα στα πλαίσια της Τράπεζας Γενετικού Υλικού για να μη χάνεται πολύτιμο φυτικό υλικό.

Οι φυτωριακές μονάδες θα πρέπει να εκσυγχρονιστούν για να παράγουν δενδρύλλια σύμφωνα με τις διεθνείς προδιαγραφές και άλλων των κατηγοριών που προβλέπονται από τους διεθνείς κανονισμούς.

- Πιστοποιημένα όσον αφορά τη φυτοϋγεία από όλες τις ασθένειες, τις ασθένειες καραντίνας, τα επικίνδυνα βακτήρια και τις ιώσεις και ιδιαίτερα τη SHARKA.

- Ταυτοποιημένα όσον αφορά τη γνησιότητα της ποικιλίας και του υποκειμένου.

- Διαβαθμισμένα όσον αφορά την ποιότητα, σύμφωνα με τις διεθνείς προδιαγραφές κατά είδος οπωροφόρου (ύψος δενδρυλλίων, διακλαδώσεις, ριζικό σύστημα, φλοιός, χυμοί, κ.λ.π.).

Για την παραγωγή δενδρυλλίων υψηλών προδιαγραφών θα πρέπει:

- Να είναι κατάλληλο το εδαφοκλιματικό περιβάλλον στο οποίο θα εγκατασταθούν τα φυτώρια.

- Το έδαφος να είναι απαλλαγμένο από επικίνδυνα παθογόνα εδάφους, που μεταφέρονται στις φυτείες οπωροφόρων.

- Ο φυτωριόχος να κατέχει την απαραίτητη τεχνογνωσία και αν είναι επιστημονικά καταρτισμένος ή να διαθέτει εξειδικευμένο επιστημονικό και τεχνικό προσωπικό.

- Οι φυτωριακές μονάδες να είναι από ένα ελάχιστο μέγεθος και πάνω, για να διασφαλίζεται η δυνατότητα εφαρμογής όλων των διατάξεων που θα διέπουν το φυτωριακό υλικό.

- Οι φυτωριακές φυτείες, να είναι εγκαταστημένες σε απόσταση τουλάχιστον 1.500 μέτρων από εμπορικές φυτείες οπωροφόρων, για να μην επιμολύνονται από επικίνδυνες ασθένειες.

- Να διαθέτουν μια στοιχειώδη υποδομή υποστήριξης όπως υδρονέφωση και Bottom heat, για τη ριζοβολία μοσχευμάτων, χώρους στρωμάτωσης σπόρων και διατήρησης δενδρυλλίων εκτός εδάφους, στοιχειώδη εργαστήρια ελέγχων φυτοπροστασίας κ.λ.π. ως ελάχιστες προδιαγραφές, ανάλογα με την κατεύθυνση του φυτωρίου.

- Η θέσπιση κανονισμών που θα περιγράφουν τα χαρακτηριστικά των διαφόρων κατηγοριών των διατιθέμενων δενδρυλλίων, όσον αφορά τη φυτοϋγεία, την ταυτοποίηση ως προς την ποικιλία και το υποκείμενο και τις ποιοτικές προδιαγραφές αυτών, θα πρέπει να αντεθεί σε ειδική ομάδα εμπειρογνομόνων, που θα λάβει σοβαρά υπόψη της τα όσα ισχύουν διεθνώς και θα συντάξει τις ανάλογες προδιαγραφές.

- Η θέσπιση κανονισμών και οργάνων ελέγχου θα πρέπει επίσης να ανατεθεί σε ομάδα εμπειρογνομόνων, η οποία θα λάβει υπόψη της τα επιστημονικά δεδομένα και τη διεθνή πρακτική και θα προεγίνει μεθόδους, τρόπους και συχνότητων ελέγχων, σε όλα τα στάδια της παραγωγικής διαδικασίας (μητρικές φυτείες, πολλαπλασιαστικό υλικό, φυτώρια, δενδρύλλια). Τα όργανα ελέγχου μπορεί να είναι ανεξάρτητοι φορείς ή Υπηρεσία του Υπ. Γεωργίας ή να ανατεθεί στο ΕΘΙΑΓΕ ή ακόμη και σε Συνεταιριστικές Οργανώσεις με νομοθετικές ρυθμίσεις που θα εξασφαλίζουν την εγκυρότητα των διενεργούμενων ελέγχων.

- Η σήμανση του ελεγχόμενου φυτωριακού υλικού είναι το δυσκολότερο μέρος όλης της διαδικασίας και θα πρέπει να μελετηθεί επισταμένως και από πολλές πλευρές, περισσότερο αρμόδιοι ίσως να είναι άλλοι φορείς που ασχολούνται με αυτά τα θέματα.

- Οι κυρώσεις στην περίπτωση παράβασης των σχετικών κανονισμών, θα πρέπει να είναι διαβαθμισμένες ανάλογα με τη σοβαρότητα, το μέγεθος και τη συχνότητα, σε διοικητικές, αστικές και ποινικές.

